

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1935.

Första kammaren.

Nr 3.

Torsdagen den 17 januari f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 11 och den 12 innevarande månad.

Föredrogs ånyo Kungl. Maj:ts proposition nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1935/1936. *Statsverkspropositionen.*

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! När jag inleder denna remissdebatt med några ord i största allmänhet om vår försvarsfråga, sker detta i den övertygelsen, att under det nuvarande läget i världen frågan om försvarsberedskapen är den viktigaste av alla, vi i riksdagen ha att avgöra. Försvarsfrågan är helt enkelt en fråga om vårt lands vara eller icke vara som ett självständigt rike, särskilt i beaktande av det nuvarande tidsläget, och den borde icke vara politisk, allra minst partipolitisk. Det är med tillfredsställelse man kan säga, att denna sanning, av åtskilliga uttalanden att döma, gått upp på håll, där man förut varit oförstående. Den närmaste framtiden kommer att visa, huruvida och i vad mån dessa spridda stämmor komma att göra sig gällande i praktiken.

I varje fall kan man kanske hoppas, att vi skola för framtiden slippa höra det förr så gängse talet, att vi, som yrka på försvarets vidmakthållande och förstärkande, intaga denna hållning av partipolitiska hänsyn. Det är omsorgen om vårt lands fortbestånd som en självständig stat med en fri och demokratisk författning, som förestavar de ståndpunkter jag företräder i fråga om försvaret, detta och ingenting annat.

När jag på grund av det aktuella tidsläget betecknade försvarsfrågan som den för närvarande viktigaste av alla, som en existensfråga och en fråga om liv eller död för vårt land, behöver jag icke ingå på en närmare motivering för detta påstående. Jag skulle kunna nöja mig med att citera hans excellens utrikesministerns för någon tid sedan hållna uttalanden om läget ute i världen. Ett citat torde emellertid vara överflödigt, ty det lider väl intet tvivel, att när landets utrikesminister uttalar sig i fråga om de faror, som lura även på ett fredligt land som vårt, icke blott varje riksdagsman utan varje för allmänna angelägenheter intresserad medborgare tagit del av vad den regeringsledamot, som på grund av sin ställning och sitt ansvar måste vara bäst orienterad på området, haft att förkunna.

Utrikesministerns uttalande synes mig visa, att han har fullt klart för sig, att, så länge förhållandena i världen äro sådana som de nuvarande, varje nation, som vill leva sitt självständiga liv, också måste vara beredd att försvara denna sin rätt. Jag vill ingalunda misstänkliggöra regeringens i dess helhet försvarsvilja, men jag kan icke undertrycka den farhågan, att det möjligen förhåller sig så, att inom regeringen och regeringspartiet i fråga om inställningen till riksförsvaret »den ena handen inte riktigt vet, vad den andra

Statsverkspropositionen. (Forts.)

gör», och att man på den vänstra flygeln icke vill eller vågar taga konsekvenserna av de insikter om försvarets betydelse, som förvärvats under trycket av det ansvar, som påvilar utrikesministern, vårt lands representant i Genève.

Jag tilltror mig ingalunda att förorda några omplaceringar inom regeringen, men jag kan inte undertrycka en stilla undran, huruvida det icke skulle vara till försvarets gagn, om utrikesministern och försvarsministern för en kort tid bytte ämbetsuppgifter. En sejour i Genève skulle kanske övertyga statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, att åtskilligt mera än han föreslagit borde göras för att förekomma försvarsväsendets gradvisa, jag skall undvika ordet förfall och säga, försämring och att nödvändiga åtgärder för försvarsberedskapens vidmakthållande icke borde uppskjutas, tills försvarskommissionens förslag föreligger och kan läggas till grund för en ny försvarsreform. Från regeringen närstående håll har påpekats i pressen, att försvarskommisionens arbete icke bör forceras, emedan tekniken befinner sig i så raskt framåtskridande, att vad som beslutas i dag kan vara föråldrat i morgon.

Jag torde inte göra mig skyldig till någon överdrift, om jag tillåter mig säga, att om någonsin uttrycket »de obotfärdigas förhinder» varit på sin plats, så är det i fråga om dylika motiveringar av dröjsmål med nödvändiga försvarsåtgärders genomförande. Det förefaller mig, när det resoneras på det sättet, vara precis som om en jordbrukare skulle framhärda i att söka hjälpa sig fram med forna tiders primitiva redskap och uppskjuta att anskaffa nödiga jordbruksmaskiner med den motiveringen, att om några år uppfinnas kanske bättre skörde- och slättermaskiner än de som nu stå till buds.

Jag vill uttala den bestämda meningen, att försvarsrevisionens tillvaro icke får utgöra skäl för uppskjutande av de, som högst nödvändiga ansedda, förbättringar i våra försvarsanstalter, liksom också den önskan att revisionens betänkande så snart som möjligt måtte kunnat framläggas.

Jag skall, herr talman, inte gå in på några detaljer i fråga om de försvarsåtgärder, som, enligt min mening, bort vidtagas i avvaktan på försvarets fullständiga omorganisation. Det allmänna intrycket bland vännerna av en tillfredsställande försvarsberedskap är emellertid, att ofantligt mycket, som kunnat och bort göras utan att gå omorganisationen i förväg, blivit eftersatt och försummat och att regeringen därmed eftersatt sin och varje regerings främsta plikt att se till att rikets säkerhet icke äventyras.

Sociala reformer och andra reformer kunna vara nog så viktiga och behöfliga, men, skulle man kunna fråga, vad gagnar det ett land, om aldrig så många sociala reformer genomföras, om landets självständighet icke kan försvaras? Skulle det falla en stat in att under ett nytt stort krig i vår närhet söka tvinga oss att deltaga eller att göra vårt land till en krigsskådeplats utan vårt eget förvällande, då få vi säkerligen föga glädje av våra sociala välfärdsinrättningar och vårt nationella välstånd, och icke heller lär den demokrati, man på alla håll, utom det kommunistiska och nazistiska, säger sig vilja omhulda och försvara, bli mycket värd. Under alla förhållanden borde det sålunda, oavsett inställning i övrigt, framstå såsom en angelägenhet av yttersta vikt att tillgodose försvaret av den neutralitet, som är skyddet för ett land, som inte vill invecklas i konflikter. Den för neutralitetsbrott från främmande krigförande makts sida mest utsatta delen av vårt land är naturligtvis Gotland. Under sådana förhållanden och då neutralitetsskyddet, om det försummas, kan draga vårt land in i ett krig mellan stormakter, är det i högsta grad förvånande, att försvarsministern ansett sig kunna helt skjuta åsido de från sakkunnigt håll enstämiga kraven på ett bättre tillgodoseande av denna i dubbel måtto viktiga landsdels försvar. Här lämpar det sig mindre än någon-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

sin att åberopa väntan på försvarskommissionens förslag till fullständigt ordnande av försvarsväsendet, ty att Gotlands försvar måste tillgodoses på ett helt annat och kraftigare sätt än hittills ligger i öppen dag. Det är ett fredsintrasse av första ordningen, ty om en krigförande makt sätter sig fast på Gotland, bleve det helt enkelt en omöjlighet för vårt land att bevara neutraliteten. Det är i fredens och inte i krigets intrasse vi påyrka förstärkning av försvarsväsendet på Gotland.

Vad i övrigt försvarshuvudtiteln beträffar, så måste jag, utan att av naturliga skäl ingå på detaljer, konstatera, att försvarsministern till huvudsaklig del visat sitt intrasse för försvaret genom att på de flesta punkter nedpruta vad myndigheterna ansett nödvändigt. I fråga om den mest demokratiska försvarsgren, som tänkas kan, skytterörelsen, har försvarsministern i år liksom i fjol prutat av hela anslagssumman. Denna njugghet hos försvarets representant vid rådsbordet förefaller mig fast obegriplig. —

Om jag nu övergår till att yttra mig om den på finansministerns föredragning framlagda finansplanen, så konstateras ju i densamma att en allmän konjunkturförbättring inträtt. När finansministern tecknat bilden av det internationella ekonomiska läget, yttrar han några ord, som synas mig allvarliga nog med hänsyn till den kommande utvecklingen. Finansministern yttrar: »Några tendenser att övergå till ett friare eller livligare handelsutbyte kunna knappast skönjas. Tvärtom har läget försämrats genom det stöd, strävandena efter självförsörjning erhållit i de allmänna politiska orosmomenten och fruktan för krig.»

När sedan finansministern yttrar sig om konjunkturutsikterna inom vårt eget land, formulerar han detta så, att det »synes anledning föreligga att vid bedömandet av de allmänna förutsättningarna för statsregleringen 1935/1936 icke utan vidare räkna med en fortsatt förbättring av konjunkturläget. Å andra sidan» — säger han — »saknas för närvarande anledning att befara en ny vändning till det sämre». Det är ett mycket oklart och ovisst uttalande. Mot en så osäker bakgrund av det ekonomiska läget synes det mig, att man med fog bör göra gällande, att all försiktighet iakttages såväl i fråga om statens finanser som i fråga om statens anspråk på landets skattebetalare. Regeringen har tillfredsställelsen kunna meddela, att den kunnat undvika förslag om ökad beskattning, vartill den inträdda konjunkturutvecklingen bidragit. Emellertid hade regeringen, enkannerligen finansministern, säkerligen kunnat gå ett steg längre och befria skattebetalarna från de även ur principiella utgångspunkter synnerligen betänkliga utväxter på skattesystemet, som 1932 års extra inkomst- och förmögenhetsskatt och fjolårets särskilda förmögenhetsskatt representera; den förra nu upptagen till 8 miljoner kronor och den senare till 11.7 miljoner kronor eller sålunda tillsammans i runt tal 20 miljoner kronor. Det har vid föregående tillfällen starkt understrukits dessa skatteformers tillfälliga karaktär, och man kan, när man talar om att det i år icke blir en ökad beskattning, påpeka, att utgörandet av exempelvis skatter å förmögenhet eller kapital i hög grad försämrats, särskilt för innehavare av s. k. löst kapital, genom den ekonomiska utveckling, som tagit sig uttryck i ett fallande ränteläge med följande minskade inkomster. Jag tänker därvid närmast på dem, som dragit sig tillbaka med ett sparat kapital, som de tidigare trott vara tillräckligt för att de på avkastningen därav skulle njuta en någorlunda tryggad försörjning för ålderns dagar, men som nu ger en betydligt lägre avkastning än tidigare. Att pålägga ytterligare skatter än de nuvarande kan leda till ren kapitalkonfiskation. Jag har velat säga detta, då jag i finansplanen finner ett uttalande av finansministern, där han vill göra gällande, att »den inverkan man tillskriver förändringar i skatte-

Statsverkspropositionen. (Forts.)
satserna under en kris väl närmast är av psykologisk art. Det kan nämligen» — säger finansministern — »knappast vara tal om den rent ekonomiska betydelsen av en ökning eller minskning i enskilda sparmedel». För min del finner jag den lyckligaste utvecklingen vara den, att de enskildas sparmedel få i det allmännas intresse så långt möjligt kvarstanna hos dem, som lyckats i sparandet, således en uppfattning rakt motsatt den som finansministern uttalat sig för.

Granskar man den föreliggande budgeten närmare, finner man åtskilligt, som tyder på att, om inte en sträng sparsamhet med det allmännas utgifter genomföres, vi snart — kanske redan till ett kommande år — stå inför nya svårigheter med budgetens balansering. Såsom finansministern själv bekräftar, ha alla tillgängliga reservationer numera tagits i anspråk. Därutöver ha i år för budgetens balansering tagits i anspråk 10.5 miljoner särskilda vinstmedel från tobaksmonopolet, och vidare har genom förkortning av anståndstiden för inlevererande av brännvinstillverkningskatt uppstått under första tillämpningsåret en tillfällig meruppbörd av 8 miljoner kronor. Det pågår tydligen en bottenskrapning, inte bara på huvudtitlarnas reservationer, utan även inom de affärsdrivande verken. Därjämte ha även tagits i anspråk 8 miljoner från statsverkets fond av rusdrycksmedel och några miljoner av automobilskattemedlen.

Om i betraktande av årets ökade utgiftssida man till detta lägger utsikterna för framtiden och då tar del av finansministerns uttalande på sid. 28, där han säger att »den närmaste tiden torde föra fram till aktualitet en rad frågor av stor räckvidd och med långtgående verkningar även i statsfinansiellt hänseende», då bör det inte vara underligt, att man med oro frågar sig: Huru skall detta sluta?

Att i budgeten alltjämt upptages anslag för arbetslöshetens motverkande, var ju att vänta. Alla partier hava ju varit ense om att hjälp åt de verkligt arbetslösa bör beredas. Vad som är tveksamt är dock den omfattning arbetslösheten nu har. De anförda siffrorna anses icke vara fullt vägledande. Jag skall vid detta tillfälle inte närmare ingå därpå, då vi ju återkomma till den frågan längre fram. Att anslagen under femte huvudtiteln på åtskilliga punkter blivit rundligt tilltagna torde vara otvivelaktigt. Jag ifrågasätter, om inte den fortsatta granskningen av socialministerns huvudtitel skall ge vid handen, att man här kan finna de besparingar, som erfordras för avskaffande av den av mig omnämnda, av alla som tillfälliga betecknade, extra inkomst- och förmögenhetsskatten och den särskilda förmögenhetsskatten. Särskild uppmärksamhet bör i det avseendet ägnas anslaget åt offentliga arbeten.

Redan av statsverkspropositionen framgår således, att regeringens tillgodo-seende av landets försvar — om man i detta sammanhang kan tala om ett tillgodo-seende — sannerligen inte inbjuder till skönmålningar, och finansplanen varslar om hårda tider.

Nu skall det naturligtvis villigt medgivas, att den ljusning i konjunktur-läget, som inträtt sedan förra riksdagen åtskildes, kan ge stöd åt en viss optimism. Jordbrukets ekonomiska läge har förbättrats, och industrien, särskilt exportindustrien, har rönt ett tydligt uppsving med påföljd att arbetslösheten i väsentlig mån minskats. Men då regeringen tillskriver sin politik den största äran av de förbättringar i läget, som kunnat iakttagas, är det skäl att frukta, att regeringen förväxlar orsak och verkan. Jag skulle inte tillåtit mig att grumla regeringens tillfredsställelse med sig själv, om det icke vore så, att den, säkerligen omedvetet, felaktiga föreställningen, att det är rege-ringspolitikens förtjänst, att landets ekonomiska liv och läge förbättrats, kan-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

ske är ägnad att uppmuntra till en fortsatt och allt hastigare vandring på de i åtskilliga avseenden betänkliga vägar regeringen slagit in på.

Att jordbrukets läge förbättrats, kan regeringen icke rimligtvis enbart skriva på sitt eget kreditkonto, eftersom det i riksdagen funnits borgerlig anslutning för till och med längre gående stödåtgärder för jordbruket. Därmed vill jag naturligen icke underkänna regeringens insatser på detta område.

Det föreligger det märkliga förhållandet, att vad som i hög grad bidragit till jordbrukets förbättrade läge just är en omständighet, som, av åtskilliga uttalanden att döma, berett regeringen och regeringspolitiken ett stort bekymmer, nämligen de senaste årens osedvanligt goda skördar. Jag skulle knappast tro, att regeringen har någon del i den saken! Om regeringen använt det av riksdagen lämnade bemyndigandet att starkare än som skett begränsa införseln av fodermedel, kunde jordbruket fått ett effektivt stöd, utan att överproduktionen på råg och vete behövt taga sådana dimensioner som nu varit förhållandet. Hade importen av fodermedel i tid tillräckligt starkt begränsats, så hade heller icke överproduktionen på animalier behövt bli så pass betungande för jordbrukets ekonomi, som den varit och är.

Jordbruksministern hade naturligtvis alldeles rätt, då han i sitt tal i Malmö framhöll som ett viktigt riksintresse, att jordbruket inte får lämnas utan stöd och att jordbrukarnas nu uppnådda standard inte får försämrats. Jag inkasserar tacksamt detta uttalande och avser inte att grumla enigheten angående denna sak då jag erinrar om, att erkännandet från socialdemokratiskt håll kommer bra sent, efter åratal för att inte säga årtiondens riksdagsstrider om jordbrukets ställning i samhället, men i stället vågar jag uttala den önskan och den förhoppning, att denna riktiga uppfattning om rättvisan i jordbrukets krav inte må komma i skymundan i fortsättningen.

Att en ljusning för våra exportindustrier inträtt är så mycket mera glädjande, som det just är exportindustrierna, som till stor del rekrytera arbetslöshetsarméerna, men att denna ljusning skulle ha sin grund i regeringens ekonomiska politik, måste bestridas.

Enstaka stämmor hava ute i bygderna hörts med på vissa håll fördomsfritt gjorda påståenden om att det ensamt är regeringspolitikens förtjänst att näringarnas läge förbättrats. Jag tillåter mig ännu en gång erinra, att samtidigheten mellan uppträdandet av två företeelser, i detta fall regeringspolitiken och konjunkturförbättringen, ingalunda är ett bevis för att de stå i orsaksförhållande till varandra. Jag påminner mig ur gamla riksdagsreferat, att en riksdagstalare i något sammanhang fann sig föranlåten att erinra, att det förhållandet, att tuppens första galande och solens uppgång ligga varandra nära i tiden, ingalunda bevisar, att solen går upp för det att tuppen gal!

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att göra en liten erinran angående det skäl, som under regeringens och regeringspartiets i avseende på jordbruket obotfärdighetstillstånd anfördes för att mota jordbrukets krav på skydd för sin produktion, nämligen detta, att jordbruksskyddet skulle skada exportindustrierna. Ständigt och jämt möttes man, vid minsta försök att få en jordbrukstull genomförd, med att genom en dylik tull skulle levnadsomkostnaderna stegras för industriens arbetare, och därigenom skulle svårigheter för vår industri att konkurrera på exportmarknaden bli oöverkomliga. Det nuvarande läget visar att så icke behöver vara fallet.

Tänk om det mera allmänt insetts för ett antal år sedan, att arbetareklassens ställning ingalunda behöver försämrats, för det att jordbruket beredes möjligheter att leva! Då hade jordbruket aldrig behövt komma så långt i utförsbacken, som det kom under de oerhört svåra åren 1931 och 1932, och då hade

Statsverkspropositionen. (Forts.)
 staten säkerligen icke behövt offra så oerhörda summor för att hjälpa och stödja. Här som alltid gäller det att inte dröja för länge.

Regeringen har nu bebådadt vissa förslag till omläggningar av spannmåls- och mjölkregleringarna. Jag vill uttala den förhoppning att, därest man på dessa områden kommit in i en återvändsgränd, som tvingar till omläggning, denna bör gå i den riktningen att jordbruksstödet icke minskas i effektivitet och att full planmässighet i största möjliga grad åstadkommes. Sådana förhållandena nu äro, torde det vara ofrånkomligt att jordbrukshjälpen ordnas på lång sikt — inte en hjälp blott för stunden utan en hjälp, som skänker tillförsikt och säkerhet för framtiden.

Det är emellertid icke blott jordbruksnäringen, som behöver arbeta under så stabiliserade förhållanden, att dess utöware kunna planera icke blott för det löpande året utan för många år i följd. Detta gäller även övriga näringar, icke minst industrien. En näring, som arbetar under ett visst öppet eller förstuckt socialiseringshot och under hot om ständiga skatthöjningar, som i vissa fall måhända närma sig kapitalkonfiskation, kan inte utvidgas och utvecklas i önskvärd riktning, så, att arbetslösheten kan motarbetas och avskaffas. Därtill kräves obönhörligen dels att näringslivet får vara i fred för socialiseringsplaner och dels att det icke betungas med alltför höga skatter. Från regeringshåll talas i olika sammanhang om nödvändigheten av planhushållning. Och planhushållning är för visso nödvändig både för enskilda, för företagare och för staten. Men det vore bestämt lyckligast, om uppgörande av planerna för den enskilda hushållningen hädanefter som tillföre i stort sett överlämnades åt företagarna själva. Om den planhushållning, vartill ritningarna uppgöras i departementen eller av parlamentariska utredningskommissioner, kommer säkerligen enligt mitt förmenande en gång att kunna sägas, att den varken kännetecknades av någon plan, ej heller utgjorde någon hushållning. All erfarenhet från de försök, som under tidernas lopp gjorts i skilda delar av världen, talar emot statliga experiment på näringslivets område.

Under sådana förhållanden är och måste det vara med bekymmer och beklämning vi på borgerligt håll — därom tror jag alla borgerliga grupper kunna vara ense — under det sistförflutna året tyckt oss märka, att regeringen målmedvetet strävar efter att, låt vara utan direkt angivande av syftet, förverkliga det socialistiska programmet och genomföra socialiseringen.

Redan då regeringen igångsatte utredningen om statsmonopol på handel med kaffe och bensen, en utredning som sedermera följts av andra — nu senast förstatligandet av rundradion — har man kunnat konstatera en tydlig strävan att organisera vårt näringsliv efter socialistiska teorier.

En ny vink om vad som är i görningen erhöles vi cirka en vecka före riksdagens början, i det att regeringen tillsatte varken mer eller mindre än en ny socialiseringsnämnd. Regeringen vände så till vida på saken, som regeringen tillsatte den nya först och tillslöt de trötta ögonen på den gamla några dagar därefter.

Annars hade man rimligtvis haft skäl att vänta, att den gamla socialiseringsnämndens spår skulle förskräcka. Denna nämnd har arbetat under ett årtionde, och det hela har utmynnadt i en spänd väntans upplösning i — intet. Ja, kanske inte precis i intet, men i intet annat än en massa pappersluntor, som nu vila i dammiga arkiv, knappast värda den miljon, som de kostat staten.

Av hans excellens statsministerns yttrande till statsrådsprotokollet, när regeringen beslutade att uppdraga åt tre — för all del framstående — män att underkasta näringslivet en grundlig undersökning, framgår, att meningen skulle vara att ställa diagnosen på alla möjliga förmenta eller verkliga krämpor inom samhällskroppen och föreslå botemedel. Jag måste bekänna, att jag

Statsverkspropositionen. (Forts.)

inte varit i stånd att skönja, vari den nya socialiseringsnämndens uppgift skiljer sig från den gamla nämndens.

Jag har också synnerligen svårt för att i den nya nämndens uppgifter finna de riksdagens direktiv om de utredningar, som riksdagen anhållit att regeringen skulle låta verkställa, nämligen om arbetsfred och arletsrätt.

Regeringen torde vid tillsättande av den nya nämnden ha menat, att den givit oss sju för tu, och att vi alltså blivit bönhörda över hövan. Det kan naturligtvis icke från min sida sättas i fråga, att regeringen genom sitt handlingssätt medvetet velat visa riksdagen missaktning, men det kan icke hjälpas, att detta handlingssätt kan, för att inte säga måste, uppfattas som ett taktiskt grepp att undvika vissa frågor.

Det är varken mer eller mindre än en jätteuppgift, som regeringen ställt de tre utredningsmännen inför, detta även i betraktande av, att de tre enligt instruktionen — om jag tolkar den rätt — komma »undan för undan», som det heter, att inkalla ett helt litet kompani av utredningsmän. Männe man inte kommer att få skäl att säga, som någon på sin tid sade om socialiseringsnämnden: »Den blir bra för utredningsmännen — om inte för flera — och för pappersfabrikanter och boktryckare!» Detta blir åtminstone ett sätt, varpå den nya utredningsnämnden kan upphjälpa näringslivet!

Vad som är säkert, det är, att det dröjer årtal, för att inte säga årtionden, innan utredningsnämnden kommer till något gripbart resultat, och under tiden kommer nämndens tillvaro att utgöra ett ständigt hot om nya statsingrepp i näringslivet och ökat statsförmynderskap i andra hänseenden. Eller tror manne någon, att de i utsikt ställde nya statsingreppen i den frihet, som är även näringslivets livsluft, kan uppmuntra företagarna till ökad verksamhet? Jag är för min del övertygad om, att det blir en ny dämpare på lusten att ställa sig i bräschen och utsätta sig för de risker, som monopoliseringssträvandena medföra.

Det uppsving i näringslivet, som regeringen berömmar sig av att dess politik hittills medfört, hade, enligt min och mångas mening, blivit avsevärt större, om icke regeringens politik i just av mig antydda hänseende lagt hinder i vägen. Skall det bliva en regel, att staten skall släppa till pengar för att hjälpa upp företag, som icke bära sig, då kommer ofelbart bakslaget förr än man kan ana.

Ett näringsliv, som arbetar dels under ständigt hot om nya statsingripanden och ökat förmynderskap och dels under bördan av skatter, som sluka en oproportionerlig andel av företagarevinsten och till och med av driftkapitalet, kan, även under ljusnande konjunkturen, icke komma in i normala gängor, och arbetslösheten kan svårligen komma att upphöra under sådana förhållanden.

När emellertid regeringen ansett sig böra anordna en jätteutredning angående landets ekonomiska liv i dess helhet, framställer sig osökt den frågan: Vår för var det då så brådskande med monopolutredningarna? Hade det då inte varit rimligare att stoppa även kaffemonopolet och bensinmonopolet och andra ifrågasatta statsmonopol i samma säck som allt det andra?

Under den förflutna valkampanjen hörde man från regeringshåll inte ett ord om monopolplanerna. Det är dock en sak, som direkt berör en icke så ringa del av väliarekåren, och att utsikterna till nya statsmonopol väckt oro på åtskilliga håll, torde regeringen inte vara i okunnighet om.

När utredningen angående kaffe- och bensinmonopol kunnat åstadkomma en så pass kraftig verkan som redan skett, torde man lätt kunna föreställa sig vad en utredning, som ställer i utsikt statsingripande på snart sagt vartenda område av landets ekonomiska liv, kan verka i fråga om att dämpa lusten till startande av nya näringsföretag och utvidgande av gamla. Regeringen hand-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

lar gentemot näringslivet som den läkare, som för att bota en sjuk aldrig låter patienten få lugn och ro utan ständigt undersöker och ständigt föreslår nya experiment.

Hans excellens statsministern ävensom vissa hans regeringskollegor ha vid upprepade tillfällen talat om önskvärdheten av fred och samförstånd mellan partierna. Jag är den första att instämma i ett dylikt önskemål. Men jag måste säga, att regeringens inställning till den riksdagsmajoritet, som alltjämt är borgerlig, t. ex. om man tänker på regeringens behandling av lagförslaget om tredje mans rätt, riksdagsskrivelsen om urtima riksdag o. s. v., i vissa fall bestyrker den gamla sanningen, att teori och praktik inte alltid stå i överensstämmelse med varandra. Det är inte utan, att man vid tanken därpå skulle kunna säga om regeringen något liknande som det brukar sägas om vägvisaren vid vägskalet: den är till för att visa vägen för andra, men den går icke själv.

Det samarbete, som regeringen inbjuder till, måste i anslutning till vad jag i det föregående anfört karakteriseras som en samverkan till förverkligandet av socialistiska teorier.

Det parti jag tillhör begär för visso intet bättre än att få medverka till åstadkommande av försonlighet och samhällsfred, men vi kunna inte gå på ackord med socialistiska grundsatser.

De grundvalar, varpå vårt samhälle sedan århundraden är byggt, uppgiva vi icke, allra minst för något nytt, som man icke vet vad det är. Skulle regeringen vilja leda fram till förverkligande av socialistiska teorier, är det att hoppas, att de borgerliga grupperna skola kunna hålla samman om det väsentliga, ett vidsynt reformarbete på borgerlig grund.

Herr Nilsson, Petrus: Herr talman, mina herrar! Det budgetförslag, som i och med den föreliggande statsverkspropositionen framlagts för riksdagen till prövning, ådagalägger, att vi nu befinna oss på den ekonomiska vågdalens andra sida. Konjunkturerna inom näringslivet ha i allmänhet förbättrats. Avsättningen av varor såväl inom landet som genom export till utlandet har stigit, och som en följd härav har produktionen ökat i omfattning, vilket i sin tur medfört, att arbetslösheten minskats och statsinkomsterna flödat rikligare. Kort sagt, alla de yttringar, som en förbättrad ekonomisk konjunktur medför, ha givit sig till känna.

Statsverkspropositionen har sålunda kunnat utarbetas under ganska gynnsamma förutsättningar. Finansministern har haft s. k. tur. Han har i år kunnat uppgöra den budget utan att för löpande utgifter finansiera den med lånemedel. Man skulle ej heller ha kunnat fortsätta därmed i längden. Däruti skiljer sig den nu föreliggande budgeten ifrån de två närmast föregående årens, att den blivit så att säga balanserad. Men i övrigt har den det gemensamt med dessa, att den bär prägel av att i viss mån vara en krisbudget. Det är den största skattebudget, som någonsin framlagts för den svenska riksdagen. Den slutar i fråga om skattebudgeten på 928.81 miljoner kronor och överstiger därmed innevarande års budget med 104.58 miljoner, varav direkta ökningarna på respektive titlar utgöra 52.36 miljoner kronor. Den har ju kris-karaktär även i så måtto, att finansministern funnit det nödvändigt att bibehålla alla de skatter, som införts under de senare åren under beteckningen tillfälliga, liksom även det grundtal, varefter inkomst- och förmögenhetsskatten skall utgå och som höjdes förra året. Finansministern har även tagit i anspråk 41 miljoner kronor av besparade och fonderade medel, 20 miljoner i tilläggsstat för innevarande år och 21 miljoner för nästa budgetår. Även om budgeten är balanserad, så måste man säga, att den är ansträngd. Den

Statsverkspropositionen. (Forts.)

anstränger vårt svenska folks skatteförmåga. Skatteköllorna äro starkt tagna i anspråk, och folket längtar efter lindring så snart som möjligt. I vad mån besparingar på utgifterna kunna ske, låter sig för närvarande ej bedöma, men nog synes det som om vissa prutningar skulle kunna äga rum. Riksdagen får ju senare tillfälle att fatta ståndpunkt till den saken. Storleken av vissa anslag, inom vars ram utgifterna ej äro till beloppet fixerade, kommer i viss utsträckning att bli beroende av det subjektiva omdömet. Ingen kan ju med visshet förutsäga, huru stor arbetslösheten kommer att bli under ett kommande år. Det bör vara statsmakterna angeläget, att så många som möjligt av de arbetslösa sättas i arbete i den fria marknaden. Liksom antalet arbetslösa kan ej heller beloppet till arbetslöshetens lindrande fastslås. För allmänna arbeten finnes en hel del för innevarande år beviljade medel ännu outnyttjade, och även för nästa år begäras ju betydande belopp till liknande arbeten. Detta bör ju bidra till att minska arbetslösheten, och med de förbättrade konjunkturen, som inträtt, borde man kunna förvänta, att arbetslösheten skall minskas. Bland de arbetslösa böra även frånräknas säsongarbetare och sådana som i övrigt ej kunna eller ej äro benägna att taga arbete i den fria marknaden.

Jag nämnde tidigare, att vi i vissa avseenden ej återkommit till normala tider, om man nämligen med normala tider menar tiden före de senaste årens statsingripanden för stöd och regleringar på skilda områden. Finansministern söker ej heller göra gällande, om man skall mäta med sådana mått, att tiderna blivit normala, utan fastmer att den förbättrade konjunktur, som inträtt, till stor del är en följd av de åtgärder, som vidtagits till jordbrukets och vissa andra näringars stöd, till lindrande av arbetslösheten och till stimulerande av näringslivet i stort. Om betydelsen av dessa åtgärder och deras verkningar i på näringslivet stimulerande riktning framföras nu olika meningar icke minst bland dem som vetenskapligt syssla med ekonomiska problem. Värdet och betydelsen av dessa statsingripanden kunna emellertid icke fastslås genom voteringar i riksdagen, och den enskildes omdöme blir lätt färgat av personlig inställning. Men i den mån som dessa åtgärder haft till uppgift att skydda oss mot dumping och import till för motsvarande näring hos oss ruinerande priser, i samma mån måste de bidra till att ge ökad sysselsättning och ökad köpkraft bland vårt eget folk. Utan sådana åtgärder hade vi med all sannolikhet fått större kännning av krisens verkningar. En påtagbar förbättring har ägt rum sedan hösten 1933, visserligen beroende på flera orsaker men icke minst av det stöd, som riksdagen och statsmakterna här lämnat.

Vad jordbruket beträffar, har dess ställning ganska avsevärt förbättrats. Men det skulle säkerligen utan det stöd som erhållits ha tryckts ned till ohjälplig skada för hela vårt land. Vad som gjorts kan ju i första hand betecknas som en försvarsåtgärd i förhållande till de åtgärder, som från andra staters sida vidtagits. Till och med finansministern försvarar i propositionen dylika åtgärder, jag förmodar från socialistisk synpunkt, med »att det enskilda landet med stor arbetslöshet och outnyttjad produktionskapacitet kan finna det mindre onda i att göra som andra». De stödjande och reglerande åtgärder, som av statsmakterna vidtagits på jordbrukets område, ha ju främst till syfte att bereda avsättning för de framställda produkterna och lämna bistånd till att för desamma erhålla ett någorlunda skäligt pris. Dessa krav stå fortfarande kvar. Utan statens stöd kan icke vårt lands jordbruk uppehållas i sådan omfattning och bedrivs på sådant sätt som för närvarande äger rum. Tager staten sin skyddande hand därifrån, skulle detta, förutom andra verkningar, få till följd en ökning av arbetslösheten. Frågan bör därför snarast vara icke om utan *hur* jordbrukshjälpen skall ordnas. Att de till

Statsverkspropositionen. (Forts.)

jordbrukets stöd vidtagna åtgärderna icke i allo blivit tillfredsställande, torde till största delen bero på obenägenheten hos riksdagen att från början gripa till ett planmässigt jordbruksskydd. Innan några åtgärder till stöd för den animala produktionen och fodersädsodlingen vidtogos här i landet, hade vi redan ett avsevärt brödsädsöverskott att dragas med, vilket sedan dess har ökats. Jordbruksministern har nu utlovat att i här berörda avseenden för riksdagen framlägga ett mera planmässigt och allsidigt utarbetat förslag. Vad man emellertid därvid förväntar, är att det skall bli av sådan innebörd, att det ger tillräckligt skydd och stöd åt jordbruksnäringens olika grenar. Därigenom skulle man undgå att uppmuntra till en ensidigt inriktad produktion. Det låter sig naturligtvis inte göra att uttala några omdömen om de förebådade förslagen, förr än de ligga på kamrarnas bord; till dess får man väl vänta och se. Vad som nu uppmärksammas vid ett genomläsande av statsverkspropositionen, och jag fäster mig då särskilt vid den nionde huvudtiteln angående anslagen till jordbruket och binärningar, är att Kungl. Maj:t föreslagit vissa ändringar. Bland annat föreslås sänkning på en sådan punkt som bidraget till gödselvårdsanläggningar, vilket anslag, sedan det vid 1932 års riksdag beslutades och infördes, tilldragit sig stort intresse och kommit till flitig användning. Anslaget har under de två närmast föregående åren utgått med 700,000 kronor för varje år, nu föreslås i propositionen nedsättning till endast halva detta belopp. Lantbruksstyrelsen, som yttrat sig i ärendet, har i skrivelse framhållit, att intresset för en ordnad gödselvård i påtaglig grad stigit och att bidragsbehovet för budgetåret 1935—1936 är minst lika stort som under innevarande år. Östergötlands läns hushållningssällskap har, för övrigt med biträdande av en del andra hushållningssällskap, hemställt att anslaget för nästa budgetår skulle höjas till 1.5 miljoner kronor. Jag har kännedom om att intresset för detta anslag är stort, och det vore önskvärt om det kunde höjas.

Även om andra anslagsbelopp bör vid ett tillfälle som detta få sägas några ord. Jag tänker närmast på anslaget till frivilliga skytteväsendet — det är ju förresten intet anslag, ty det står upptaget såsom blankt i statsverkspropositionen. Budgetåret 1931—1932 utgick det med 470,000 kronor, och skytteförbundens överstyrelse har nu hemställt om samma belopp för nästa budgetår. För innevarande budgetår utgår anslaget med 96,625 kronor, men inte ens ett så blygsamt belopp har regeringen velat äska. Man hade väntat att det ansvar, varom hans excellens utrikesministern vid flera tillfällen erinrat, bör åvila även den nuvarande generationen av svenska folket och icke minst dem, som ha ansvaret för dess ledning, och att detta i avvaktan på försvarskommissionens utredningar åtminstone skulle ha tagit sig uttryck i en så pass försvarsvänlig handling, att man hade velat äska något belopp för detta ändamål. Läget i världen är för övrigt sådant — varom här förut i dag vittnats — att man ej kan låta våra försvarsanstalter förfalla. Den frivilliga skytterörelsen är en sådan folklig rörelse, som pekar hän på att vårt folk vill försvara sig.

Skall jag ytterligare säga något om anslagen i budgeten, så har ju den märkliga förändringen vidtagits i fråga om automobilskattemedlen, att man frångått en av riksdagen tidigare fastslagen princip att dessa medel, som redovisas i en särskild specialbudget, uteslutande skola användas till vägväsendet. Man föreslår nämligen nu, att 3.5 miljoner kronor skola tagas i anspråk för andra ändamål. Har man en gång slagit in på den vägen är det ej så lätt att vända. Ett försvar med att vägväsendet fått stora summer av till arbetslöshetens bekämpande anvisade medel ändrar ej det betänkliga i det faktum, att man låter automobilskattemedlen gå andra vägar än dem, var-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

till de från början varit avsedda. Man har härmed brutit principen, och det är sedan ingen lätt sak att återvända. Automobilskatten kan, liksom en del andra medel, bli ett nytt skatteobjekt för budgeten som tages i anspråk då finansministern har svårighet att skaffa pengar.

En annan fråga, som tilldrog sig stor uppmärksamhet vid slutet av förra riksdagen, var frågan om lagstiftning för arbetsfred. Det är en rad spörsmål som därmed hänga samman, bland annat lagstiftning rörande skydd för tredje man eller som det lagtekniskt kallas: förbud mot stridsåtgärder riktade mot tredje man eller förbud mot stridsåtgärder med speciellt syfte riktade mot andra parten. Beträffande denna fråga, som var utformad av särskilda sakkunniga och där det alltså förelåg lagförslag i ämnet, begärde riksdagen, som ansåg frågan vara av stor samhällelig betydelse, att den så fort som möjligt skulle komma på riksdagens bord och icke uppskjutas till den kommande lagtima riksdagen. Huru därmed har gått, det känna vi till. Beträffande så en annan viktig fråga på samma område, som behandlades vid samma riksdag, nämligen lagen om arbetsfred, hemställde riksdagen om utredning för lagstiftning i ämnet, och förutsatte att denna utredning skulle bedrivas med erforderlig skyndsamhet. I motiveringen för kravet på lagstiftning tillät sig utskottet citera följande uttalande av 1926 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t i samma sak, lydande: »Även om en viss hänsyn vid lagstiftningens utformande synes böra tagas till åskådningarna inom de åsyftade grupperna, torde de meningsskiljaktigheter dem emellan, som äro att befara, icke böra tillmätas sådan betydelse, att de föranleda, att tanken på ytterligare lagstiftning övergives. Man får nämligen icke förglömma, att den föreliggande lagstiftningsfrågan icke endast gäller reglerandet av förhållandet mellan två stridande parter utan att den jämväl i sig innesluter ett problem av stor samhällelig vikt.» Detta uttalande innehåller allt fortfarande vad man skulle vilja säga i frågan.

Men man kan däremot ej säga att regeringen tillmötesgått riksdagens önskan om en *snabb* utredning i enlighet med riksdagens uttalande genom tillsättandet av den kommitté, varmed vi begåvades sistlidna nyårsafton. Ej heller kan man säga, att det uttalande till statsrådsprotokollet, som statsministern därvid gjorde, överensstämmer med riksdagens skrivelse. Statsministerns dikta men kastar en slagskugga över helt andra områden än de av riksdagen berörda. Ser man detta uttalande i samband med de utredningar, som igångsatts på åtskilliga andra av näringslivets områden, avseende statsmonopol m. m., så ställas man ovillkorligen inför frågan: är det andra syften som härmed föresväva regeringen? Det synes som om tiderna åter blivit mera normala och att man icke är så strängt upptagen av direkta åtgärder för avhjälpande av den mest överhängande ekonomiska krisen och att därför frågor tagas upp och utredningar företagas med mera vittgående syften. Rörande sådana förslag måste de, som ha en annan uppfattning om huru samhällets livs- och näringsfrågor böra ordnas, säga sin mening och därvid förbehållande sig prövning i varje sak för sig och överbäggande i vad mån de gagna samhället och dess sunda utveckling.

Herr Hamrin: Herr talman! Det är ganska naturligt, att under en debatt sådan som denna, och jag vill tillägga under de nuvarande förhållandena, samtliga de talare, som gå in på en kritisk granskning av statsverkspropositionen och regeringens åtgöranden, i huvudsak komma att beröra samma frågor och samma ämnen. Sålunda kommer jag, herr talman, att liksom den förste ärade talaren i dag såsom inledning något beröra vår försvarsfråga och vad därmed sammanhängar.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

»Sveriges förhållande till främmande makter är gott.» Så lyder den stereotypa satsen i Kungl. Maj:ts tal på rikssalen vid riksdagens öppnande. Jag tror också att man vågar tillägga, att intet land i vår världsdel torde ha större anledning än vårt att avgiva denna deklaration i vad densamma avser vårt politiska förhållande till andra länder. Oavsett de politiska förskjutningar inom vårt land, som ägt rum tid efter annan, utan hänsyn till regeringarnas sammansättning och partibundenhet, har vår hävdvunna neutralitetspolitik obrottsligen följts under dessa orostider. Att denna vår inställning i en tid, då allianser knyts och brytas, öppna och hemliga avtal ingås och upplösas, tillvunnit sig en allmän respekt torde erkännas av alla. Opartiskt och licksidigt hävdar utrikesledningen våra intressen mot andra länder. Den framskjutna ställning, som vår utrikesminister intog vid förra årets förbundsförsamlings sammanträde, var en heder icke blott för honom utan för hela vårt land.

Tyvärr kan icke den av mig citerade satsen gälla beträffande det inbördes förhållandet samtliga länder emellan, vare sig i Europa eller för andra delar av världen. Förra året torde ha varit det mest kritiska i detta hänseende alltsedan världskrigets dagar. Oroande rykten ha nått oss tid efter annan, och t. o. m. inom Nationernas förbund har öppet talats om krig. Det är icke min avsikt att närmare söka angiva orsakerna härtill. Jag blott konstaterar att krutdurkarna ingalunda äro tömda eller att parollen »ned med vapnen» följts av folken. En del av den nu pågående konjunkturförbättringen torde härleda sig från detta förhållande, d. v. s. vissa industrier arbeta för fullt i samband med rustningarna. Följderna av det oförnuftiga fredsslutet för snart tjugu år sedan vila alltjämt som ett svart dok över mänskligheten. De politiska och ekonomiska motsättningarna mellan folken äro ännu stora och inom länderna pågår en jäsningprocess, som under förra året sprängt höljet och skakat hela världen. Man torde få gå mycket långt tillbaka i historien för att finna en rad så hemska händelser som under året 1934. Jag erinrar blott om de fruktansvärda tilldragelserna i vårt södra grannland den 30 juni, våldsdådet i Wien och mordet i Marseille. Ekot av dessa händelser åstadkom rörelser, vilka knappast kunna sägas ännu ha avstannat. Är det för mycket sagt att vi leva i närheten av en vulkan eller vulkaner, från vilka mullrandet höres esomoftast och varifrån vi när som helst kunna vänta eruptioner, varifrån lavaströmmar även kunna nå oss?

Men efter denna mörka skildring, herr talman, erinrar jag också om de ljuspunkter, som blivit synliga, särskilt under den senaste tiden. Jag syftar härmed i första rummet på Sovjetunionens inträde i Nationernas förbund, vissa träffade överenskommelser, uttalanden gjorda av framstående statsmän i världen och nu senast den lyckligt och lugnt genomförda Saaromröstningen.

Men i varje fall är det ganska naturligt och förklarligt, att många alltmot kräva en svensk upprustning. Att vi böra vara på vår vakt torde knappast någon numera vilja förneka, som känner ansvaret för vår demokratiska frihet och självständighet. Men förutsättningen härför är alltjämt enligt min övertygelse, som jag så många gånger hävdadt, att vi sluta fred i försvarsfrågan så långt detta är möjligt, d. v. s. söka finna varandra. Vi nalkas nu den tid, då ett avgörande måste träffas. De nya klutarna på det gamla klädet räcka icke för att klädnaden skall visa sig vara användbar vid behov. Det har varit och är alltjämt vår olycka, att försvarsfrågan blivit ett av de förnämsta tvisteämnena mellan partierna. Så kommer den också att förbliva i fortsättningen, om icke en sinnesförändring äger rum på olika håll. Jag upprepar i detta hänseende min varning till de speciella yrkesmännen. Hur skola vi lekmän inom och utom försvarskommissionen kunna få den vägledning vi nödvändigt måste ha för att bilda oss ett omdöme om vad som kan och bör ske, om vi

Statsverkspropositionen. (Forts.)

alltjämt finna en djupgående klyfta mellan företrädarna av de olika vapenslagen? Men när en fred slutits på det hållet, återstår för oss, som ha makten och avgörandet i våra händer, att söka en lösning, som binder samman partierna och folket. Jag vet icke om det är möjligt, men jag tror att det är nödvändigt. Lika litet som detta kan ske genom att utnyttja försvarsfrågan som politisk programpunkt och i agitation, lika litet är det möjligt att nå en varaktig fred på området genom ensidiga krav och lappverk. Fraser och hejarop gagna föga. De skarpa motsättningarna och hindra en saklig behandling. Jag tillåter mig med anslutning härtill rikta en vädjan till regeringen att sätta in samma kraft för befordrandet av en lösning i detta avseende som i så många andra frågor.

Jag har redan antytt, att tidpunkten närmar sig, när ett avgörande i försvarskommissionen måste ske. Utan att förgripa mig på nödig sekretess kan jag redan nu säga, att förändringarna beträffande organisationen icke torde bli så stora, att icke en överarbetning — om den visar sig nödvändig — skall kunna medhinnas och vederbörliga yttranden från militära och civila myndigheter kunna inhämtas över de förslag, som framkomma, att ej ett framläggande av en regeringsproposition nästa års riksdag är möjlig. Jag fruktar att det skulle lända försvaret till obotlig skada, om denna invecklade fråga skall kastas ut i valstriden nästa år. Jag syftar härmed icke blott på den eventualiteten, att en stämning för en betydande utvidgning av försvaret och därmed förenad utgiftsökning kan åstadkommas, utan även och icke mindre på den möjligheten, att en beskäring eller nedrustning blir valmanskårens fingervisning. I båda fallen blir försvarsfrågan även under kommande år stridsäpplet, vilket samtliga partier skola slåss om. Vilken riktning som än vinner, förlorar försvaret.

Även om försvarsfrågan till synes icke har något att göra med ett annat stort problem i vårt land — befolkningsfrågan — kan jag icke underlåta att i detta sammanhang beröra densamma. Redan ha flera motioner blivit väckta i detta ärende, och flera torde komma.

Från högerens talarstolar såväl som i partipressen framföres understundom kravet på att vi skola uttaga folkets hela försvarskraft och ställa in vår organisation med hänsyn härtill. Hur ställer det sig för oss med avseende på vår manuelle försvarskraft om ett par decennier? Svaret på den frågan kunna vi få redan nu. Förra årets inställeskyldiga värnpliktiga voro cirka 44,000 unga män. Sjutton år därefter har denna siffra sjunkit till 30,500 ynglingar — en tredjedel är borta. De som tala om stora organisationer med bl. a. många arméfördelningar böra också taga dessa siffror med i beräkningen, när de kalkylera. Och det är i jämförelse med andra länders försvarskraft en betydande förändring till det sämre, som äger rum hos oss. Om jag som jämförelse tar ett annat land, som är ungefär jämställt med oss i fråga om invånarantal, Holland, har detta land enligt samma beräkningsgrunder för närvarande omkring 50,000 inställeskyldiga värnpliktiga. Sjutton år härefter har antalet stigit med mellan 1,000 och 2,000 ynglingar, under det att antalet värnpliktiga i vårt land sjunkit med omkring 15,000!

Men, mina herrar, en mobilisering i våra dagar, och kanske ännu mera i framtiden, kräver icke bara soldater, den kräver icke mindre arbetsföra människor på alla områden av samhällslivet. Drag undan den manliga befolkningen till och med det 42:a året, och det skall förvisso visa sig vara omöjligt att bemästra alla de problem, som sammanhånga med folkets försörjning, trafikens uppehållande och den civila administrationens fortgång.

Det är i och för sig ett beklagligt faktum, men det är icke desto mindre nödvändigt att taga hänsyn till de självmordstendenser, som framträda mer och

Statsverkspropositionen. (Forts.)

mer bland vårt folk. Jag skall icke närmare gå in på frågan, men såväl förklaringarna till det onda som också medlen mot detsamma finner jag i många hänseenden minst sagt diskutabla. Hela världshistorien, icke minst i vår tid, vittnar mot påståendet, att folkminskningen är oskiljaktligen förbunden med de sociala förhållandena. I huvudstaden funnos 508 hem förra året, där fyra barn under femton år funnos i hemmet. Ingen vill väl göra gällande, att en så stor del av Stockholms befolkning lever under så dåliga sociala betingelser, att det icke finns hem och bröd för barn. Utan att alldeles förringa skattebördans betydelse vill jag dock påpeka, att de små inkomsttagarna med många barn redan nu ha ganska ringa känning av de direkta skatterna, som det här är fråga om. Utvidgas skattespörsmålet till att gälla även de indirekta skatterna, ja, då blir förhållandet ett annat. Men vi ha år efter år ökat dessa direkta skatter eller om man så vill belastningen för de många munnarnas hem. Detta är bara ett litet exempel på, hur nödvändiga stödåtgärder på ett håll träffa andra samhällsintressen mer eller mindre hårt.

Nej, mina herrar, låt oss först som sist säga varandra, att den tilltagande njutningslystnaden, kravet på frihet utan ansvar, bekvämlighet och individens frihetskrav äro de huvudsakligaste och allvarligaste orsakerna till förhållandena på detta område.

I trontalet omnämnes att regeringen överväger framläggandet av en proposition i folkpensioneringsfrågan. Jag föreställer mig att vi alla hysa sympati för förslag i detta hänseende. Men även här möta vi samma spörsmål som jag nu berört. Hur långt kunna vi gå och hur långt förmå vi komma? Det är och förblir alltid de arbetsföra åldrarna, som skola bära ansvaret och kostnaden för de arbetsförs försörjning. Några siffror hämtade från utredningen ha mycket att säga oss. För 50 år sedan fanns på varje åldring 10 i åldern 15 till 65 år, för närvarande finns det 7 arbetande — om jag får använda det uttrycket — på varje pensionär. Kurvan går hastigt ned, så att enligt beräkningarna komma 35 år härefter 4 personer att få försörja en åldring. Det är redan med nuvarande kostnader och pensioner nära en fördubbling mot vad vi behöva räkna med. Detta är skrämmande siffror.

Deklarationen att Sveriges förhållande till främmande makter är gott gäller icke i lika hög grad med avseende på det ekonomiska området som på det rent politiska. Under rubriken »det ekonomiska läget» återkommer finansministern upprepade gånger till de allvarliga ovisshetsmoment, som hänföra sig till utvecklingen av handelspolitiken och läget på valutamarknaden. Det finns anledning att upptaga denna fråga till någon ytterligare belysning.

Som också finansministern framhåller, sammanhänger ovissheten för framtiden med valutan eller penningvärdet länderna emellan. Alla nationalekonomer och andra, som syssla teoretiskt och praktiskt med frågor av ekonomisk innebörd, torde väl vara ense därom, att så länge icke en stabilisering av valutan ägt rum i världen ha vi att räkna med en obestämbar faktor, vilken dock är avgörande i mycket stor utsträckning jämväl för framtiden i vårt land. Jag erinrar om att vi för närvarande endast kunna räkna fyra länder med guldvaluta i Europa, Frankrike, Holland, Belgien och Schweiz, åtminstone i detta ords verkliga betydelse. En devalvering av valutan i dessa eller i en del av dessa länder kan komma att inverka på våra möjligheter i olika hänseenden. Den tvångskurs, som Tyskland uppehåller för sin valuta, utgör otvivelaktigt en förmån för oss beträffande export från Sverige liksom också en spär mot importen från nämnda land. Jag kan i det hänseendet icke underlåta att framhålla, att någon del åtminstone av vår s. k. hemmamarknads uppsving sammanhänger just med detta sistnämnda förhållande. Visserligen glömmar jag icke, att den officiella markkursen ej följes vid större inköp,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

men det oaktat torde den nuvarande situationen härutinnan vara ett plus för oss, hur länge det nu räcker. Vårt ekonomiska förhållande till nyssnämnda land kännetecknas för övrigt ingalunda av något större förtroende från vår sida. Vi ha grundade skäl till missbelåtenhet. En gäldenär, som är skyldig oss bortåt en miljard kronor och som gör allt för att komma ifrån sina förpliktelser, kan ej mötas med oreserverat förtroende. Jag skall icke i vidare mån beröra vårt clearingavtal än att framhålla, att till och med de s. k. rikslänen äro nödlidande. En totalt utebliven räntebetalning medför en minskad inkomst för vårt land av mellan 40 och 50 miljoner kronor årligen. Det är gott och väl att exporten till Tyskland av vissa artiklar ökat i omfattning. Men sker detta i form av lagring i Tyskland kan den dag komma, då vi få surt betala denna ökning. Det är skäl i att icke glömma denna möjlighet, då vi kalkylera för framtiden.

Hur ovisst allting är på det ekonomiska området framgår också av ett studium av riksbanksrapporterna. Riksbanken ligger för närvarande inne med guld till ett belopp, som överstiger 600 miljoner kronor efter dagskurs, och en behållning av valutor enligt samma beräkning på ungefär samma summa eller något därunder. Den övervägande största delen av dessa valutor utgöres av pund sterling. Man gör sig den frågan: vad är anledningen till att beloppen så avvägas? Svaret kan näppeligen vara mer än ett: risken fördelas med hänsyn till den ovissa framtiden, eller rättare med tanke på att båda dessa ofantliga tillgångar äro svårbedömliga med avseende på sitt framtida värde.

I dessa mina erinringar beträffande riksbankens penningpolitik ligger självfallet ingen anmärkning. Jag tror tvärtom, att riksbanksfullmäktige på ett efter förhållandena i världen klokt sätt sköta vår penningpolitik och vår valuta. Ledningen av riksbanken följer stadigt pundet, och så länge detta i förhållande till dollarn eller dollarpundet är något så när stabilt, torde detta vara den enda vägen för oss att vandra. Men jag upprepar, att en förändring av penningpolitiken ute i världen på grund av förhållanden, som vi icke kunna inverka på, kan kasta omkull alla våra ekonomiska beräkningar. Och någon stabilisering av världens valutor kan man för närvarande inte skönja början till. Tvärtom avvisar man på ledande håll talet därom.

Det är, herr talman, emot denna bakgrund jag ser den finansplan, som överlämnats till riksdagen och den statsverksproposition, som den avser att finansiera. Finansministern måste helt enkelt räkna med att icke några större förändringar kunna komma att inträda i de ekonomiska förhållandena länderna emellan, förändringar vilka, som jag redan har antytt, kunna medföra betydande följder för oss, även om den inträdda konjunkturförbättringen stabiliseras. Visserligen kan häremot invändas, att förändringar till det bättre också äro tänkbara. För en sådan förhoppning lämnar finansministern icke något stöd. Tvärtom förklarar han, att tendenser i denna riktning knappast kunna skönjas. Han fortsätter, att läget har försämrats genom det stöd strävandena efter självförsörjning erhållit i de allmänna politiska orosmomenten och fruktan för krig. Dessa och andra lika mörka tavlor möta vi på några sidor i statsverkspropositionen. Men tavlorna byta snart färgton. Genom användandet av alla resurser vi kunna uppbringa skola vi »uppehålla köpkraften», och finansministern skildrar i livliga drag, hur bra det gått för oss tack vare upplåning och skatteökningar. Det är icke min avsikt att kritisera vad som varit, ehuru åtskilligt finnes, som från min sida kunde giva anledning till erinringar. Bara ett påstående vill jag något beröra.

På sidan 16 i kapitlet om inkomsterna talar finansministern om den förra regeringens finanspolitik, som han i detta avsnitt ställer sig solidarisk med. Men han fortsätter och säger: »Kritiken mot denna politik kom egentligen

Statsverkspropositionen. (Forts.)

från det håll, där man önskade en mera målmedveten utvidgning av de statliga åtgärderna för beredande av arbete och ökning av köpkraften.» Det »håll», som härmed avses, torde väl icke vara något annat än det socialdemokratiska partiet och dess stora motion vid 1922 års riksdag. Jag är då nödsakad att erinra om att ifrågavarande vidlyftiga förslag utgick principiellt från behovsprincipen och med tillämpning av sträng individuell prövning. Detta gällde särskilt jordbrukshjälpen, där hjälpverksamheten skulle »följa principen för det allmännas hjälpverksamhet i övrigt». Det stora programmet har i ringa omfattning följts — dess bättre! De stora grundläggande åtgärderna genomfördes *mot* det socialdemokratiska partiets motstånd och icke i samverkan med detsamma.

Hela den teoretiska utläggningen av de gångna årens politik skall jag i övrigt gå förbi. Det finns ingen anledning att närmare fördjupa sig i densamma. Vad den s. k. köpkraften angår och de viktiga åtgärdernas inflytande på densamma, vill jag ingalunda bestrida att dessa åtgärder haft sina verkningar, men verkningarna härleda sig också från andra, vitt skilda håll. Åtskilligt av den stegrade köpkraften sättes in på områden, som ingalunda skapa ökad produktion och försörjningsmöjligheter för vårt folk. De stigande inkomsterna av nöjesskatten t. ex. varsla om att de ökade inkomsterna för folk icke gå till kläder, mat och andra oumbärliga förnödenheter utan till teatrar, biografier och dansbanor. Visserligen blir det ökad rörelse, åtminstone på de sistnämnda, men knappast av det slag vi behöva.

I övrigt är jag redo att giva erkännande åt åtskilligt, som förekommer under de olika huvudtitlarna, kanske dock mest åt vad som icke finnes där. Det är glädjande, att den våldsamma upplåningen stoppats eller åtminstone minskats väsentligt. Likaså noteras med tillfredsställelse, att inga nya skatter krävas. Härutinnan kan det dock icke undgås, att man blir något betänksam, när man mellan raderna läser, att detta anses vara en synnerligen stor förtjänst i finansplanen. Ytterligare ökningarna hägra inom den närmaste framtiden. På annat sätt kan icke omnämmandet av förestående utgiftsökningar tolkas. Man frågar sig, om det icke alls ingår i regeringens planer att söka mildra skattetrycket, om förbättringen på det ekonomiska området blir bestående. Det borde enligt min uppfattning åtminstone i någon mån ha kunnat ske redan nu.

Vissa poster på utgiftssidan ha försvunnit, sedan den föregående statsverkspropositionen framlades, och andra ha minskats avsevärt. Jag syftar då först och främst i sistnämnda hänseende på anslaget för stöd åt enskild verksamhet. Mina starka invändningar mot detta anslag vid förra årets riksdag har jag fått belägg på i mycket hög grad sedan dess. Jag måste också giva min anslutning till förslaget om en avsevärd nedskärning av anslaget till stödlåneverksamheten och den nu föreslagna användningen av de belopp, som begäras. Fördelningen av detta anslag såväl som det nyssnämnda kan inte ske efter enhetliga grunder, det ligger i sakens natur. Verksamheten har utan tvivel skapat glädje och tacksamhet hos dem, som fått del av hävorna, men också avund och bitterhet hos andra, som icke gynnats av lyckan vid lottdragningen, eller hos dem, som icke deltagit i kapplöpningen efter pengarna. Jag har inom ett visst antal kommuner undersökt förhållandena härutinnan. Det visar sig, att i genuina småbrukarbygder äro olikheterna rent häpnadsväckande. Det finns socknar, där ända upp till 40 procent av brukningsdelarnas antal fått lån, under det att i andra socknar till och med ingen fått eller begärt hjälp och i andra stannar antalet vid 3 å 4 procent i jämförelse med brukningsdelarnas antal. Detta kan icke förklaras på annat sätt än att människorna ha så olika mentalitet, d. v. s. en del gripas av den allmänna psyko-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

sen och ropa på hjälp från staten, under det att andra i precis samma belägenhet bita ihop tänderna och säga: »Bra karl reder sig själv.»

I motsats till många andra ger jag i viss utsträckning mitt erkännande åt försvarsministern. Hans förslag att genomföra 1925 års beslut angående flygvapnet är en av anledningarna härtill. Uppriktigt sagt hade jag knappast väntat mig detta. Vi stå, som jag tidigare omnämnt, snart inför ett avgörande i försvarskommissionen. Visserligen intaga vi ännu vitt skilda ståndpunkter i stora frågor, men knappast i fråga om flygvapnet. Det är icke något föregripande av utredningarna, när detta vapenslag tillgodoses bättre än förut. När vi nu fått bättre råd bör denna del av försvarsväsendet ha företräde framför andra. Samma uppfattning har jag också beträffande luftvärnet.

Även i andra hänseenden har försvarsministern gått något längre än man haft anledning förmoda. Vi få ju komma ihåg, att den nuvarande chefen för försvarsdepartementet heter Ivar Vennerström. Det finns emellertid ett område, som han dock enligt min mening alltför mycket förbisett. Under de sista åren har underhållet av våra kaserner tillbakasatts på grund av nödvändiga besparingsåtgärder. Jag har själv haft tillfälle att konstatera, att uraktlåtenheten att underhålla och reparera dessa statsbyggnader nu gått alldeles för långt. I fråga om allmänna arbeten föreligger här en möjlighet till utvidgning, som är både ekonomisk och lämplig, ja, nödvändig. Om de militära myndigheterna äskat tillräckliga medel, har jag ej haft tid att närmare undersöka, men då regeringen förra året tog initiativ till ökningar av anslag utöver vad vederbörande myndigheter begärt, hade det ju varit berättigat att i detta fall följa de eljest mycket omdiskutabla metoderna.

Skulle icke försvarsministern också ha kunnat visa sig litet mera modig och passat in ett litet anslag till det frivilliga skytteväsendet i sin huvudtitel? Jag tar nog icke miste, om jag säger, att viljan finns men modet saknas. Det lärers finnas något, som heter »kongressbeslut», och denna grundlag synes vara betydligt mera oföränderlig än Sveriges grundlag. Vi ha i årets statsverksproposition flera anslagsposter, vilka tillkommit under årens lopp mot socialdemokratiska partiets röster, men regeringar, utgångna från nyssnämnda parti, ha respekterat riksdagens vilja och majoritetens beslut. De ha uppförts på nytt. Det nu omnämnda har fått en särskild prägel. Därom skall alltid stå strid, men är efter år med samma resultat. Riksdagen segrar och regeringen förlorar. För mig är det ganska likgiltigt, varifrån penningarna tagas. Vår nyaste inkomstkälla, den herr Åkerberg har hand om, kan kanske ställa penningarna till förfogande, och det kan ju vara lika gott. Vad som för övrigt bör göras på fjärde huvudtitelns område, skall jag icke nu yttra mig om. En prövning av de många krav, som motionsledes framföras, bör ske i detta fall som i alla andra med hänsyn till tillgångar och oundvikliga behov, men också med beaktande av att vi ha att vänta försvarskommissionens utredning och därtill knutna förslag inom den närmaste framtiden.

Jag förbigår en rad detaljer, vilka skulle kunna giva anledning till reflexioner. Jag får konstatera beträffande utgiftssidorna, att genom upplösningen av organisationsnämnden det enda besparingsinstrumentet har brutits sönder. Jag beklagar detta. Det återstår ännu mycket att reformera inom statsförvaltningen i syfte att anpassa organisationen efter nutida förhållanden. I den sista skrivelse jag som finansminister emottog från ordföranden i organisationsnämnden, sedermera statsrådet Nothin, hette det bland annat följande: »Organisationsnämnden anser sig böra fästa uppmärksamheten därvid att, även fränsett den nu rådande depressionen, statens utgifter synas hava nått

Statsverkspropositionen. (Forts.)

en höjd, som knappast torde stå i riktig proportion till landets ekonomiska bärkraft.»

Vi leva, herr talman, i ett demokratiskt samhälle, vi tala därom, vi skryta därmed och vi hjälpas åt att fylla tidningarna med betraktelser över detta ämne. Statsministern och jag — om jag nu vågar ställa mig bredvid honom — ha kanske bland riksdagens ledamöter varit de mest högljudda, ehuru vi åtminstone i någon mån ha olika meningar om vad som ytterst är demokrati i tillämpningen. En av de frågor, som statsministern särskilt lägger tonvikten på, är samarbetet med riksdagen. Härutinnan är han uppenbarligen icke ensam i kretsen av regeringschefer. Villigheten härtill, huvudsakligen dikterad av nödvändigheten, har dokumenterats av till och med långt avancerade högermän, som beklätt samma ämbete. De ha misslyckats, när de icke strikt följt riksdagens bestämda anvisningar. I år föreligger en klar motsättning mellan riksdagsmajoriteten och regeringen i en mycket viktig fråga. Riksdagen skrev förra året, såsom här redan i dag erinrats av de båda föregående talarna, och anhöll, att »Kungl. Maj:t ville föranstalta om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande de åtgärder på föreningsrättens och arbetsrättens områden, som kunna vidtagas i syfte att rättsligen utbilda arbetsgivarernas och arbetarnas fackliga föreningsväsen och att främja arbetsfreden, samt utan tidsutdräkt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda». Beslutet dikterades av de borgerliga ledamöterna i vederbörande utskott och i riksdagen. Sin anslutning till en sådan allsidig och förutsättningslös utredning av detta komplex av arbetsrättsliga och föreningsrättsliga problem gav även en av denna kammars mest intresserade och kunniga krafter på området, vilken tillhör det socialdemokratiska partiet. Det kan icke föreligga någon som helst tvekan om utredningens begränsade omfattning, dess igångsättande eller riksdagens krav angående resultatets framläggande utan tidsutdräkt.

Vad svarar då regeringen på denna hemställan? Innan jag övergår till min kritiska inställning till behandlingssättet, vill jag förutskicka några randanmärkningar. Genom regeringsformens bestämmelse och tillämpad praxis har regeringen alldeles obestriddligt rätt att både taga initiativ till vilka utredningar som helst och likaså att negligera riksdagens i skrivelser uttryckta önsningar. Men när en regering gör detta sistnämnda, överskrider den på ett uppseendeväckande sätt den utstakade vägen för samarbete. Ty vad är det man gjort eller ämnar göra? Regeringen förbereder — det har redan understrukits av de föregående talarna — en den mest vidlyftiga utredning, som någonsin förekommit i vårt land. Alla tänkbara problem på det ekonomiska området skola bliva föremål för undersökning, och därmed anses riksdagens nyss omnämnda hemställan vara besvarad. I direktiven för den nya utredningen angives ändamålet vara bland annat att undersöka icke blott förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare utan jämväl i fråga om arbetsvillkor, äganderätten och ägarnas förfoganderätt över sin egendom, frågor i samband med igångsättande av nya företag, bankernas inflytande m. m. Jag skall icke polemisera mot dessa utredningskrav i deras helhet. Åtskilligt torde tillhöra de uppslag, som anmäla sig i den utvecklingsprocess, som nu pågår. Men tyvärr är det så, att den igångsatta utredningen kommer att förhindra förnuftiga reformer på det ekonomiska området, som kunde vara önskvärda inom den närmaste framtiden.

Det finns också anledning att göra vissa allmänna invändningar mot hela uppläggningsen. Statsministern, som här fört pennan, utgår ifrån som ett axiom, att förhållandena nu äro sådana, att ingen hänsyn tages till det enskilda och allmänna intresset på det ekonomiska området. Är detta verk-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

ligen en riktig utgångspunkt? Jag tror det icke. Jag tror, att erfarenheten jävar sådana uttalanden. Låt mig först taga den sist omnämnda punkten i utredningsdirektiven, bankernas inflytande och maktställning. Att denna makt har varit oerhört stor, veta och erkänna vi alla, men den har tid efter annan inskränkts genom lagstiftning såsom en följd av tidens krav och utvecklingen. Jag erinrar om att vi ha en nyligen genomförd reformerad banklagstiftning. Vi ha vidare allmänna ombud i varje bank och dessutom en särskild bankspektion. Jag vågar också göra gällande, att många banker gått längre än de bort göra för att uppehålla enskilda företag. De ha gjort detta i viss mån åtminstone med hänsyn till arbetsförhållandena och arbetslösheten. Jag känner icke något fall från min femåriga tid som regeringsledamot, då icke bankerna inom rimliga gränser frivilligt åtog sig förpliktelser, som statsmakterna begärde i det allmännas eller statens intresse. Härmed har jag icke velat säga, att allt är bra, som det är, på detta område, men mera preciserade krav borde utformas för att bedöma den saken. Detsamma är förhållandet i fråga om många stora företag. De ha hållits i gång utan att lämna ett enda öre i utdelning som ränta på det nedlagda kapitalet. Hänvändelser från regeringar av olika färg ha i stor utsträckning beaktats, när detta legat inom möjligheternas område. Det har också förekommit, att både banker och enskilda tillsammans med staten tillskjutit nytt kapital för att hålla verksamheten i gång. Avser man nu, att staten skall föreskriva villkoren för den fortsatta driften, även sedan alla ekonomiska förutsättningar saknas, får väl också staten ensam rida för rusthållet. Samma torde väl förhållandet bli i fråga om anställningsvillkor och avlöningsbestämmelser, om dessa skola föreskrivas i lag eller bestämmas av statsmakterna.

Jag erinrar också i detta sammanhang om att vi ha en trustlag, som gör det möjligt att undersöka och kontrollera monopolistiska företag. Så blottställda på försvarsberedskap i dessa hänseenden, som utredningsdirektiven vilja göra gällande, äro vi icke. Andra motiv kunna spåras bakom de många orden.

Därmed är jag också inne på själva kärnan i den igångsatta utredningen. Den är, såsom herr Johansson i Fredrikslund också framhöll, helt enkelt en gengångare från 1920. Detta framgår icke blott av de nu givna direktiven utan lika mycket av de olika och spridda uttalanden, som förekomma i statsverkspropositionen. I statsrådsprotokollet av den 22 juni 1920, då socialiseringsnämnden tillsattes, läses redan i början, att det framstår som en brist i det nuvarande samhällets organisation, att den produktion, som bär uppe hela samhället, är i så stor utsträckning undandragen inflytande från det allmännas sida. Över de privata företagen bestämma enväldigt de personer, som äga desamma, och ingen hänsyn toges till samhällsintressena. Kraven på en djupgående ekonomisk rekonstruktion ha blivit starkare än någonsin, heter det i fortsättningen, och man gör gällande, att dessa strävanden numera omfattas även av kretsar, som tidigare stått främmande för socialistiska idéer. Gemensamt för alla dessa strävanden är, framhålles det, att man önskar kringskära de enskilda ägarnas fria förfoganderätt över naturtillgångar och produktionsmedel för att mera direkt ställa dessa nationens rikedomar i det helas tjänst. Vidare ifrågasättes en koncessionslagstiftning rörande vattenfall, gruvor, skogar och andra naturtillgångar. Det diskuteras om inrättande av en statens affärsbank, socialisering av alla järnvägar etc. Man var till och med så säker på att denna utredning skulle leda till resultat, att i statsrådsprotokollet uppstogs frågan om huruvida det skulle uppdragas åt socialiseringsnämnden att medverka vid verkställandet av en av statsmakterna beslutad socialiseringsåtgärd.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

När jag läser detta aktstycke, mina herrar, och lägger det nu förevarande bredvid, kan jag icke undgå att göra den reflexionen, att jag föredrar den öppna, rättframma motiveringen i det förstnämnda protokollet framför direktiven av den 31 december förra året. Att båda syfta åt samma håll torde väl ingen vilja förneka. Härmed har jag icke velat i ringaste mån bestrida regeringens rätt att söka framföra rent socialistiska krav och tankar. Den brantingska regeringen av år 1920 sade redan i ingressen ifrån, att regeringen föredröde en socialistisk samhällsåskådning och ville förverkliga densamma.

Under valstriden förra hösten tillät jag mig fråga, om icke den nuvarande regeringens ledamöter voro socialister. Jag fick icke något svar i annan mån än att statsministern i den kända radiodiskussionen förklarade, att han vore lika mycket socialist nu som tillföre. Jag tolkade detta svar så, att »lika mycket» kunde betyda »lika litet». Men jag misstog mig. Efter valet förklarades det runt om i regeringspressen, att socialdemokratien nu skulle flytta fram sina positioner. Så har också skett och sker. Det är partiets rätt, ja, jag skulle vilja säga dess plikt att hävda samma uppfattning och samhällsåskådning inom regeringen som utom densamma, d. v. s. att förbereda samhällets socialistiska organisation, i den mån partiet och regeringen kan det, liksom det är högerens rätt och plikt att söka konservera eller låt mig säga vidmakthålla samhället i stort sett sådant det är i överensstämmelse med dess uppfattning och bondeförbundets skyldighet att först och sist tillgodose jordbrukarnas intressen i överensstämmelse med sitt valprogram. För folkpartiets del vill jag också deklarerera, att vi vilja förbehålla oss rätten att hålla bromsarna i ordning när vi befara, att vagnen, på vilken vi alla åka, skall fara i diket, liksom också att trycka på gaspedalen, då vi tro, att det hela hotar att stanna. Eller med andra ord: vi böra lämna okränkta rätten att försöka övertyga varandra, att gemensamma intressen bäst tillgodoses på det sätt och genom de medel varje parti tror sig finna vara de mest ändamålsenliga. Detta utesluter ingalunda ett förord för gemensamma strävanden på de punkter, där meningarna kunna kopplas samman.

Men jag återgår, herr talman, till de båda utredningsuppdragen, det av år 1920 och det från sista dagen av förra året. Det förstnämnda ledde praktiskt taget till ingenting. Den meningsriktning jag tillhör kan åtminstone icke klandras för att ha snörpt utredningen. Vi avvisade högerens krav på en tidigare upplösning av socialiseringsnämnden. Det av högerregeringen 1929 gjorda föreläggandet ändrades tvenne gånger av den förra regeringen, och nämnden fick ytterligare någon tid på sig. Detta oaktat blev resultatet det nyssnämnda. De nitton volymer, som utkommit i tryck, synas icke ha haft något större inflytande vid behandlingen av frågor, som varit föremål för utredningar, att döma av det ringa omnämmandet i riksdagen och tidningspressen.

»I den kapitalistiskt ordnade produktionen har samhället sökt drivfjädern till en allt större avkastning av arbetet i det enskilda vinstintresset», skriver Hjalmar Branting i det meromnämnda protokollet. Och han fortsätter: »Det vore att göra sig blind för uppenbara fakta, om man ville förneka betydelsen av denna sporre till produktion.» Jag tror, att den satsen alltjämt gäller och har visat sin bärkraft icke minst, när det gällt att övervinna de sista årens depression.

Under gångna tider har från det socialdemokratiska partiets sida med skärpa framhållits, att många nyttiga och nödvändiga reformer stoppats i de stora utredningarnas papperskorgar. Där hamnar nu av allt att döma riksdagens framställning från förra året angående reformer på arbetslagstiftningens område. Finansministern tillbakavisar talet om att de åtgärder regeringen

Statsverkspropositionen. (Forts.)

föreslår eller förbereder skola åstadkomma några störningar på produktionens område. När det återigen gäller att kontrollera och reglera — liksidigt åt båda hållen — på arbetsmarknaden, är ett ingripande synnerligen riskabelt. Denna olika inställning till spörsmålen är i längden ohållbar.

Jag önskar slutligen, herr talman, säga några få ord i allmänhet om våra utredningar, särskilt sådana som beröra det ekonomiska livet och dess förhållanden. Det vore säkerligen en välbetäckt åtgärd om man, innan utredningar sätts i gång, ofta tidskrävande och dyrbara, ordnade en fri och öppen överläggning mellan representanter för alla intressegrupperna. Jag vet ju att detta sker ibland, men i sådana fall rör det sig, mest åtminstone, om lagstiftningsåtgärder. Överläggningar i ekonomiska frågor skulle förvisso leda till, antingen att utredningsprojekt inhiberades eller också att mera planmässiga och användbara metoder komme till användning. De mig såsom utredningsman i en av dessa utredningar ovetande uppgjorda frågeformulären — icke inom finansdepartementet — i samband med planerna på ett kaffemonopol äro så verklighetsfrämmande, att jag häpnade när jag fick del av desamma. Jag förmodar att de äro betydligt reformerade, sedan jag erfarit att verkligt sakkunniga fått taga del av förslagen. Men om denna överläggning ägt rum tidigare, hade kanske finansministern inställt hela utredningen. Det är ju gott och väl att en utredning är förutsättningslös, men kan det på ett tidigt skede klargöras, att fördelarna icke svara mot nackdelarna, och att kostnaderna sedda i hela sitt sammanhang överstiga inkomsterna, bleve det en ren besparing att stoppa planerna i papperskorgen.

Vår högt aktade talman yttrade i sitt välkomsttal till kammaren bland annat följande, icke blott vackra utan även innehållsrika ord: »Vi sträva mot samma mål på skilda vägar.» Jag tillägger: Så böra vi också se vårt arbete i riksdagen. Vi ha skyldighet att försöka förstå varandra, men då ansvarskänslan kräver det, ha vi också skyldighet, varje grupp och individ, att hävda vad vi anse vara rätt och gagneligt för vårt land och folk. Det förefaller understundom, som om med den ökade makten på den socialdemokratiska sidan följt anspråk på, att alla uppslag skola betraktas som fullkomliga och de för varje särskilt fall de enda riktiga, de må nu vara positiva eller negativa. Vi kunna för vår del icke godtaga sådana anspråk. Plikten att främja vad vi anse bäst gagna vårt folk, den åligger var och en av oss, oavsett vilket parti han tillhör. Ingen hänsyn får vara större än den att följa sin övertygelse, inga förpliktelser gå före vad vi anse vara rätt mot landet och dess framtid och ingens samhällsställning befria någon av oss från skyldigheten att känna ansvaret som folkets representant.

Herr Åkerberg: Herr talman! Jag har ingen anledning att ingå på de budgetspekulationer, som här ha framförts, och inte heller på de funderingar rörande försvaret som en del talare ha inlåtit sig på. Jag vill dock med anledning av herr Johanssons i Fredrikslund yttrande, då han ifrågasatte om inte herrar Sandler och Vennerström kunde byta plats, säga, att regeringen utan tvivel såväl i fråga om försvaret som på andra områden betraktar sig som en enhetlig förslagsställare. Även om utrikesministern och försvarsministern skulle tillfälligt byta plats, så skulle vi ha samma ekonomiska konjunktur, vi skulle ha samma statsfinansiella kategoriska imperativ, ja, vi skulle till och med ha samma finansminister. Vi skulle också ha samma skäl till en viss tillfällig återhållsamhet i den omständigheten, att den nuvarande försvarskommissionen ännu inte har framlagt sitt betänkande men väntas komma att göra det inom en inte alltför avlägsen framtid. Man bör kunna ge sig till tåls. Jag är av den uppfattningen, att en panikartad och slumpmässig utökning av våra

Statsverkspropositionen. (Forts.)

försvarsanstalter i den nuvarande situationen inte heller av de verkliga försvarsvännerna skulle betraktas som önskvärd.

Herr Hamrin framhöll önskvärdheten av att försvarskommissionens betänkande kunde framläggas för nästa års riksdag. Han sade vidare att det skulle vara en olycka för försvaret, om denna fråga skulle dragas in i nästa valrörelse. Jag vill inte föregripa regeringens ställningstagande i denna sak, men jag skulle vilja säga, att det skulle vara en lika stor olycka, om avgörandet forcerades på ett sådant sätt, att valmännen, vilkas medverkan man väl dock i främsta rummet avser att tillförsäkra sig, skulle få den uppfattningen, att forceringen skett för att göra det omöjligt för valmännen att fälla ett verkligt utslag i målet.

Herr Johansson i Fredrikslund framhöll strax därefter nödvändigheten av att den yttersta sparsamhet iakttogs. Det är ganska underligt, att detta tal om sparsamhet så lätt rinner i munnen på en högerman, men att det också alltid förstummas på en viss punkt. Jag tyckte, det var ett märkligt erkännande, som herr Johansson i Fredrikslund gav, då han sade, att nog behöva vi planhushållning både i staten och i den enskilda hushållningen. Men han tog tillbaka sitt erkännande, när han sade, att staten skulle låta den enskilde göra sin egen planhushållning. Jag vill då fråga: vad är staten för någonting, om inte sammanfattningen av de enskildas intressen? Och det var ganska egendomligt att höra herr Johansson i Fredrikslund strax därefter ingå på en mycket energisk advokatyr för den nuvarande jordbruksregleringens bibehållande. Jag vill fråga om inte denna reglering är en art av samhälleligt ingripande i näringslivet, alltså en art av planhushållning.

Herr Johansson hade i likhet med herr Hamrin åtskilligt att säga om monopolutredningarna. Jag förmodar att vederbörande statsråd även på denna punkt kommer att ingå i ett bemötande. Jag vill bara säga ett par ord med anledning av att herr Johansson pekade på den nyss avslutade radioutredningen som ett sådant monopolsträvande och som ett försök att förverkliga socialismens idéer. Jag vill erinra om att denna utredning beslöts av riksdagen och att även denna kammare fattade ett sådant beslut. Jag vill till och med erinra om, att jag, ehuru socialdemokrat, bekämpade detta beslut, under det att åtskilliga av herr Johanssons egna partivänner röstade för en sådan utredning. Herr Johansson kan ju fråga herr Pettersson i Bjälbo, om han med sitt votum såväl i utskottet som i denna kammare avsåg att förverkliga socialismens idéer.

Vad nu monopolen beträffar, kan man ju erinra om, att vi redan ha en del sådana, och att de slagit väl ut, till och med mycket väl ut. Under alla förhållanden tänker jag, att varken tobaken eller spriten någonsin skulle ha givit de inkomster för staten som de nu göra, om man hade lagt skatteintäkten på annat sätt än genom monopol. I de pågående utredningarna delta ju för övrigt åtskilliga borgerliga ledamöter, och om jag inte minns fel har åtminstone någon av dessa kommittéer till och med borgerlig majoritet. Jag tror inte att dessa män anse, att de äro inbegripna i något socialistiskt samhällsbyggande genom att de ägna sig åt detta arbete. Däremot skulle jag villigt vilja erkänna, att hela vårt samhälle är inbegripet i en socialistisk utveckling, som har börjat långt innan den nuvarande regeringen trädde till. Den nuvarande högern har deltagit i många beslut, som ha befrämjat en sådan utveckling. Det nuvarande samhället är mera socialistiskt än samhället var för femtio år sen, och det samhälle som finns om femtio år kommer säkert, vår bön förutan, att vara långt mera socialistiskt än det nuvarande.

Vad jordbruksskyddet beträffar, instämmer jag såväl med herr Johansson som med herr Nilsson i Gränebo, att åtgärderna på detta område böra fullföl-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

jas. Men jag tror att det i denna stund med anledning av dessa anföranden bör framhållas och understrykas, att dessa stödåtgärder i framtiden i likhet med vad fallet varit under de senaste två åren böra inpassas i sitt sammanhang med övriga statliga stödåtgärder, en anordning, som ju har kommit till stånd under den nuvarande regeringens tid.

Herr Hamrin menade att man redan i år skulle ha kunnat anvisa vägar för en mildring och en lindring i skattetrycket. Jag måste konstatera att ingen av de hittillsvarande talarna, ehuru de alla ha talat för denna sak, har kunnat påvisa ett enda medel för att förverkliga detta önskemål. Däremot ha åtminstone två av dem givit anvisning på möjligheter att ytterligare väsentligt höja statens utgifter. Och om man ser på de motioner som redan äro framlagda här i riksdagen eller dem som hålla på att skrivas i kamrarna runt omkring, så måste man finna, att det även i riksdagen råder en ganska allmän mening, att regeringen har gått till gränsen av det möjliga beträffande nedpressning av utgifterna och enligt mångens uppfattning till och med vida över denna gräns.

Vad nu den så kallade planhushållningen och de ekonomiska ingripandena i näringslivet beträffar, är det nog så, att vi alla äro vänner av sådana ingripanden, när de passa oss. Den nuvarande högern har ju för sin del alltid ropat på sådana ingripanden fastän av ett alldeles särskilt slag. Är det inte högern som sedan gammalt har varit bärare av den protektionistiska agitationen? Vad äro tullar annat än ett sådant ekonomiskt ingripande i näringslivets sunda och naturliga utveckling? Allt det ekonomiska kvacksalveri som frodas runt om i länderna kan ställas fram som en spegelbild av den gamla högers ekonomiska program. Man kan ju säga, att även den nuvarande regeringen har inlåtit sig på sådant. Det finns dock den skillnaden, att när den nuvarande regeringen har medverkat till sådana åtgärder, har det varit ett försvarsmedel som har tillgripits i den yttersta nöd, under det att det för högern är en krigsrustning som sitter på i tid och otid, en Nessusmantel som vuxit samman med hela högers väsen.

I likhet med herr Hamrin skulle jag vilja säga några ord om befolkningsfrågan. Jag kan då lämpligen anknyta till det anförande som vår ålderspresident höll vid riksdagens början, eftersom detta anförande väl får betraktas som den egentliga upptakten till dagens remissdebatt och eftersom det också belyser detta tal om de ekonomiska ingripandena och deras lämplighet eller icke lämplighet i vissa situationer. Herr Trygger yttrade i detta sitt tal: »I själva verket ha vi kommit därhän, att vårt storsvulna folk sjunkit ner i likgiltighet för sin egen fysiska tillvaro. Huru tror man sig kunna undanröja denna likgiltighet? Enligt modernt recept väntar mången sig mycket av ett ekonomiskt ingripande från samhällets sida. Men familjelivet är ett område, där ekonomiska hjälpmedel i stort sett komma till korta. Det fordras något helt annat. Ansvarskänslans återuppväckande, familjernas stärkande genom återgång till gammal god sed och genom iakttagande av självklara inbördes plikter. Ett folk som vandrar självspillings väg förlorar så småningom drivfjädern till stora gärningar.» Jag kan i åtskilliga saker instämma i detta tal. Dock inte i talet om ansvarskänslans återuppväckande, om meningen med det talet är, att befolkningens tillbakagång eller befolknings-tillväxtens tillbakagång skulle bero på en stigande ansvarslöshet hos människorna. Det kan ifrågasättas, huruvida inte sammanhanget är det alldeles motsatta. Det är väl till följd av en förstärkt ansvarskänsla inför barnen, inför den kommande generationen, som alltför många i vår tid inte anse sig kunna sätta barn till världen. Det är ju betecknande, att det är det franska folket, som är det mest familjekära, det

Statsverkspropositionen. (Forts.)

mest omtänksamma om de blivande generationerna, som har gått i spetsen för denna folkminskning. Överhuvud taget är det väl kulturfolken som ha visat vägen. Herr Trygger menar väl inte, att kineser och ryssar skulle vara mera ansvarsbärande folk än svenskar och fransmän. Inom kulturfolken är det ju överklassen, de mera förmögna som ha börjat, och redan sedan lång tid tillbaka ha genomfört en målmedveten barnbegränsning. Detta skulle då också bottna i ansvarslöshet. Jag tror man måste erkänna, att det har bottnat i en alldeles motsatt känsla eller uppfattning hos denna överklass. Inom denna klass och även inom bondeklassen ha just familjebanden varit så starka, planerandet för avkomman har varit ett så centralt intresse, att en medveten barnbegränsning har blivit följd. Inom arbetarklassen har det ju många gånger inte funnits någonting att dela eller någonting att planera för, och det har också varit så, att inom de fattigaste befolkningslagren har det funnits ett ansvarslost lättsinne, som gjort att alla slussar på detta område ha stått öppna. Det är just inom dessa skikt, som en sinnesändring har kommit till stånd. Man kan inte kalla det annat än en ökad ansvarskänsla inför avkomman, och det är detta som är anledningen till att befolkningsstagnationen tar sådana oroväckande proportioner nu i vårt land.

Däremot är jag enig med herr Trygger i den skepsis han uttrycker mot de ekonomiska åtgärder som påkallas, det vill säga att det skulle finnas något direkt eller naturligt sammanhang mellan dessa ekonomiska åtgärder och befolkningstillväxten. Nativitetsproblemet är överhuvud taget ett mysterium. Det är ingen som kan förklara varför det franska folket i hemlandet visar den allra klenaste barnalstringen — möjligtvis med undantag av närkingarna — medan fransmännen i Kanada visa en fullkomligt rekordartad nativitet. Ingen kan heller förklara, varför två svenska städer av ungefär samma storlek som Borås och Örebro uppvisa ett nativitetsöverskott, som i ena fallet är dubbelt så stort ungefär som i det andra. Man kan inte heller förstå, varför just Norrbotten och Västerbotten, där förutsättningarna för familjebildning och ekonomiska framkomstmöjligheter borde vara de allra minsta, äro de landsändar i vårt land, som ha att uppvisa den största och av inga konjunkturen påverkade folkökningen. Man kan inte svara något annat än att det är så; man kan inte ge någon förklaring.

Herr Trygger menade att de ekonomiska ingripandena på detta område voro värdelösa. Jag kan inte se annat än att den högermotion som har väckts i denna fråga innebär en klar desavuering av den ståndpunkten. I denna motion ges inte anvisning på det där om ansvarets återuppväckande, familjebandens återknytande etc. på det sätt som herr Trygger tänkt sig. Däremot ges anvisning på åtskilliga ekonomiska åtgärder som staten kan vidta för att stimulera nativiteten. I och för sig utgör ju en ohämmad nativitet inte något gott. Jag tror att Sverige skulle klara sig ganska bra med den folkökning vi redan ha. Även med denna blygsamma tillväxt skulle jorden inom några århundraden vara så tätt befolkad, att det skulle uppstå otrevnad. Men givetvis är det ett allvarligt problem, att kulturfolken, de kulturbärande nationerna, stagnera, medan mera barbariska folk föröka sig och uppfylla jorden. Den enda rationella lösningen skulle självfallet vara, om man kunde förmå även dessa primitiva folk att inskränka sin folkökning. Då skulle en välbehövligen jämvikt uppstå.

Huruvida det finns någon praktisk möjlighet att vare sig på det ena eller det andra sättet få ett folk, som redan har beträtt den medvetna barnbegränsningens väg, att göra helomvändning, det vågar jag verkligen inte uttala mig om. I så fall skulle det kanske vara, om man kunde få fram en annan uppfattning av de ogifta mödrarnas och deras barns ställning. Dessa ogifta mödrar

Statsverkspropositionen. (Forts.)

och deras barn representera redan nu hela den folkökning, som vi ha här i Sverige, och som finns i de flesta andra kulturstater. Man tycker därför att de borde vara särskilt omhuldade, dessa människor, framför allt dessa barn, av våra befolkningsentusiaster. I stort sett är det ju fortfarande så, att den gamla barbariska uppfattningen lever kvar, att den sortens mödrar och den sortens barn äro sämre mödrar och sämre barn än andra medborgare i samhället, att de äro ett slags parias. Kunde man kämpa sig fram till en mänskligare uppfattning just på detta område, så tror jag det skulle vara möjligt att bringa en ljusning till stånd i detta problem. Men jag tror som sagt inte, att ett konsekvent uppbyggt socialt reformsystem i och för sig är ägnat att avplana dessa bekymmer, åtminstone inte bekymret för vår ras' stagnation. Däremot tror jag att detta arbete i sig självt är ett nationellt utbyggnadsarbete av lika stor betydelse som det rent kvantitativa att skaffa staten flera armar som arbeta och flera soldater som marschera.

Jag vet att det på denna punkt finns andra meningar, i denna kammare särskilt. Det finns de som mena, att en förbättring av villkoren för de många människorna utöver en viss gräns skulle vara en fara för samhället, ja, till och med för friheten, som ålderspresidenten i detta sitt samma tal uttryckte det. Han sökte deklassera den nuvarande statsministerns svärmeri för demokrati genom att säga, att han strävade efter en demokrati, där inte frihetens ljusa klangbotten bildade bakgrunden, utan en sådan som uppstår i en enfärgat klassbetonad socialdemokrati, och han tillade att vägen från en sådan demokrati och till diktaturen kanske var kortare än mellan de olika våningarna i kanslihuset. Om detta är något annat än en retorisk figur, måste det bygga på ett missförstånd beträffande demokratiens natur. Det måste innebära en beskyllning, att den nuvarande statsministern och det parti han representerar bara formellt erkänna demokrati men partipolitiskt sträva efter ett tillstånd, där en viss klass tack vare sin majoritet i samhället skulle bli i tillfälle att utöva diktatur över de andra klasserna. I och för sig är det ju inte odemokratiskt att en klass får majoritet i en stat eller i ett samhälle. Det beror väl i så fall på att den klassen har den storlek och den betydelse i samhället, att en sådan ställning faller den till. Men det är ett missförstånd att tro, att en sådan klass och ett sådant parti, därför att de få majoritet, skulle i kraft av denna kunna utöva en diktatur i samhället. Ja, den skulle kunna utöva en diktatur, om den avskaffade demokrati, och jag förmodar det var på detta herr Trygger syftade, när han talade om att vägen till diktatur är kortare än trappstegen mellan rummen i kanslihuset. Men det är just där som hans stora felläsning beträffande såväl den nuvarande statsministerns som socialdemokratiens ställning till demokrati ligger. Den svenska socialdemokrati betraktar — jag anser att det bör sägas med anledning av dessa ord — demokrati som något primärt. Den ställer sig på samma ståndpunkt som den engelska högerns utrikesminister, som i underhuset i anslutning till en debatt rörande den nuvarande regimen i Tyskland på tal om demokrati sade, att den var något, utan vilket en engelsman inte ansåg livet vara värt att leva. Jag tror jag kan säga, att detsamma även gäller om en svensk, åtminstone om så många svenskar, att det kan sägas vara en regel, att utan friheten, den verkliga friheten, den verkliga demokrati är livet inte värt att leva. Utan rätten att tala fritt, att skriva fritt och att diskutera fritt — givetvis under ansvar — blir ett samhälle i längden obeboeligt. Även i ett svenskt samhälle med socialdemokratisk majoritet komma de andra partierna att bibehålla sin chans att återvinna sitt välde, om förutsättningarna därtill finnas i övrigt. Och vad mer är: det är inte heller likgiltigt vilken politik en majoritet för, vare sig den består av ett enda parti eller flera partier. En klass är ju aldrig

Statsverkspropositionen. (Forts.)

så enhetlig att den kan sätta sig över rättens och förnuftets och klokhetens bud. Om en socialdemokratisk majoritet skulle kränka dessa bud och det helas väl, skulle den säkert rätt snart bli spolierad. Dessa synpunkter har den nuvarande statsministern så många gånger givit uttryck åt, att jag tycker det är underligt att vår nuvarande ålderspresident, som dock så många gånger har varit i tillfälle att höra honom utlägga den texten, inte skall vara medveten därom. Däremot förbehåller sig givetvis en socialdemokratisk majoritet och även en socialdemokratisk regering i minoritet rätten att med friskt mod och utan räddhåga angripa tidens och demokratiens kardinalproblem. Ären efter världskriget ha givit så många belägg på faran av att föra en politik som ger människorna intryck av stillastående, att det för alla borde stå klart, att just demokrati står och faller med att det förs en framstegspolitik som inte gör halt inför de stora samhällskonstruktiva problemen.

Vad beträffar samarbetet med riksdagen, som herr Hamrin vidrörde, vill jag gentemot honom hävda, att regeringen även på den punkten har visat den allra bästa vilja. Men det finns ju även där en gräns, nämligen den som betingas av tvånget att föra en konsekvent och positiv politik. Och det bör också understrykas, att det är inte bara regeringen som har plikt att samarbeta med riksdagen, utan riksdagen har också plikt att samarbeta med regeringen, under fasthållande av att det i detta samarbete är regeringen som skall vara den ledande och att den inte skall vara svansen.

Herr Trygger ville söka räddningen undan folkstagnationen i en upplysningsverksamhet som tog sikte, enligt vad jag kunde fatta, på ansvarskänslans återuppväckande, familjens stärkande och åtskilliga sådana saker. Jag vet inte om man når det resultatet på de vägar som jag nyss berörde, men skall en sådan propaganda ha några förutsättningar till framgång, så måste den anknäta just till de framstegskrafter, som i den nuvarande regeringen ha fått en kanhända tillfällig vapendragare.

Herr Nerman: Herr talman, mina herrar! Man kan här i landet i dag, om man är en god och from medborgare, se det nationella och det internationella läget med trontalets blåögda — ariskt blåögda — optimism och säga sig: Sveriges förhållande till främmande makter är gott. Man kan fortsätta: förhållandet mellan kapital och arbete inom landet är gott. Inga större konflikter hota produktionen 1935. Förhållandet i finanserna är gott. Den socialdemokratiska regeringen har till och med kunnat föreslå löneförhöjningar åt rikets tjänstemän, tills vidare bara på första huvudtiteln, men allt måste väl gå i en viss ordning. Förhållandet mellan svenska folket och regeringen är gott — krisuppgörelsen har onekligen godkänts av svenska folket i val. Förhållandet mellan den socialdemokratiska regeringen och bondeförbundet är kanske litet löst och litet nervöst men i det hela gott. Och man kan, om man alltjämt är god och from, dra en suck av lättnad över att vi här i landet, i en värld av diktaturer, kunna fortfarande glädja oss åt demokrati, och hoppas, att den nuvarande regimen må länge leva.

Jag tror, att ungefär så tänker och tror i dag det goda, fromma, svenska folkets goda, fromma, lojala majoritet. Och det är kanske litet hjärtlöst att vilja angripa en så vacker barnatro. Men om man inte nöjer sig med den lojala optimismen utan frågar sig också något om framtiden, om man tar litet allvarligare på situationen nu och i fortsättningen, blir kanske bilden en annan, inte fullt så ljus. Det är sant, att konjunkturen i produktionen har ljusnat. Det djupaste djupet är passerat och sedan ett år rör det sig uppåt igen. Men — jag hänvisar till ett uttalande nyligen av den folkfrisinade professorn Bertil Ohlin — den nya så kallade högkonjunkturen är ingen högkon-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

junktur, stegringen är mindre än den för 1920-talet normala. Vidare: kurvan uppåt har redan mattats av och ingen vet, om vi inte redan äro på väg mot en ny kris. Och vidare: vad bygger denna tillfälliga ljusning i produktionen på? Till väsentlig del bygger den på att massornas levnadsstandard har sänkts. Arbetarnas löner ha sjunkit sedan ett par år med, jag vet inte hur mycket, men kanske 10—15 procent. Och beträffande lantbefolkningen ha åtminstone de fattigaste lantmännens — statarnas — löner sjunkit med ett par öre i timmen, om jag inte är fel underrättad. Alltjämt råder en oerhörd arbetslöshet. Många tiotusentals människor här i landet och tiotals miljoner här i världen äro och förbli utkastade från möjligheten att försörja sig, äro överflödiga så länge det nuvarande systemet råder.

Och därtill: konjunkturljusningen bygger till mycket stor del på krigsrustningar, på det osäkerhetstillstånd, som råder i världen, och som hotar att när som helst och nära nog var som helst bryta ut i ett nytt krig. Det finns *en* industrigren, som aldrig har lågkonjunktur men som nu har bättre konjunktur än någonsin. Det är rustningsindustrin. Även här i landet finns det en betydande rustningsproduktion. Bofors bidrar till att betona och understryka det fredsälskande neutrala Sveriges insats för världsfreden genom att leverera vapen till all världens imperialiststater. Man har där så brått med produktionen, att man, om jag inte är felaktigt upplyst, till och med vid något tillfälle lär ha begärt regeringens tillstånd — jag begär ju inte upplysning om detta, ty det är givetvis en sekret sak — att få vänta med leveransen av några kanoner till det svenska försvaret för att inte gå miste om leveranser till utlandet. Regeringen bebådar i trontalet »lagstiftning om tillsyn och kontroll över tillverkningen av krigsmaterial». Uppslaget är mycket vackert tänkt, men Nationernas förbund har tänkt lika vackert i 16 år. Kan något vinnas med den propositionen, är det bra. Men rustningskapitalet låter inte kontrollera sig hur som helst. Och den grenen av kapitalismen, den, jag vågar använda uttrycket, ruskigaste och brottsligaste, den internationella vapenhandeln, bygger sin makt tyvärr på folkens nationella lidelser, dessa lidelser, som hålla på att föra oss till ett nytt världskrig, och som hålla på att förinta snart sagt all kultur. En holländsk skämttidning hade för någon tid sedan en teckning, föreställande en vapenfabrikant, som står och svänger ett gevär och ropar: »Länge leve fosterlandet! Länge leve alla fosterland!» Den visar, hur patriotismen har sitt samband med rustningarna, inte bara nationalismen, och hur denna nationalistiska väg, som för närvarande går över världen i den gamla hushållningens upplösning, kulturellt håller på att föra oss tillbaka till barbariet, kanske till stenåldern rent av, det ha vi kusliga erfarenheter av de sista åren.

Men visst har konjunkturen i produktionen lättat, det skall inte förnekas, ur finanskapitalets synpunkt. Kapitalismens affärer ha åter räddats på de stora massornas bekostnad. Bankerna dela åter ut 10—15 procent. Och världsbilden ser ut så här: aktierna stiga, massornas levnadsstandard sjunker, rustningarna öka våldsamt, kriget rycker allt närmare — med andra ord: det ljusnar, vi börja komma in i normala kapitalistiska tider igen!

Och på det mellanstatliga området politiskt? En stor villervalla. Diplomaterna åka ivrigare än någonsin omkring och knyta allianser för kommande krig, och deras mer eller mindre direkt lejda drängar utföra det ena attentatet efter det andra.

Det har kommit till något nytt i den internationella politiken sedan förra riksdagen. Sovjetunionen, det nya Ryssland, har gått in i Nationernas förbund. En revolutionär socialist, som alltjämt söker att se socialistiskt på Nationernas förbund och som får tänka själv, har visslerligen skyldighet att

Statsverkspropositionen. (Forts.)

historiskt söka förstå den ryska politiken. Av sitt svåra läge mellan fientliga stormakter har Sovjet tvingats till allians med Frankrike och därmed tvingats av Frankrike att gå in i Nationernas förbund till Frankrikes hjälp. Men ingen revolutionär socialist eller kommunist, vad vi än kalla oss, kan vara glad åt dessa svaghetstecken hos en arbetarstat, åt denna utveckling, som visar, att socialismen inte kan byggas färdig i ett enda land. Om också alliansen mellan Sovjetunionen och Frankrike för ögonblicket, såsom maktkombinationer ju förmå, om de äro starka nog, kan hejda ett krigsutbrott, så befäster Sovjets inträde i Nationernas förbund, i det imperialistiska stormaktsförbundet, arbetarmassornas illusioner om att freden vore möjlig under kapitalismen. Socialdemokratien med utrikesministern i spetsen har uttalat sin glädje över Sovjetunionens inträde i Nationernas förbund. Man är belåten och glad att få umgås med ryska revolutionen i salongerna i Genève. Men freden är inte säker under kapitalismen, det enda säkra där är kriget. Freden får man först i kamp, i revolutionärt myteri av den typ, som utrikesministern och hans kolleger och vi litet var då världskriget pågick lärde oss mer eller mindre av Liebknecht och Lenin.

I det läge, som nu föreligger ekonomiskt, socialt och politiskt finns, såvitt jag förstär svenska folkets behov, en enda väg att gå, och det är att samla och organisera de produktiva elementen i folket till allvarlig kamp för vad som även herr Åkerberg var inne på nyss och som det överallt talas om i vår tid: en planhushållning, en ordnad socialistisk behovshushållning med internationella perspektiv. Enligt läpparnas bekännelse till socialismen borde detta ju vara den svenska socialdemokratiens väg. Tyvärr kan jag inte se, att den svenska socialdemokratien i regeringsställning går den vägen. Visserligen skrämmer den borgerliga pressen med att regeringen håller på att införa socialiststaten, men herrarna se inte så förfärade ut. Och visserligen uttala statsråden, till och med statsministern, ordet socialism i valtalen, visserligen försäkrar herr Åkerberg i sin tidning Örebro-Kuriren i polemik mot herr Lindman — och han var inne på något liknande nyss — att den socialistiska regeringen »i verkligheten har bedrivit socialistisk politik hela tiden». och att herr Åkerberg och hans kamrater »har svängt med murslevarna på byggnadsställningen i många år redan. Amiralen», säger han, »står med ena benet i det socialistiska samhället.» Men jag tror inte, att herr Lindman känner oro i någotdera benet.

Nej, den sittande regeringen driver ingen socialistisk politik. Det är överhuvud frågan vad det egentligen är som skiljer denna regering från en vanlig frisinnad, eller folkfrisinnad, regering. Vad som utvecklas här är inte socialism utan en statskapitalism med monopol på att börja med diverse laster och dårsaker, sprit, tobak och spelvanvett, och kanske är man snart nog mogen för andra monopol, med kaffet, bensinen, medicinen och radion och allt vad det blir. Det förefaller, som om vi här i landet med socialdemokratiens benägna tillstånd äro tämligen raskt på väg in i en statskapitalistisk ordning av monopol och regleringar under finanskapitalets ledning. Det är ju också tidens lösen: en statskapitalism av det slag, som förekommer i krig eller i tider, då man rustar för kriget. Men med strävan till den av finanskapitalet behärskade, så långt som möjligt självförsörjande staten, går hand i hand en strävan — vi märka den allt tydligare — att bryta ned allt motstånd mot denna rikriktning. Därför skall fackföreningsrörelsen, arbetarnas klass- och klasskampsorganisation, inlemmas i staten och i författningen. Därför skola arbetarna bindas vid staten med sina intressen. Därför skall varje rörelse, som vägrar anpassa sig, förbjudas. Vi ha redan på väg illegalisering av revolutionära partier.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

På samma sätt utåt, internationellt. Det svenska finanskapitalets stat driver fortfarande allianspolitik i den hemliga diplomatiens tecken, bara med den skillnaden nu mot före 1914, att nu har man också socialdemokraterna med i de allra hemligaste cirkelarna. Sverige har under sista åren haft äran att få en hel del mystiska visiter av ministrar, militärattachéer och andra attachéer och diplomater från England, Tyskland, Polen, Finland och Gud vet vilka länder. Det kanske är förmätet att fråga: vad försiggår? Var står det officiella Sverige i det nät av intriger och krigsförberedelser, som nu spinnes i världen? Ingen lär inbilla oss, att de ärade gästerna komma hit bara för att äta middag och se det vackra Stockholm och tala och höra vackra tal i utrikesministerhotellet. Tidigare regeringar ha någon gång låtit riksdagen på ett slutet sammanträde få en liten orientering i svenska folkets speciella umgänge med andra folk och därav följande konsekvenser på slagfältet. Är det obilligt begärt, att en regering ur arbetarrörelsen också så småningom skulle vilja ge oss en smula besked?

Socialismen är aktuell i dagens debatt även därigenom att den socialdemokratiska regeringen i årets budget har utsatt definitiv avrättningsdag för den så kallade socialiseringsnämnden. Socialiseringsnämnden föddes 1920 i en revolutionär tid som en gest åt de oroliga arbetarmassorna. Den skulle visa vägen, socialdemokratiens väg, till socialismens införande på fredlig och laglig väg. Ja, nu har socialdemokratien prövat och visat sin väg till socialismen, och Sveriges arbetare kunna se resultatet. Socialiseringsnämnden är död eller döende, men socialiseringstanken och socialiseringsbehovet lever alltså jämt och växer. Socialismen är och förblir en nödvändighet, om vi inte skola fortsätta att handlost alltjämt åka med på den kapitalistiska blinda, brutala utvecklingen genom kriser och krig till ständigt nya kriser och krig.

Det har i höstas kommit ut en märklig bok, som heter: »Kris i befolkningsfrågan». Jag tillåter mig ägna ett par minuter åt det problemet, eftersom det bragts på tal förut under debatten. Boken har väckt våldsamt uppseende i landet, och har till och med föranlett stora gruppemotioner vid innevarande riksdag. Den är skriven av två ansvarsmedvetna ekonomiska forskare, professor och fru Myrdal, vilka inte ha den sterilitet, som herr Trygger i sitt älskvärda hälsningsanförande som ålderspresident ville tillvita sina motståndare. De hävda, att livets mening är barn, att varje sund människa vill ha barn — och där ber jag, herr talman, få på det livligaste instämma — men de hävda också och med än större rätt, att skall det födas barn, då skall samhället vara sådant, att barnen få vara med i samhället också, att de kunna leva och utvecklas. Till själva befolkningsfrågan återkomma vi ju senare, men redan här må sägas i samband med denna debatt och betonas vad som slås fast av makarna Myrdal, att om svenska folket vill leva och inte dö ut, då måste folket inrätta sin hushållning på nytt sätt, icke som en statskapitalistisk profitregim utan som en planmässig socialistisk behovshushållning. Var vänliga och läs boken, inte bara klagoropen att folket dör ut, men också vägen att skapa bättre förhållanden.

Till sist! Det är kanske inte passande för mig att uppkalla minnet av »ädla skuggor, vördade fäder», men här har i dessa dagar inletts ett jubileum med så mycket hugstora ord, att jag tillåter mig att dra ett litet strå till stacken och till det i år firade 499-årsminnet av den första kända svenska riksdagen knyta en reflexion, som nära berör, vad jag förut har antytt om folkets möjligheter att skapa sig en framtid.

Jubileets centralfigur var en upprorsman. Intressena bakom hans uppror må ha varit vilka de voro — det nationella i det upproret är tydligen inte värt många örtugar — men Engelbrekt, det svenska bondefolkets hjälte, var en

Statsverkspropositionen. (Forts.)

revolutionär. Endast med förvanskning av den historiska sanningen kan det officiella Sverige fira hans minne. Men det har onekligen sin ofrivilliga humor, att man officiellt hyllar en man, som handgripligt hotade att kasta ut landets lagliga myndighet till den uppretade massan. Det var vid uppgörelsen med rikets råd i Vadstena i augusti 1434. Jag fattar det som en akt av historisk finkänslighet, att man inte på något vis började fira det stora minnet i augusti 1934.

En av de historiker, som ägnat jubileet en bok, intendenten Bertil Waldén i Örebro, visar, hur Engelbrekts kupp utnyttjade vad man i våra dagar kallar »gatans parlament» och hade varit jämbördigt med majestätsförbrytelse, om det hade misslyckats. Men man må föreställa sig en liknande kupp utförd här i dag på altanen här ute mot herrar excellenser, biskopar, generaldirektörer och andra rikets dignitärer.

Jag har med detta bara velat erinra om, att den makt ett folk tar sig med maktspråk är den enda säkra grunden för ett folks välstånd och frihet. Det är, så vitt jag förstår, den viktigaste behållning, som svenska folket får av det stora jubileumsuppbådet, att svenska folket för sin räddning ur den gamla hushållningens kris är hänvisat endast till egen kraft och egen, av lag och maktägandes vilja oberoende, gärning den dag, trycket mognar fram en sådan gärning.

Förutsättningar saknas tyvärr, herr talman, för att jag därvidlag ännu skulle kunna ha något direkt yrkande.

Herr andre vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr **Bagge**: Herr talman! Det har ju nu som vanligt och naturligt är i denna debatt talats om mångahanda ting, som äro av stort intresse, vikt och betydelse. För min del skall jag begränsa mig till ett par huvudpunkter i finansplanen, som ju egentligen är det, som här föreligger. Jag möter då först här givetvis finansministerns motivering för finansplanen i år. Jag vill uppriktigt erkänna, att jag alltid haft ganska svårt att följa finansministerns konstrikt slingrande arabesker, men i år tycker jag verkligen, att detta är besvärligare än någonsin, det får jag säga. Och när jag läste hans motivering, föllö mig i minnet skaldens ord: »Så jag målar, donna Bianca, ty det roar mig att måla så.» Det är emellertid två huvudmotiv, såvitt jag kan se, som gå igenom det här måleriet. Det ena är, att konjunkturförbättringen i vårt land väsentligen berott på regeringens så kallade konjunkturpolitik, och det andra, att arbetslöshetens nuvarande omfattning skulle visa, att vi »inte befinna oss i en konjunktur, som är tillfredsställande», samt att man därför bör fortsätta med denna konjunkturpolitik och med de offentliga arbetena ungefär i samma utsträckning som förut.

Jag kan nu inte dela finansministerns uppfattning i fråga om värdet och inflytandet av regeringens så kallade konjunkturpolitik på konjunkturförbättringen. Jag vill med flit begränsa det till *regeringens* konjunkturpolitik, ty jag tycker inte, att det är riktigt när finansministern däri inlägger en rad av åtgärder, varom vi alla varit ense, sålunda i fråga om jordbruksstödet, handelspolitiken, penningpolitiken och allt vad det nu kan vara, utan man får väl begränsa sig till vad saken gäller, nämligen skillnaden mellan den socialdemokratiska regeringens politik och den, som oppositionen har velat föra. Därvidlag kan man ju konstatera, att den väsentliga skillnaden varit inställningen till de offentliga arbetena och deras omfattning samt till finanspolitiken. Frå-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

gan gäller sålunda huruvida den delen av konjunkturpolitiken, den socialdemokratiska, om jag får kalla den så, har haft någonting med vår konjunkturförbättring att göra. Nu skall jag inte besvara kammaren med att gå in på några detaljer i fråga om de olika sidorna av konjunkturutvecklingen, och jag gör detta desto mindre som finansministern meddelar, att det pågår en undersökning angående de olika sidorna av konjunkturförloppet. Det gläder mig mycket, ty jag tror, att det är synnerligen fruktbarande för framtiden, om man verkligen kan få reda på, hur härmed förhåller sig. Jag tillåter mig emellertid uttala den förhoppningen, att denna undersökning blir fullt objektiv, och vidare, att den inte får dela öde med en del andra, hemligstämplade utredningar, som aldrig ha offentliggjorts och som sålunda inte kunna bli underkastade en välbehörlig offentlig kritik.

Jag skall sålunda inte uppehålla mig vid den enligt min mening mycket tveklaktiga tolkning av händelseförloppet, som finansministern med stor bestämdhet nu framför, utan att avvakta resultatet av undersökningen. Det må vara därmed hur som helst. En sak kunna vi dock otvivelaktig konstatera, nämligen, att regeringen icke har lyckats genomföra det program för sin konjunkturpolitik, som den har uppställt. Ty vad innebar detta program för någonting? Jo, det gällde att »bryta krisen», som det så vackert hette. Det gällde således att åstadkomma en förbättring i den då rådande depressionen, när den första socialistiska budgetplanen uppgjordes, och det gällde sannerligen inte att åstadkomma, att en massa anslag för offentliga arbeten skulle komma till användning ett par år efteråt och under helt andra konjunkturer, under konjunkturer, som inte alls hade den karaktär, som var förutsättningen för regeringens plan. Det är mycket lätt att med klara siffror ådagalägga, att vad jag nu sagt är riktigt. Det är ganska egendomligt, att herr Wigforss, som är så intresserad av siffror och som är så lovvärt riklig i sina statistiska uppgifter, är synnerligen knapphändig, när det gäller frågan om när dessa anslag verkligen ha utbetalats. Det är ju det, som är det viktiga. De kunna inte ha påverkat konjunkturen, förrän de utbetalats. Detta skulle vara någon sorts trolleri, som väl knappast kan förutsättas. På grund av att dessa uppgifter inte ha framlagts, har jag varit nödsakad att söka skaffa mig dem själv. Jag har ifrån riksgäldskontoret erhållit en uppgift om när de olika anslagen, som skulle bryta krisen, i själva verket ha utbetalats. Dessa siffror äro verkligen ytterligt intressanta.

De visa nämligen, att av anslagen för allmänna arbeten under fonden för förlag till statsverket, som de båda senaste åren uppgick till sammanlagt 297.5 miljoner, hade ännu så sent som vid utgången av sistlidne november, således för ungefär en och en halv månad sedan, icke utbetalats mer än sammanlagt 160.81 miljoner. Alltså står inte långt ifrån hälften av anslaget ännu icke utbetalad. Om vi lägga till siffrorna för december, blir det förmodligen ytterligare ett tiotal miljoner. Detta visar, att endast 57 procent av dessa pengar ha utbetalats. Kvar stå således 43 procent, som ännu i denna dag förmodligen inte äro utbetalade. Att dessa belopp, som inte utbetalats ens nu, inte på något sätt kunna ha påverkat konjunkturen, så mycket kunna vi väl i alla fall vara ense om, förefaller det mig.

Draga vi så ifrån reservarbetena och stanna vid beredskapsarbetena etc., varom striden har stått, blir resultatet ännu mer påfallande. Av det totala beloppet för dessa arbeten, nämligen 191 miljoner kronor, hade nämligen den sista november förra året endast 69.77 miljoner, d. v. s. 36 procent av summan, utbetalats. Således återstå ännu 64 procent av summan att betala ut.

Låt oss sedan granska det senare halvåret av 1933, när anslagen ju skulle ha hjälpt till att »bryta konjunkturen», för att tala med statsministern. Då

Statsverkspropositionen. (Forts.)

utbetalades till dessa offentliga arbeten i den öppna marknaden 6.86 miljoner kronor. Det förefaller onekligen vara något magert som bidrag till den då inträffade konjunkturomsvängningen och bra litet, när man tänker på den ståtliga plan, som har legat bakom.

När finansministern anger som kritikens utgångspunkt, att de stora beloppen av lånemedel för offentliga arbeten först under hösten 1933 och till en början endast långsamt kommo ut i rörelsen, så förefaller det, som om han i varje fall inte har överdrivit en fingerad kritiks sakliga position. Det kan man lugnt säga.

Om man så ser på de olika tidpunkter, under vilka beloppen ha utbetalats, så skall det till en särdeles frodig och konstruktiv fantasi för att finna något som helst påtagligt sammanhang mellan konjunkturutvecklingen och utbetalningen av dessa belopp. Jag hoppas nu, att siffrorna på något sätt skola befordras till trycket, sedan jag påvisat källan.

Om vi så lämna regeringens förolyckade konjunkturpolitik åt dess öde, återstår den allvarliga frågan, om vi skola fortsätta med dessa beredskapsarbeten och dessa offentliga arbeten, fortsätta med ansvällningen av de vanliga offentliga arbetena i öppna marknaden, sedan konjunkturen i alla fall har svängt, att döma av de siffror, som meddelats. Man kan ha vilken tro man vill om hur detta skall ställa sig för framtiden, men det är uppenbart, att för närvarande visa alla siffror på en verklig uppgångsperiod för den svenska industrien. För den, som har följt de senaste årens diskussion och inte minst finansministerns försvar för regeringspolitiken, förefaller det, som om man här endast kunde få ett svar. Hans försvar har hela tiden gått ut på lämpligheten av att utvidga de offentliga arbetena under depressionen för att sedan minska dem igen under bättre tider. Då vi ha anmärkt på svårigheten att genomföra den där minskningen under bättre tider, så har man — jag tror det var finansministern; i varje fall skedde det från regeringshåll — anklagat oss för otillbörlig svartmålning. Men hur förhåller det sig nu? Jo, de föreslagna anslagen för dessa ändamål äro minst lika omfattande som föregående år. Skillnaden är, att en del i år föreslås att finansieras med skatter i stället för med lån, varjämte man dessutom tar i anspråk en del engångsinkomster, som inte mera återkomma. Finansministern motiverar sin finansplan precis på det sätt, som har förutsagts från vårt håll, nämligen att det alltjämt råder svår arbetslöshet och att man därför inte kan tala om en tillfredsställande konjunktur.

Nu får man väl ändå säga, att arbetslöshet kan bero på annat än konjunkturen. Man kan inte mäta konjunkturen med arbetslöshetens omfattning. Arbetslösheten kan bero på understödsverksamhetens anordnande, den kan bero på rationalisering, den kan bero på den omständigheten, att på vissa områden folk icke någonsin kunna få arbete, därför att förhållandena ha blivit definitivt förändrade, men vederbörande icke kunna eller vilja ge sig därifrån. Den kan bero på att man inte kan anställa alla, oberoende av duglighet o. s. v., till de löner, som äro fastställda. Den kan med ett ord bero på alla de orsaker, som föranleda vad man brukar kalla för en permanent ökning av arbetslösheten, oberoende av konjunkturläget.

Såvitt jag förstår, kan konjunkturen icke vara anledningen till den nuvarande omfattningen av arbetslösheten, och det just på dessa grunder. Konjunkturen må som sagt bli hur som helst i framtiden. För närvarande är den väl så god som vi överhuvud taget kunna hoppas på. Att det tyvärr ändå finns arbetslöshet, beror på andra orsaker, svåra att utreda och svåra att komma på det klara med. Man kan inte hjälpa den sortens arbetslöshet genom att fortsätta en konjunkturpolitik av det slag, som det är tal om här.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Arbetslöshetsutredningen har i sitt betänkande, som nu äntligen är under tryckning, gått in på dessa saker. De äro svåra och besvärliga, och jag skall inte vidare trötta kammaren med dem, men så mycket kan man väl i alla fall säga, att inte botas en sådan arbetslöshet som den nuvarande med ytterligare offentlig verksamhet i förevarande läge.

Man skulle gärna vilja veta, vad regeringen vill göra åt de *verkliga* orsakerna till den nuvarande arbetslösheten. Inte kan man hjälpa t. ex. steniindustriens befolkning genom att öka husbyggnadsverksamheten eller något dylikt. Man får väl ha någon plan för hur man skall förfara här. I den mån man inte kan tänka sig att få fler arbetstillfällen där nere i de hemsökta bygderna, blir det väl alldeles tvunget att på något sätt försöka åstadkomma en förflyttning av de människor, som bo där, hur svårt det än må vara, ty det kan väl inte i det oändliga få fortsätta på detta sätt. Likadant förhåller det sig med en hel del andra saker och ting.

I nuvarande läge, när produktionsapparaten — om jag ser bort ifrån sådana där speciella, sjuka punkter — är fullt använd, gäller den gamla satsen, att om jag ökar arbetstillfällena på ett håll, så minskar jag dem på ett annat. Man brukar — kanske en smula förenklat — uttrycka saken så, att om statens köpkraft ökas, så minskas — i nuvarande konjunkturläge — de enskilda företagens. Jag ökar inte det totala belopp, som efterfrågar arbetskraft, genom att taga penningar från den ena fickan och stoppa dem i den andra. Men det är tydligen just den proceduren, som regeringen eftersträvar. Den vill föra mer av näringsliv och inkomster in under offentlig kontroll, d. v. s. åstadkomma vad vi bruka kalla en ökad socialisering, och det är ju inte alls besynnerligt, när det gäller en socialistisk regering. Finansministern uttalar också detta uttryckligt i sin motivering. Ja, han är så ivrig i sitt försvar för socialiseringen, att han går så långt, att han påstår, att »endast genom en sådan reglering synes det möjligt att få till stånd den nödvändiga rörlighet och anpassning mellan de produktiva element, som är förutsättningen för att produktionen skall hållas i gång».

Ja, så skall det låta! Bristen på rörlighet och anpassning hos näringslivet — att sådana ting skulle kunna behövas också på arbetsmarknaden nämnes det inte ett ord om — skall sålunda botas genom att man lägger näringslivet under ytterligare politiskt inflytande och offentlig administration.

Ja, nog får man ha en kolartro på sina teorier, om man skall kunna tänka sig något dylikt.

Vad som däremot är klart är, att den framlagda finansplanen inte bara direkt utan också indirekt innebär förberedelser för ökad socialisering. Den tar tillsammans med utgifterna för amorteringen av redan ådragna skulder i så hög grad skattekrafter i anspråk, att vid de ytterligare utgiftskrav för ofrånkomliga ändamål — det må gälla försvaret eller sociala ändamål — som säkerligen komma, blir det lätt att peka på konfiskatoriska åtgärder eller på de redan förberedda monopolerna som räddningen ur skattenöden. Det skulle ha varit av största intresse att av finansministern få veta litet om hur han tänkt sig huvuddragen av de närmaste årens finansplaner. Då hade vi haft litet mera att gå efter.

En annan förberedelse för socialiseringssträvandena har redan påpekats här åtskilliga gånger i dag. Det är efterträdaren till den nu en smula snöpligt avlivade socialiseringsnämnden, d. v. s. den utredning, varmed regeringen till sist har besvarat riksdagens skrivelse om utredning av arbetsfredens och för eningslagstiftningens problem. Den närmaste anledningen till detta inte så särdeles hövliga och mycket besynnerliga svar på riksdagsskrivelsen är ganska tydlig. Det är inte första gången, som en regering försöker att reda sig

Statsverkspropositionen. (Forts.)

i en brydsam situation genom att bädda in ett brännbart politiskt ämne i en utredning av så allmän karaktär, att man kan vara säker på att slippa handskas med det inom en överskådlig framtid. Det är ett ganska vanligt handgrepp. Sådana där allmänna ämnen för utredningar förefalla understundom för regeringarna här i landet ha spelat samma roll som de allmänna ämnena i det skriftliga modersmålsprovet i studentexamen, nämligen att vara en räddningsplanka undan förestående kuggning. Det är väl närmast förklaringen.

Men det finns en allvarlig sida i detta, som jag inte kan gå förbi, och det är, att sådana där allmänna ämnen framkalla de värsta svagheter hos det svenska kommittéväsendet. Det har ju redan talats om socialiseringsnämnden som ett lysande exempel härpå. Vi ha åtskilliga andra.

Själv har jag varit offer för en sådan där utredning med ett utomordentligt allmänt ämne, nämligen frågan om arbetslöshetens orsaker och medlen för dess bekämpande. Arbetslöshetsutredningen tillsattes i mars 1927. I statsrådsprotokollet förutsattes, att utredningen skulle vara slutförd innan årets slut, således innan 1927 års slut. Det är först nu, åtta år efteråt, som denna utredning äntligen är färdig och föreligger för tryckning, och den har hittills kostat 335,000 kronor. Om dess praktiska omedelbara nytta tror jag ingen av dess deltagare gör sig några särskilda illusioner, och den nytta, som problemens klarläggande innebär, hade säkerligen kunnat vinnas på ett sätt, som hade kostat mindre både pengar och arbete, bekymmer och tid.

Nu kan man ju säga: det är väl herrarnas eget fel, som varit så söliga och inte blivit färdiga med utredningen. Men fastän jag talar i egen sak, kan jag nog vittna om att arbetstakten varit kraftig. Där har lämnats en oändlig massa gratisarbete, och det är en massa semestrar, som förstörts. Men vad är anledningen till att vi inte blivit färdiga förr? Jo, det beror därpå, att ämnet var så allmänt, att det inte passade för en kommittéutredning. Därför har arbetet blivit utdraget på det sätt som skett.

Den nya nu föreslagna utredningen har ett ännu mera vittutseende och osammanhängande program — jag undrar för resten, vad man skall kunna kalla den för, eftersom den avser alla möjliga saker och ting. Den kommer inte bara att kosta pengar i onödan — jag förmodar, att regeringen ändå tycker, att den har kommit billigt undan från denna affär, vad den än må kosta — utan vad som är mycket värre: den kommer att effektivt hindra behandlingen av dessa viktiga frågor, som poeka på sin snara och omedelbara lösning och som riksdagsmajoriteten bestämt har förklarat sig önska få behandlade med det snaraste.

Det enda möjliga är i själva verket, om man skall använda vårt kommittéväsen, att så mycket som möjligt begränsa de ämnen, som kommittéerna skola utreda, till speciella praktiska frågor. Det är också fallet i fråga om den utredning, som riksdagen har begärt beträffande arbetsfreden — det är rent praktiska frågor om förlikningsförfarande, reglering av organisationsväsendet o. s. v. Jag har svårt att inse, varför man har kopplat in alla dessa andra saker. Varför skall man koppla in bankväsendet i detta? Det kan ju hända, att detta behöver underkastas någon undersökning, det vet jag inte, men varför skall det ske just i detta sammanhang? Om man skulle invända: detta ha vi gjort, därför att — som det står i statsministerns yttrande — vi inte vilja vara ensidiga, så att inte endera parten skall känna sig särskilt prickad på något sätt — då får jag säga, att skulle vi få in organisationerna under sådan reglering och inspektion, som bankerna för närvarande äro underkastade på grund av banklagen och dess bestämmelser om bankinspektion, så tror jag nästan, att vi skulle säga, att vi blivit bönhörda över hövan. Någon ensidighet kan icke gärna föreligga där.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Vi äro givetvis villiga att hjälpa till med åtgärder, som kunna vara nyttiga och nödvändiga för att stärka näringslivet och hålla uppe inkomst- och levnadsstandarden. Finansministern slår in öppna dörrar, när han så ivrigt framhåller nödvändigheten av en förständig penningpolitik, av det stöd åt jordbruket, som tidsförhållandena ha gjort ofrånkomligt, av en aktiv handelspolitik och allt dylikt. Det har, tror jag, fastän i en smula ovänliga ord redan påpekats av herr Åkerberg, att detta är något, som högern alltid har varit särdeles ivrig för. Det slags liberala ekonomi, som finansministern här målar på fri hand, har för övrigt ingenting alls med verkligheten att skaffa.

Att i tryggheten av vårt folks levnadsstandard och trivsel också ingår en omfattande sociallagstiftning, är för oss likaledes en självklar sak, och vi hälsa med glädje varje genomförbart uppslag i det avseendet. Inte minst gäller detta i fråga om bostadsfrågan, där regeringen har bebådadt förslag, som skola komma. Men vi vilja inte, att vare sig bostadsfrågan eller annat skall — som det har skett med arbetslöshetsproblemet och finanspolitiken o. s. v. — utnyttjas i socialiseringssyfte.

Man tvistar nu så mycket om lämpligheten av att gå så långt i fråga om offentlig kontroll, som socialiseringen skulle innebära o. s. v. Jag undrar, om vi inte därvidlag skulle kunna tänka på vad erfarenheten säger oss. Om man ser på den sociala utvecklingen i vårt land ifrån 1800-talet och till våra dagar, så får man förvisso klart för sig, hur nödvändig den sociallagstiftning har varit, som har genomförts i vårt land. Man får också klart för sig, att organisationsväsendet och dess utveckling ha varit nödvändiga och i många avseenden nyttiga. Men det är uppenbart, att det förtryck, som kan ha förekommit tidigare, när inte arbetarna hade sina organisationer, inte nu får vändas i ett nytt förtryck, utan organisationsväsendet måste regleras så, att var och en får sin rätt. Likaså är det alldeles uppenbart, att sociallagstiftning och organisationer i och för sig kunnat göra bra litet till för den enastående höjning av de breda lagrens levnadsstandard, som verkligen dess bättre har inträffat i vårt land, om inte sociallagstiftningen och organisationsväsendet hade vilat på ett i stort sett fritt näringsliv, som nått sin utveckling tack vare enskildas handlingskraft, vilken fått göra sig gällande utan politiskt tvång och utan administrativ stelhet. Det är ju emedan vi eftersträva bättre levnadsförhållanden för hela vårt folk, som vi motsätta oss alla de här spekulationerna i stora allena saliggörande system, varav socialiseringen är det för närvarande farligaste. Men vi göra det också framför allt på grund av vår övertygelse, att en sådan socialisering är oförenlig med vårt fria statskicks. Vi se redan skuggan av vad som kan komma att hända uti den sammanblandning av ekonomi och politik, det faktiska ministerstyre och den minskade offentlighet i fråga om förberedande utredningar m. m., som känneteckna den nuvarande regimen.

Vi tro visst på ärligheten uti de utsagor, som komma från regerings- och annat socialisthåll, när man säger: »Vi vilja inte på något sätt komma åt demokratin; den är ett dyrbart värde för oss.» Vad vi betvivla är som sagt inte alls ärligheten i de utsagorna, men vi betvivla, att dessa utsagor äro fotade på vad erfarenhet och eftertanke visa. Det förefaller oss, att ju större delar av vårt näringsliv, som föras in under statens och kommunernas kontroll, desto mindre blir utrymmet för ett fritt demokratiskt statskicks och för personlig frihet. Det ligger i sakens natur.

Det är ur sådana synpunkter, som den framlagda finansplanen och framför allt finansministerns därtill knutna programmatiska uttalanden förefalla särskilt betänkliga. Att en socialdemokratisk regering söker främja sin och sina anhängares åskådning, därom finnes det, som det har sagts förut här i

Statsverkspropositionen. (Forts.)

dag, givetvis ingenting alls att säga. Detta är fullt naturligt, men den politiska atmosfären i vårt land blir fördärvad och förskämd så länge som en socialdemokratisk regering får vidtaga allehanda förberedelser för ytterligare socialisering, under det att riksdagen har en borgerlig majoritet, som har en principiellt motsatt åskådning.

Herr von Heland: Herr talman! Jag är av den uppfattningen, att frågan om landets försörjningsmöjligheter alltjämt är statsmakternas viktigaste fråga, och jag hyser samma åsikt som statsrådet Wigforss, när han i finansplanen anför, att »frågan om arbetslösheten och skapandet av nya arbetsmöjligheter kommer att bli den dominerande för en ekonomisk politik på längre sikt, även under förutsättning av en hastig konjunkturförbättring». Sista tillgängliga uppgift visar, att arbetstillgången i regel uppfattats såsom väsentligt mer än medelgod, men trots detta rapporterade statens arbetslöshetskommission, att antalet hjälpsökande under sistförflutna sommar uppgick till c:a 80,000.

Professor Gustav Åkerman anförde i ett föredrag den 17 april 1934 vid Sveriges industriförbunds årsmöte, att, enligt hans beräkningar angående den produktiva folkökningen, utbudet av nya yrkesutövare översteg efterfrågan med en summa, som antagligen åtskilligt överskrider 50,000. »Denna siffra skulle alltså representera den arbetslöshet, som uppkommit mellan 1920 och 1929, och det är en arbetslöshet, som inte torde komma att försvinna med en förbättrad konjunktur, eftersom 1929 var ett toppår. Denna arbetslöshet uppkommen på 1920-talet på över 50,000 personer, måste man alltså anse utgöra en permanent arbetslöshet.»

Om dessa beräkningar äro riktiga, skulle statsmakterna mot denna arbetslöshet behöva vidtaga permanenta sociala åtgärder, till dess de årgångar, som varit utsatta för nativitetssminskning, komma ut i förvärvslivet och sålunda påverka de produktiva åldrarna.

Regeringen synes för sin del vara av den uppfattningen, att det alltjämt är nödvändigt med särskilda överväganden och särskilda åtgärder för att öka efterfrågan på arbetskraft, och hänvisar till arbetslöshetskommissionens äskande för nästa budgetår, där man preliminärt beräknat ett behov av 50 miljoner kronor.

Mig synes dock, som om man alltjämt alltför litet beaktade sambandet emellan arbetslöshetsfrågan och jordbruksfrågan. Jag framhåller detta därför, att jag å ena sidan är överens med finansministern därom, att det inte borde vara omöjligt att vinna enighet om, på vilka områden nya arbetstillfällen äro att söka, men å andra sidan inte kan ansluta mig till finansministerns åsikt vid bedömandet av arbetsmöjligheterna vid jordbruket.

Jag kan sålunda inte biträda finansministerns uppfattning, att jordbrukspolitiken uppenbarligen främst är inriktad på att skaffa människor en bättre levnadsstandard och att det säkerligen inte är inom dess gränser, man har att söka någon avsevärd del av nya arbetstillfällen.

Jag vågar nämligen påstå, att jordbrukets ekonomiska läge samt den stora löneklyftan mellan industri och handel å ena sidan och jordbruk å andra sidan är av avgörande betydelse för igångsättande av arbetsobjekt inom jordbruket och arbetsmöjligheterna överhuvud taget. När jag här talar om jordbruket räknar jag givetvis dit skogsbruket, fisket och övriga jordbrukets binärningar.

Vad lönerna beträffar, önskar jag framhålla, att det visserligen alltid har betalats högre löner inom industri och handel än inom jordbruket, även om man korrigerar med hänsyn till levnadskostnaderna. Denna skillnad har varit en anledning till att folk förr i tiden drogs över från jordbruk till industri och handel. Denna löneklyfta har dock enligt mitt förmenande alltför starkt ökat

Statsverkspropositionen. (Forts.)

i synnerhet om man tar hänsyn till begränsningen av arbetstillfällen inom industrien.

Man kan direkt jämföra årslönerna inom industri och handel på de dyrtortsplatser, som ha de lägsta levnadskostnaderna, med jordbrukets årliga arbetslöner för olika arbetarkategorier. Man finner då, att dessa industriens och handelns löner i genomsnitt med över 80 procent överstiga jordbrukets. Än större blir överskottet, om man jämför timlönerna. I vissa fall kan man få ganska drastiska exempel på detta förhållande. Så t. ex. vid sockerbruken, där arbetarna, som köra fram betorna enligt jordbruksavtal, ha ungefär hälften av vad de arbetare ha, som ta emot betorna och utföra ungefär samma grovarbete, men som arbeta enligt industriavtal, och samma förhållande råder vid arbetet på landets vägar. Enligt gjorda beräkningar skulle vidare en mindre jordbrukares timlön knappast nå upp till avtalsenlig lön för en jordbruksarbetare.

Nu borde ju en sådan där starkt ökad löneklyfta egentligen ha lett till att överströmningen av folk från jordbruk till industri och handel ökats, och det ganska kraftigt. Men i själva verket har motsatsen inträffat, överströmningen har betydligt minskats. Det är en ganska paradoxal situation, som hänger ihop med utvecklingen av den permanenta arbetslösheten inom industri och handel.

Det är tydligen så, att de unga, som skulle vilja gå över från jordbruk till industri och handel och i viss utsträckning också gjort det, visserligen ha kunnat räkna med högre löner, om de finge plats, men också haft att räkna med, att arbetslöshetsrisken för dem inom industri och handel numera blivit betydligt större än förut. Det är denna arbetslöshetsrisk, som har avhållit dem från en dylik ökad överströmning och som tvärtom förorsakat, att överströmningen har minskats. Därigenom har även arbetslönen inom jordbruket hållits nere.

Härtill kommer, att industrien och handeln kunnat klara sig bra, trots att lönerna stigit avsevärt mer än produktpriserna i jämförelse med 1913, därför att andra faktorer ställt sig fördelaktiga, varvid bland annat kunna nämnas låga priser på råvaror från jord- och skogsbruk och ett gott tullskydd för hemmaindustrien.

Å andra sidan bevisas jordbruksnäringens prekära ställning därav, att man trots de låga lönerna vid jordbruksarbete ej sätter i gång de massor av arbetsobjekt, som finnas på varje gård. Ett bärkraftigt jordbruk skulle genom behövlig nyanskaffning av material, redskap o. s. v. skapa åtgång på industriprodukter och sålunda skapa arbetsmöjligheter inom industrien. Förbättrade inkomster för jordbrukaren och hans lönearbetare skulle dessutom automatiskt åstadkomma en återföring av arbetare till jordbruket. De arbetslösas antal blir permanent, om man skall förlita sig på handel och industri, men om statsmakterna vilja skapa arbetsmöjligheter, kan det ske genom åtgärder, som göra jordbruket bärkraftigt.

Enligt nionde huvudtiteln föreslår jordbruksministern alltjämt stora uppoffringar från statens sida för att främja en ökad jordbruksproduktion, men givetvis går det inte att enbart härigenom skapa nya arbetsmöjligheter inom jordbruket. Förutsättningen härför är, att jordbruket kan lämna skäligen försörjningsmöjligheter. Jag går så långt, att jag säger, att det är orätt av staten att biträda vid skapandet av nya jordbruk, om statsmakterna ej samtidigt besluta åtgärder, som kunna göra jordbruket lönande.

Skapa vi nya jordbruk, så länge vi ha stora bekymmer för att till skäligen priser kunna finna avsättning för jordbrukets produkter, försätta vi icke blott nya jordbrukare i svårigheter, utan vi förvärra även förhållandena för de nuvarande jordbrukarna genom ökad produktion.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Enligt mitt förmenande är det sålunda av synnerligen stor betydelse för hela vårt land, att man skapar ett bärkraftigt jordbruk, även om en industri, t. ex. margarinindustrien, som skapar relativt få arbetstillfällen och i stor omfattning baseras på internationellt kapital, skulle behöva bli lidande. När man i finansplanen framhåller, att, med undantag för de länder, som genom deprecierad valuta något kunnat förbättra sin export, i motsats till vad som tidigare varit vanligt, uppsvinget icke har främjats genom någon allmän utvidgning av världshandeln utan koncentrerats till respektive hemmamarknader, synes det mig som om regeringen underströke jordbrukets stora betydelse vid konjunkturuppsvinget i vårt land, men det är också därför som jag allvarligt vill beklaga ett par saker, som denna höst inträffat med regeringens goda minne.

Jag vill sålunda beklaga, att herr statsrådet Skölds uttalande här i kammaren förra året den 14 mars, att genom tre av honom föreslagna åtgärder tillgången på matpotatis skulle regleras på nödigt sätt, och att det skulle bli möjligt att tillförsäkra handlarna ett bättre pris på matpotatis, icke slagit in, och ännu mer beklagligt är, att icke herr statsrådet vidtagit andra åtgärder för att nå det syfte, som herr statsrådet enligt sitt uttalande önskade nå. I debatten den 14 mars ställde jag mig tvekan inför möjligheten att kunna nå en prisstabilisering med tillhjälp endast av de av herr statsrådet föreslagna åtgärderna och förordade som komplettering beslut, som skulle reglera importen, och då närmast det av utskottet föreslagna tullskyddet. Tyvärr biföll icke riksdagen utskottets förslag, vilket otvivelaktigt menligt inverkat på höstförsäljningen av den inhemska potatisen.

Det skulle förvåna mig, om jordbruksministern känt sig nöjd med prisutvecklingen i höstas för matpotatis. Statsrådets proposition nr 257 föregående år pekar dock på önskvärdheten av ett annat förhållande än det, som nu råder. Det framhålles däri bland annat av jordbruksministern, att »det gäller med andra ord att söka skapa jämvikt mellan jordbruksnäringens olika avdelningar. Såsom utgångspunkt vid berörda jämviktssträvanden synas priserna på brödsäd och smör skaligen kunna tjäna.» Hur detta jämviktsläge gestaltar sig, framgår bland annat av lantbruksstyrelsens yttrande, som man återfinner i bevillningsutskottets betänkande nr 8 1934, där det bland annat framhålles: »Medelpriset för matpotatis i parti i Stockholm var för tidsperioden 1925—1929 10 kronor 10 öre per 100 kilogram och för 1933 6 kronor 3 öre per 100 kilogram. Det senare priset utgjorde således endast 60 procent av det förra. Potatispriset låge således förhållandevis mycket lågt i jämförelse med priset å brödsäd och mejeriprodukter, vilka båda varit föremål för det allmännas särskilda åtgärder.»

Vid jämförelse mellan förra årets och detta års prisläge ställer sig jämviktsläget ännu ofördelaktigare, ty stockholmspriset å svensk potatis under november månad var c:a 5 kronor 50 öre per 100 kilogram. Såväl lantbrukssällskapet som Riksförbundet landsbygdens folk har tillställt regeringen skrivelser i ärendet, vari man påtalar förhållandet, hur den estländska potatisen, som under november månad såldes för 4 kronor 50 öre per 100 kg., haft prisstryckande verkan, och man har hemställt, att Kungl. Maj:t med det snaraste måtte vidtaga åtgärder till förebyggande av prisstryckande försäljning av utländsk potatis å den svenska marknaden. Man hade följaktligen hoppats, att regeringen skulle vidtagit från jordbrukarhåll önskade åtgärder.

Sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1 1934, som blev riksdagens beslut, framhöll härom: »Därest de nu förordade åtgärderna till animalieproduktionens stödjande medföra åsyftat resultat, borde enligt departementschefens mening tillfredsställande priser även kunna uppnås å

Statsverkspropositionen. (Forts.)

matpotatis utan att ytterligare särskilda anordningar behövde vidtagas. Där-
est emellertid en höjning av priset å matpotatis å hemmamarknaden skall
kunna ernås, kan behov uppkomma av en reglering av importen av potatis.
Utskottet förutsätter därför, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad
på denna fråga samt i mån av behov vidtager åtgärder till förebyggande av
att importerad potatis tillhandahålles till priser, som lägga hinder i vägen för
en erforderlig höjning av priset å inhemsk matpotatis.»

Men regeringen tycks inte en gång vilja följa riksdagens beslut. Jag tycker
dock, att regeringen åtminstone kunde ha tillmötesgått jordbrukarönskemålet
om en utredning i frågan. I skrivelse nr 216 vid 1932 års riksdag anhöll riks-
dagen dels, att frågan om beredande av tullskydd åt potatisodlingen inom
riket måtte göras till föremål för närmare utredning vid tidpunkt, som därför
kunde befinnas lämplig, och frågans handelspolitiska sida därvid jämväl tagas
under övervägande, dels ock, att Kungl. Maj:t ville för riksdagen framlägga
det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Denna riksdagens skrivelse om utredning har ännu ej hörsammats från
regeringshall, men det vore önskvärt, att åtminstone utredningskravet kunde
tillmötesgås, särskilt då man vet, att riksdagens sammansättning är sådan,
att man i det längsta undanskjuter jordbrukets intressen till förmån för de
många industriintressena.

Det är även när det gäller slaktdjurshandeln, som vi jordbrukare med be-
klämning på senhösten fått erfar, hur statsrådet Sköld, som med den högra
handen medverkar till åtgärder för jordbrukets stödjande, låter den vänstra
handen till icke ringa del motverka de tidigare besluten.

Den svenska slaktdjursmarknaden lider som bekant av exportsvårigheterna
och därmed sammanhörande överproduktion. Genom statens försorg ha åtgärder
vidtagits i syfte att reglera dessa abnorma förhållanden, och jordbru-
karna själva söka genom sina organisationer hjälpa till att bringa ordning i
det hela. Statens slakterinämd har till och med fått medgivande av rege-
ringen att ur slaktdjursfonden få disponera 600,000 kronor för att bland
annat genom destruering av kött få bort ett pristryckande överskott. Sam-
tidigt medger regeringen, att vissa kvantiteter finländskt och estländskt kött
skola få importeras samt stämplas och saluföras som svenskt kött, alltså utan
att enligt gällande bestämmelser åsättas stämpeln om utländsk vara. Märk-
ligt synes det mig också, att regeringen på så sätt gjort undantagsbestämme-
lser för kungligt brev av den 19 oktober 1934 angående importreglering, samt
att utrikesministern kan ha varit med på ett sådant även andra stater beröran-
de beslut.

Importen har också redan visat sin pristryckande verkan på den inhemska
slaktdjursproduktionen, och regeringen må icke förundra sig över, att man
på jordbrukarhall är bekymrad över, att jordbrukarna, som så ofta tidigare,
skola återigen vid handelspolitiska förhandlingar få bli lidande part till indu-
striens fördel.

Om industrien, som enligt samstämmig utsago arbetar under högkonjunk-
tur, hade fått bekosta denna industrihjälp genom destruering av denna över-
flödiga köttimport, hade ingen gensaga mött beslutet, men som det nu blir,
då alltså jordbrukarnas slakterifond skall användas för att destruera svenskt
kött för att bereda plats för det utländska, måste det framkalla en allvarlig
protest.

Enligt mitt förmenande måste årets riksdag vidtaga sådana åtgärder, att
jordbrukarnas organisationer kunna stabilisera slaktdjursprisen. Som stöd
för denna min uppfattning kan jag meddela, att slakteriorganisationerna exem-
pelvis under november och december månader 1934 fingo sälja c:a 25,000 kg.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

hästkött i Stockholm för 22 öre per kg. brutto samt c:a 137,000 kg. nötkött för 37 öre per kg. brutto i medeltal. Ifrån dessa kostnader avgå, utom slaktning-, besiktning- och kylningskostnader, transportkostnader till och i Stockholm jämte försäljningskostnader i parti, uppgående till i medeltal 6.5 öre per kg. Var och en förstår nog, att de nettopriser, som slakteriföreningarna kunde avräkna sina medlemmar efter dessa kostnader, voro fullständigt ruinerande. Dessa för de sämre kvaliteterna erhållna ruinerande priserna ha presats ned av importen österifrån, och då det ofta är de mindre och fattigare jordbrukarna, som äro leverantörer av djur av sämre kvalitet, får regeringens importmedgivande tråkiga följder.

Efter de båda senaste årens samförståndspolitik hade man kunnat hoppas på bättre förståelse för jordbrukarnas önskemål än som nu visats beträffande potatis- och köttfrågorna. Årets riksdag kommer åter att sätta samförstånds-viljan på hårt prov, icke minst när det gäller modernäringens intressen. Kanske viktigast blir härvid att kunna lösa fettförsörjningsfrågan på ett sådant sätt, att ingen av de stora parterna kommer att känna sig tillbakasatt i alltför stor utsträckning. Margarininindustrien kallar jag för en obetydlig part ur svensk synpunkt även om en mäktig svensk bank och ett stort antal spekulativa privatpersoner finna det förenligt med sitt privatintresse att föra en omfattande agitation för margarinet. Det var med tanke på samförstånd som smör- och margarinkommitténs medlemmar strävade efter och lyckades att komma fram med ett enigt förslag. Givetvis var det icke lätt, särskilt för de medlemmar, som representerade de två stora parterna, jordbrukarproducenterna och de fattiga konsumenterna, att ena sig i denna svårlösta fråga.

Man må hoppas, att denna riksdag skall visa förståelse för behovet av samförstånd, när det kommer att gälla jordbruksfrågorna. Jag säger detta därför, att det har synt mig som om det just varit dessa frågor, som det varit svårast att uppnå enighet i. Jag har förvånat mig över, att man ej en gång i dessa frågor kunnat vara enig inom högern och folkpartiet. Denna oenighet har fört med sig, att vi tyvärr hittills saknat borgerlig majoritet i de viktigaste jordbruksfrågorna. Enligt mitt förmenande har denna brist på samarbete i landets viktigaste näringsfrågor inom de borgerliga partierna varit en av huvudorsakerna till den borgerliga majoritetens ihopkrympning inom väljarkåren. Vill man stärka borgerligheten inom landet tror jag, att de borgerliga i riksdagen måste visa, att de äro mäktiga att föra ett positivt jordbruksprogram.

Det var därför med tillfredsställelse jag i dag lyssnade till herr Johanssons i Fredrikslund uttalande, att han önskade, att rättvisan i jordbrukets krav icke må komma i skymundan i fortsättningen. Man kanske får taga detta uttalande som ett löfte, att högern hädanefter skall visa sig enig i jordbruksfrågan. Det hade varit angenämt om ett liknande uttalande även hade gjorts av herr Hamrin.

Herr talman, jag har uppehållit mig vid dessa allmänna betraktelser under denna remissdebatt för att betona, att jordbruksfrågorna alltjämt äro av synnerligen allvarig betydelse för hela landet, och att dessa frågor intimt höra ihop med arbetslöshetsfrågan.

I finansplanen framhålles, att »med den förbättrade konjunkturen följer helt naturligt ett övertvägande av frågan, när extraordinära åtgärder skola anses ha fyllt sin uppgift och i vilken takt eller på vad sätt de kunna avvecklas». Jag hoppas för landets bästa och för att ett gott samförstånd skall kunna råda mellan landets största samhällsgrupper, att regeringen inte låter förläda sig till att rubba statsmakternas skydd för jordbruksnäringen. Skola

Statsverkspropositionen. (Forts.)

några förändringar göras i gällande statsregleringar, måste dessa gå ut på att *förbättra* statens stödåtgärder för jordbruket.

Genomgripande statsregleringar betingas icke enbart av de inhemska förhållandena utan även och framför allt av de internationella, ty — som det framhålles i finansplanen — man kan knappast skönja några tendenser till en övergång till ett friare eller livligare handelsutbyte mellan nationerna. Tvärtom ha de allmänna och politiska orosmomenten och fruktan för krig ökat de olika ländernas strävan efter självförsörjning.

Slutligen vill jag konstatera, att höstens valresultat visat, att majoriteten inom väljarkåren ansett den förda samförståndspolitiken i jordbruksfrågorna vara till gagn för vårt land.

Herr statsrådet **Wigforss**: Såvitt jag förstår rör sig denna remissdebatt om väsentligen fyra eller fem olika ting. För det första gör man, som naturligt är, själva finansplanen, d. v. s. den nu framlagda regleringen för nästa budgetår, till föremål för kritik eller reflexioner. För det andra frågar man sig, med utgångspunkt från den budget, som nu är framlagd, hur framtiden skall gestalta sig. För det tredje — och då har man kommit in på det allmänna ekonomiska läget — har diskussionen kommit att röra sig om vad det är för faktorer, som ha åstadkommit den konjunkturförbättring, som vi alla nu iakttaga. Och den frågan, om den annars inte skulle ha haft så stor betydelse, eftersom det gäller delvis det förgångna, får ny vikt med tanke på vilka slutsatser för framtiden man skall våga draga av det förflutna. Därmed kommer man — det har varit fallet med alla de föregående talarna — in på den meningsskiljaktighet i de allmänna utgångspunkterna, som förefinnes eller tyckes förefinnas mellan de olika partierna i riksdagen.

Jag skulle med några mycket korta ord kunna förbigå frågan om den konjunkturförbättring, som har inträtt, om jag inte till min förvåning hade märkt på flera talare, att mina försök i finansplanen att på ett försiktigt sätt avväga olika faktorerens betydelse hade gått förbi mera spårlöst, än jag hade väntat mig.

Det har ju under diskussionen tidigare inte varit ovanligt, att man spetsat till motsättningarna, så att den ene har sagt: »Hela denna konjunkturförbättring, som vi ha upplevat, är en följd av vad som har skett ute i världen. Den beror helt enkelt på att våra exportindustrier fått det bättre. Vad statens åtgärder beträffar, ha de i grund och botten utgjort ett hinder. Förbättringen skulle utan dem ha varit ännu större än den nu är.» — Åt en dylik uppfattning gav herr Johan Bernhard Johansson i dag på förmiddagen uttryck.

Å andra sidan finnes det — åtminstone påstås det så — människor här i landet, som säga, att konjunkturförbättringen är ett resultat, inte bara av statsmakternas åtgöranden, utan t. o. m. av statsmakternas åtgöranden, sedan den nya socialdemokratiska regeringen kom till. Jag har inte haft nöjet eller ledsnaden att träffa samman med sådana personer, annars tror jag att jag på en ganska kort stund skulle kunnat ta dem ur den villfarelsen. Men just på grund av att dessa extrema uppfattningar stått mot varandra, har jag ansett det vara angeläget att på ett annars kanske alltför utförligt sätt gå in på de faktorer, som medverkat till konjunkturförbättringen. Och jag kan säga, att jag försökt göra det på sådant sätt, att det inte en gång skulle vara möjligt att, såsom herr Bagge gjorde i dag, säga, att regeringen anser, att konjunkturförbättringen *väsentligen* är en följd av regeringens åtgärder. Jag har i stället försökt spåra denna förbättring i konjunkturen eller det läge, som har rått i vårt land, till en rad olika faktorer, och jag har därvid gått åtskiljligt tillbaka i tiden före den socialdemokratiska regeringens tillkomst. När

Statsverkspropositionen. (Forts.)

därför herr Hamrin gör en invändning mot att här i denna finansplan säges några vackra ord om hans egen finanspolitik och anser, att jag egentligen bara borde tala om det, som kommit efteråt, så har han missuppfattat själva förutsättningen för denna diskussion. Just därför, att den inte går ut från en önskan att tvista om den snö, som föll i fjol, utan endast att taga upp denna fråga om vad som varit, med hänsyn till den betydelse saken kan ha för framtiden, har det varit ännu mera nödvändigt att se statens allmänna politik i ett sammanhang, alldeles oberoende av vilken regering, som tillfälligtvis framlagt förslagen. Och vill man se på den ekonomiska utveckling, som vårt land genomlöpt, kan man inte komma förbi, att det är en hel rad olika faktorer, som spelat in.

Valutapolitiken var kanske den faktor, som först hejdade krisens skärpning i vårt land, liksom den tycks ha gjort det på vissa andra håll. Jag fortsätter med att nämna den finanspolitik, som riksdagsmajoriteten fört — jag vill inte upprepa, att den gjorde det omedvetet, men det är ett faktum, att riksdagsmajoriteten redan före 1933 års riksdag under uttalande av en mycket ivrig läpparnas bekännelse till nedskärningspolitik och sparsamhet förde en finanspolitik, som ganska litet stod i överensstämmelse med denna sparsamhetsförkunnelse. Som jag skrivit i finansplanen, har man i stället för att skära ned utgifterna i överensstämmelse med de sjunkande inkomsterna hämtat pengar ur de tillgängliga fonderna, och detta har utan allt tvivel varit till stort gagn för det ekonomiska livet i vårt land. Jag fortsätter med att erinra om den jordbrukspolitik, som förts. Jag har ingen anledning att här vare sig göra en syndabekännelse eller något annat från socialdemokraternas sida. Jag vill endast konstatera det faktum, att genom den spannmålsreglering, som tidigt genomfördes, kom det ut i rörelsen mycket betydande belopp av ny köpkraft, som inte hämtades direkt från andra samhällsgrupper, utan helt enkelt tillskapades genom kredit. På denna grundval, som redan tidigare hade lagts, kom sedan det mera målmedvetna arbete på att sätta i gång verksamhet med hjälp av lånemedel, som är den socialdemokratiska regeringens insats.

Jag har anfört detta och sagt: dessa faktorer skall man sedan jämföra med frågan om vad exportökningen har inneburit. Och jag tror, att jag uttrycker mig så försiktigt rörande år 1933, att sedan jag konstaterat, att förbättringen, närmast då på arbetsmarknaden, under 1933 icke var mycket framträdande inom exportindustrierna — i alla händelser inte mer framträdande, än den var på hemmamarknaden — så säger jag, att man får vänta, tills grundligare undersökningar blivit gjorda innan man vågar göra en avvägning mellan dessa olika faktorer, som gjorde sig gällande under 1933. Jag tillfogar endast, att de, som med en gest sopa undan de 165 miljoner i statsutgifter, som äro tagna ur fonder under 1931/32, de, som eventuellt sopa undan de 50 miljoner, som spannmålsregleringen lagt i medborgarnas fickor, med förmenande att dessa summor skulle vara av underordnad betydelse, måste fråga sig, om den ökning av vårt lands exportinkomster med 130 miljoner, som ägde rum under 1933 och av vilka kanske den största delen hamnade hos bankerna såsom avbetalning på skuld och icke vidare kom ut i rörelsen, kan ha spelat en dominerande roll i jämförelse med de andra faktorerna.

Sedan fortsätter jag och säger, att under 1934 visade det sig, att förbättringen på hemmamarknaden varit starkare än för exporten, som faktiskt stagnerade efter första kvartalet, liksom man kan säga, att konjunkturförbättringen ute i världen i stort sett stagnerade efter första kvartalet, och det är därför ett anmärkningsvärt faktum, att vi i vårt land under den återstående delen av 1934 ha haft en fortsatt förbättring, vilken, såsom jag uttrycker mig, det är naturligt att sätta i samband med våra egna åtgärder.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Jag tror, att detta är ett försök till att verkligen ge åt olika faktorer deras särskilda vikt, som är mera verklighetstroget än detta, jag vill inte säga demagogiskt verksamma, ty jag tror inte att det verkar på svenska folket, tal om att denna krispolitik, som herr Johan Bernhard Johansson uttryckte saken, snarare har hämmat än förbättrat konjunkturen. Det skulle vara mycket intressant att veta, hur många människor i vårt land som tro, att vi skulle haft ännu bättre konjunkturer i det ekonomiska livet, om alla dessa statsåtgärder hade uteblivit.

Men det är klart, att när denna förbättring väl har inträtt, så kommer man fram till den fråga, som herr Bagge ställde: om dessa åtgärder skola vara till för att förbättra konjunkturen, kan man då, sedan konjunkturen blivit så god som vi ha anledning förvänta att den kan bli, fortsätta med statliga åtgärder, med att sätta i gång offentliga arbeten och söka öka köpkraften på statlig väg? Jag skall komma tillbaka till den frågan, när jag går över till den allmänna politiken, sedan jag först ägnat en stund åt frågan om den nu framlagda budgeten, dess sparsamhet eller slöseri, och om utsikterna för framtiden.

Regeringen har den uppfattningen, att arbetslösheten fortfarande är betydande. Jag behöver bara erinra om vad jag skrivit i finansplanen — tyvärr kan jag inte låta bli att upprepa det — att det före sista krisen, under den tid, som vi kallat en god konjunktur, inom vårt land rådde en allmän oro över arbetslöshetens omfattning. Herr Bagge har erinrat om tillsättandet av den s. k. arbetslöshetsutredningen på våren 1927. Då hade vi ändå en arbetslöshet, som låg långt under den vi för närvarande ha att räkna med. Är det då rimligt att nu komma och säga till svenska folket, att vi egentligen inte kunna göra något åt den arbetslöshet, som för närvarande finnes, att vi i alla händelser inte kunna påverka den från det allmännas sida, utan vi få låta livet ha sin gång? Jag tror, att de flesta säga, att den sortens politik kunna vi inte finna oss i.

Nu kan man invända: är det någon som sagt, att vi inte skola göra något åt arbetslösheten? Ja, jag drog den slutsatsen av ett yttrande, som herr Johan Bernhard Johansson fällde. Han kritiserade, att i denna finansplan finnas upptagna tillfälliga inkomster på över 20 miljoner. Han kritiserade, att man bibehållit de s. k. krisskatterna — den extra inkomstskatten och den särskilda förmögenhetsskatten — och när han kom in på frågan om utgifterna, sade han, om jag inte missuppfattade honom — jag ber om ursäkt, ifall jag gjort det; jag får bekänna, att uttalandet föreföll mig så förvånande, att jag själv inte skulle bli förvånad, om jag missuppfattat honom — att vi skulle på femte huvudtiteln genom att minska på anslaget till igångsättandet av arbeten kunna spara in så mycket, att man skulle både komma ifrån dessa tillfälliga inkomster på över 20 miljoner och de särskilda krisskatterna på 20 miljoner, d. v. s. man skulle spara in över 40 miljoner. — Herr Johan Bernhard Johansson skakar nu på huvudet, och det gläder mig, ty det vore mycket ledsamt, om våra ståndpunkter skulle ligga så långt ifrån varandra.

Men även om jag här fattat hans ord oriktigt, är det tydligt, att herr Johan Bernhard Johansson anser, att man skulle kunna komma ifrån krisskatterna redan vid detta års riksdag. Jag vill då påpeka, att så länge en budget måste laborera med tillfälliga inkomster, strider det tydligt mot sunnda budgetprinciper att annat än i vissa undantagsfall finansiera budgeten med att sänka skatterna men bibehålla de tillfälliga inkomsterna. Jag säger »i vissa undantagsfall», ty det är klart, att om vi här kunde vara överens om att vi gå till mötes en stigande konjunktur med mycket starkt ökade statsinkomster, skulle det naturligtvis inte vara omöjligt att säga: vi föregripa de där stigande skatterna och klara oss tills vidare med de tillfälliga inkomsterna.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

När dessa frågor om krisskatterna voro före, nämnde herr Johan Bernhard Johansson något om att man måste se dem särskilt i ljuset av det fallande ränteläget. Det är alldeles klart, att med sjunkande ränteläge får folk, som sitter med inkomst uteslutande av kapital, minskade inkomster, men om vi erinra oss, att den extra inkomstskatten inte träffar annat än folk med över 8,000 kronor i inkomst och att den särskilda förmögenhetsskatten inte utgår, förrän man har 50,000 kronors förmögenhet — och då endast, om denna ger *normal* avkastning; annars kan man få skatten reducerad ända till hälften — förefaller det mig, som om den synpunkten inte skulle vara så bärande. Och då herr andre vice talmannen, herr Nilsson i Gränebo, yttrade, att folket längtar efter skattesänkning, skulle jag verkligen vilja fråga, vilket folk herr Nilsson i Gränebo anser sig representera, då han talar om att »folket» längtar efter skattesänkning just med tanke på denna extra inkomstskatt och särskilda förmögenhetsskatt? Det är inte det folk, som jag tror, att han och hans partivänner närmast äro talesmän för, ty det är en mycket försvinnande del av den svenska bondeklassen, som här är intresserad.

Men, som sagt, jag har inte anfört detta för att på något sätt förneka, att skattebördan för närvarande är hög. Jag tror emellertid, att det är skäl, när man ser på den nuvarande budgeten, att litet grand jämföra med vad som *har* varit. Det är lätt att säga, att vi nu ha en skattebudget, som uppgår till 928 miljoner, medan den för, låt mig säga, tio år sedan inte var *uppe* i 700 miljoner. Man talar om att vi ha skatter, som gå upp till 709 miljoner, under det att skatterna för tio, elva år sidan inte gingo upp till, skulle jag tro, mer än något på 500 miljoner. Det är en ganska missvisande bild man på detta sätt får av utvecklingsläget, och framför allt är bilden missvisande, om man låter den föreställningen kvarstå, att när man talar om skatteökning, gäller det en ökning av de skatter, som utgå på inkomst och förmögenhet. Det är kanske inte alla, som gjort sig mödan att räkna efter, hur mycket skatterna på inkomst och förmögenhet ha stigit under dessa tio, tolv år. Om man går tillbaka till den budget, som år 1924 lades fram av dåvarande finansministern Beskow, så finner man av redovisningen över hur den hade utfallit, att av inkomst och förmögenhet uttogos 195 miljoner i skatt. Sedan steg denna siffra för beskattningen av inkomst och förmögenhet så sakta till 200 miljoner och nådde sitt maximum 1930/31 med 221 miljoner. Sedan sjönk den till 209 miljoner och till 196 miljoner. I den första budgeten, som den socialdemokratiska regeringen lade fram, var denna skatt på inkomst och förmögenhet 189 miljoner, alltså lägre än den var 1924/25. Den steg för budgetåret 1934/35 till 204 miljoner och är för nästa budgetår beräknad till 217 miljoner. Det föreligger alltså en marginal på ungefär 20 miljoner. Man skulle, om man så vill, kunna säga, att där ha vi de 20 miljoner, som kommit till genom den extra inkomstskatten och särskilda förmögenhetsskatten.

Som vi se, äro budgetväxlingarna inte stora, och själva summan är, skulle jag tro, förvånande liten i jämförelse med hela det belopp, med vilket skattebudgeten rör sig. Och varpå beror det? Ja, jag säger det inte som något försvar utan tvärtom, men om det inte varit så, att vissa konsumtionsskatter intaga en särställning genom att de drabba sådana ting, beträffande vilka man inte har något emot att det sker en inskränkning i konsumtionen, så skulle jag som representant för de breda folklager, som skola betala dessa skatter, säga, att de senare årens skatteutveckling varit i högsta grad ogynnsam för dessa breda folklager. Det som väsentligen förklarar den starka höjningen av skatterna är den stora stegringen av spritskatten, och så naturligtvis en skatt, som ligger vid sidan av de andra och som jag förmodar alla äro ense om att skjuta åt sidan som en särskild anordning, nämligen bilskatten. Det är klart, att bil-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

skatten i samband med vägväsendets utveckling varit ett led i den allmänna samhällsutvecklingen, som ökat skatteinkomsterna, men jag förmodar, att vi litet var äro villiga att säga, att den kan sättas vid sidan av de andra. Dessa rusdrycksmedel ha faktiskt stigit från 86 miljoner 1924/25 till 159 miljoner i år, d. v. s. inte mindre än 73 miljoner. Man kan säga, att bilskattemedlen stigit med 85 miljoner, eftersom de inte voro medtagna i budgeten 1924/25 — de kommo in först 1925 och ha sedan dess stigit med 65 miljoner. Sedan ha vi under de två sista åren fått en särskild skatt, som inte tillkommit för att täcka statens vanliga utgifter, utan som är ett led i jordbrukspolitiken: det är den s. k. margarinaccisen, som i år beräknats till inte mindre än 16 miljoner. Och så ha vi en annan skatt, som jag skulle föredraga att ställa vid sidan, därför att den inte innebär en ökning av det allmänna skattetrycket, utan helt enkelt är en överflyttning på staten av det kommunala skattetrycket, nämligen utjämningskatten. Om jag får lov att nämna några siffror efter en sådan rensning av skattebudgeten — när jag tagit bort bilskatten, sprit- och ölskatten, margarinaccisen och utjämningskatten — så visar det sig, att medan man 1924/25 hade en samlad skatteinkomst av 417 miljoner, har man för nästa år, 1935/36, en samlad skatteinkomst, som beräknas till 433 miljoner, d. v. s. en ökning med 16 miljoner.

Jag har inte anfört dessa siffror för att påvisa, att vi inte ha fått ökade skatter, utan för att komma över till vad jag härnäst vill tala om, nämligen framtiden. Man kan nämligen inte bedöma framtiden utan att ta hänsyn till vad som varit. När man ser skattebudgetens ökning, är det alldeles naturligt, att man frågar sig: hur länge skall detta kunna fortvara? De besparingar, som de sista årens arbete blivit resultatet av organisationsnämndens verksamhet, äro icke betydande. Jag förstår mycket väl de där orden, som organisationsnämndens ordförande, dåvarande generaldirektör Nothin, skrev och som herr Hamrin i dag citerade. När man ställes inför detta yttrande, frågar man sig: varpå har denna utökning berott? Och den nästa frågan är: har denna ökning genomdrivits av någon grupp i riksdagen mot andras opposition, eller är det möjligen så, att det varit den svenska riksdagens *gemensamma* uppfattning, att så och så böra statsfinanserna skötas? Det skulle ju nämligen kunna hända, att om det är på det viset, att denna ökning av utgifter och inkomster skett, därför att vi alla ha ansett det vara ofrånkomligt, ställas vi också inför frågan, om inte en ökning, som i framtiden kan uppkomma på samma sätt, av oss alla kommer att uppfattas som nödvändig. Och är det på det viset, då borde vi verkligen försöka komma bort från käbblet om hur mycket den ene eller andre vill belasta svenska folket, för att i stället allvarligt dryfta, på vilka vägar dessa nya behov kunna tillfredsställas, och naturligtvis också, om man inför de nya krav, som då måste ställas, skall säga: hellre avstå vi från denna ökning, vare sig det gäller folkpensionering eller försvarsväsen. Låt oss åter se på utgifterna, låt oss se på skattebudgetens utveckling, med bortseende från vissa ting! Jag skall återigen bortse från anslagen till vägväsendet genom bilskattemedlen, jag skall ta bort de sista årens avgifter för prisreglering på jordbrukets område, i år upptagna till 35 miljoner, jag tar bort utjämningskatten, som jag nyss talat om, jag tar bort den formella ökning, som tillkommit genom omläggandet av riksstaten och överförandet av vissa inkomster på dess inkomstsida, jag tar vidare bort — därför att jag tror, att det är en utgift, som ingen velat komma ifrån — stegringen av statens kostnader för pensionstillägg, och dessutom tar jag bort, jag vill inte säga arbetslöshetsutgifterna, därför att om dem har man mycket tvistat, men en post bland dessa, som man inte har tvistat om, utan även på de håll, där man vill vara sparsam, utan tvekan gått med på, nämligen anslaget till arbetslöshets-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

kommissionen. Om jag tar bort dessa anslag, om vilka ingen oenighet rått, kommer jag till, att vi 1929/30 hade en utgiftsstat på 650 miljoner, och vi ha för nästa budgetår en utgiftsstat på 671 miljoner. Jag har inte haft möjlighet att gå tillbaka längre i tiden, därför att bilskattemedlen under de föregående åren blivit så bokförda, att jämförelser äro svåra att göra. Det anförda vittnar sålunda om att den väsentliga delen av utgiftsökningen dels avser sådant, som jag nu nämnde — bilskatt o. d. — och dels är av den natur, att intet parti i riksdagen ställer sig avvisande däremot. Är det inte möjligt, att vi även för framtiden kunna befinna oss i samma läge: att de stora och väsentliga utgiftsökningarna äro sådana, om vilka faktiskt enighet kan skapas? Är det då inte rimligt, att vi, i stället för att, som jag nämnde, tvista om huruvida den ene eller den andre vill belasta svenska folket, skulle kunna gemensamt överväga, om det finnes möjlighet att bereda medel till dessa nödvändiga utgifter?

Såsom jag redan tillåtit mig påpeka i finansplanen, är det klart, att det finnes inte bara den vägen, att öka inkomsterna genom att på olika sätt taga ut mer pengar av medborgarna, utan det finnes naturligtvis också en möjlighet att minska på de utgifter, som man skulle kunna tänka sig inte äro alldeles nödvändiga, och då är jag framme just vid utgifterna för vad jag kallat arbetslöshetens bekämpande. Den politik, som regeringen fört under dessa år — det ha vi ju upprepat så många gånger, att det förefaller överflödigt att göra det ännu en gång, men det är nödvändigt — den politiken har varit dikterad av föreställningen, att vi levde i ett extraordinärt krisläge och att vi därför måste tillgripa vissa extraordinära åtgärder. Att dessa åtgärder skulle avvecklas, i den mån det bleve bättre konjunkturer, ha vi aldrig dolt, men vi ha heller inte dolt, att vi se på det ekonomiska livet på det viset, att vi inte tro, att därför att konjunkturerna blivit något bättre, samhällets åtgärder äro överflödiga.

Det är naturligtvis på den punkten som striden kommer att stå. Det är kanske mera en strid om ord, då herr Bagge säger, att när konjunkturen blivit så förbättrad, att vi egentligen kunna tala om en normal eller god konjunktur, då äro åtgärder i konjunkturstimulerande syfte inte längre på sin plats, och då bortfaller ju i grund och botten den motivering, som regeringen givit för sina tidigare åtgärder.

Jag tror icke, att man på regeringsbanken varit så teoretiskt skarp, att man gjort en sträng skillnad mellan en förbättring, som kan sägas ingå i en konjunkturförbättring, och en sådan, som kan sägas vara av något mera permanent karaktär. I vilket fall som helst: *skulle* det vara på det viset, att herr Bagge har rätt i, att vi för närvarande befinna oss i så god konjunktur, som vi överhuvud under nuvarande förhållanden kunna tänka, och att vi ha ingenting annat att göra än att sitta och vänta på att det möjligen skulle kunna bli ändå bättre, på grund av att enskild företagsamhet sätter i gång mera arbeten, eller också sitta och vänta på att det inom kort inträffar en ny kris, om herr Bagge har rätt i den uppfattningen, att det är den ena sidans ståndpunkt, tror jag ändå, att den stora massan människor hellre vill försöka, om det icke är möjligt att göra något för att förbättra arbetsmöjligheterna och försörjningen, även om det skall ske under inskränkning av, som det heter, det fria näringslivet, icke för att *hämna* företagsamheten utan, det vill jag upprepa, för att främja den. Låt mig säga ett par ord just om den diskussion på den punkten, som blivit förd.

Det är ju så, att när man från socialdemokratisk sida talar om statsingripande, så är det ganska lätt kanske för sådana, som äro misstänksamma mot den allmänna ekonomiska uppfattning, som genomgår det socialdemokratiska

Statsverkspropositionen. (Forts.)

programmet, att se allting som ett utslag av denna allmänna uppfattning och icke se det såsom praktiska försök att komma tillrätta med aktuella svårigheter. Jag har ett lysande exempel i det fallet i fråga om de monopolutredningar, som äro igångsatta, åtminstone när det gäller en av dem, nämligen frågan om ett kaffe monopol. Det skulle säkerligen icke fallit någon socialist in, att när han ville börja omvända svenska folket till kärlek till den socialistiska uppfattningen, han då skulle tillgripa förslag om att genomföra en monopolisering av kaffehandeln. Jag tror, att våra ärade motståndare böra tilltro oss så mycket kändedom om folks allmänna uppfattning, att vi icke resonera på det viset, utan det är på samma sätt ett led i försöken att skaffa svenska staten ökade inkomster som, låt mig säga, då för tjugu år sedan den regering, som då representerades på finansministerposten av vår ärade talman, lade fram förslag om tobaksmonopol för att öka statens inkomster, som man ansåg icke kunde ökas på något mera praktiskt sätt. Det kan hända, att denna fråga om monopolisering kommer upp till ytterligare diskussion, och till dess kan jag vänta med att anföra en del ord, som uttalades för tjugu år sedan av en svensk konservativ regering och ett väsentligen konservativt bevillningsutskott rörande dessa ting.

När man kommer till en sådan sak som frågan om bensinmonopol, är det klart, att där föreligger det icke bara, om jag så får säga, något som kan motiveras med statsfinansiella skäl — om det nu överhuvud är möjligt, vilket endast en utredning kan visa — utan där föreligger också utan tvekel ett rent organisationsproblem. Och om herrarna i första kammaren tillåta mig gå utanför vad som sagts här i dag i riksdagen — ty man har icke sagt något direkt om det — så vågar jag peka på den egendomliga motsättning, som råder i fråga om kritiken av detta samhällsingripande eller denna socialisering mellan de olika sätt, på vilka man försöker bemöta det. Ifrån mycket framstående ekonomiskt sakkunnigt håll säges det, att hela denna tendens till statsingripande, till överförande i samhällets ägo eller under dess kontroll av vissa delar av näringslivet kommer att vara så skadlig, därför att all erfarenhet visat, att staten icke är böjd för att följa med de tekniska förbättringarna, icke kommer att följa med i den nödvändiga rationaliseringsprocessen, och att den drivkraft, som i det enskilda näringslivet finnes till ständigt förbättrad organisation för att göra produktion och distribution billigare, den drivkraften saknas, när ett företag går över i det allmännas ägo. Det är den ena stora och liksom principiella linjen, då man vill kritisera socialiseringssträvandena. Men rätt vad det är faller man tillbaka på en helt annan och säger: »Skola vi verkligen gå med på ett utsträckande av det allmännas verksamhet, som kommer att leda till en så radikal rationalisering, att tusentals människor bli arbetslösa?» Jag hemställer till dem, som vilja kritisera denna politik, att en gång för alla välja, från vilken av dessa positioner man vill beskjuta socialiseringen, ty annars kan det ju hända, att kulorna träffa vänner och icke fiender. Men, som sagt, jag kommer in på detta endast i förbigående, därför att denna fråga om monopolisering har spelat så stor roll i den allmänna debatten.

Jag skall säga några ord om vad som kallats för »övriga partiets inställning till detta statsingripande». Man har i dag kommit in på frågan om befolkningens utveckling, och jag vill uttrycka min tillfredsställelse med att man från det håll, som brukar kallas konservativt, icke varit ovillig att taga denna fråga om befolkningens utveckling på allvar. Men jag tror jag vågar säga, att *vill* man taga den saken på allvar, vill man icke nöja sig endast med moraliska deklamationer och åtgärder till en bättre moralisk fostran av folket, så komma åtgärderna att kräva statsutgifter, och att i det läget, då man vill gå till en grundlig utredning av vad som kan göras och då man förutsätter,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

att detta kommer att kräva socialpolitiska åtgärder, som säkerligen kosta pengar, att i det läget säga, att man ser möjligheter till en mycket stark sänkning av beskattningen, tror jag är att undvika att se verkligheten i ögonen.

Nu vet jag, att herr Hamrin förklarar, att han ej tror, att ekonomiska åtgärder här betyda något vidare. Herr Hamrin uttryckte sig på det viset, att det var lättsinne och njutningslystnad, som låg bakom denna barnbegränsning, som vi kunna iakttaga. Men om herr Hamrin ser efter, inom vilka kretsar denna barnbegränsning äger rum, och om han ser, icke bara på vårt land utan över hela världen, hurusom denna begränsning av barnantalet äger rum, då undrar jag, om icke det blir svårt till och med för herr Hamrin att säga, att alla dessa människor, dessa stora befolkningslager, ha varit drivna av lättsinne och njutningslystnad.

Jag tror, att herr Hamrin tillfogade, i viss mån till min överraskning, att det var individens frihetskrav, som varit den tredje faktorn, som lett till denna begränsning av familjerna. Ja, jag trodde, att individens frihetskrav var något, som herr Hamrin gärna skulle vilja slå vakt om, och det skulle jag också gärna vilja göra.

Det, som är riktigt, är naturligtvis det — och det tror jag ingen vettig människa förnekar — att erfarenheten omkring oss säger, att därför att folk får bättre inkomster och större välmåga, öka de icke sitt barnantal. Där finnas psykologiska faktorer av den allra största betydelse, men vad man kan säga är, att det finnes tillräckligt många människor, som just av hänsyn till sin egen och barnens framtid — sålunda av de mest lofvärda motiv — låta bli att utöka familjerna. Dessa människor äro tillräckligt många för att, om denna hämning undanröjdes, det antagligen icke skulle vara så svårt att få till stånd en så pass stor folkökning, som vi alla kunna anse önskvärd, — det är ju uppenbart, att en obegränsad ökning av barnantalet är lika litet önskvärd för framtiden som den varit i det förflutna.

Jag återvänder till sist med några ord till den allmänna politik, som man icke bara är rädd för att regeringen vill föra, utan som man tycker, att regeringen håller på att förbereda. Det man då hänvisar till är, att regeringen satt i gång en stor utredning om arbetsfreden, som emellertid icke blivit en utredning om arbetsfreden utan i stället, som man säger, utgör en ny stor socialiseringsutredning. Och man frågar: Vad i all världen ha dessa ting med varandra att göra? Herr Bagge frågade särskilt, vad det vore för mening i att draga fram frågan om bankerna och deras politik, när man tager upp frågan om arbetsfreden.

Ja, det är ju ändå på det viset, att när man vill motivera ingripanden på arbetsmarknaden, när man anser, att arbetsfreden skall skyddas, så är det väl ändå väsentligen därför, att man därigenom vill förebygga de bortfall av produktion, som konflikterna medföra. Men om detta är huvudsynpunkten, att man vill se till, att så mycket arbete utföres i samhället, som *kan* utföras, och man därför vill förebygga det man kallar för samhällsfarliga strejker o. dyl., är det då så orimligt, att man också ställer till sig den frågan, om icke den produktionsfaktor, som heter kapital, också under vissa förhållanden kan synas vara lockad till en strejk, som kan kallas samhällsfarlig? Det är ju alldeles uppenbart, att utan användning av detta ännu icke i investeringar fastlåsta kapital, som i sådan riklighet finnes under en kris, kan icke en ökad produktion komma till stånd. Jag tror därför, att kravet på att man skall så vitt möjligt hindra arbetskonflikters utbrytande har ett mycket naturligt sammanhang med frågan om hur även andra produktionsfaktorer skola kunna tagas i bruk. Jag tror för min del icke det är riktigt, som herr Bagge säger, att vi *ha* alla våra produktionsfaktorer i bruk. Om det vore på det viset, att

Statsverkspropositionen. (Forts.)

vi hade alla produktionsfaktorer i bruk, skulle jag vilja ställa den frågan direkt till herr Bagge: Anser han, att vi under den framtid, vi nu kunna överskåda, skola finna oss i att ha så litet arbetstillfällen, som vi ha, eller rättare sagt, att vi skola ha så stor arbetslöshet, som vi ha? Jag vill fråga, om han tror, att denna arbetslöshet kan minskas genom privat företagsamhet? Vårifrån menar han då, att medlen till denna privata företagsamhet skola tagas, om de ej finnas förut? Om han menar, att de kunna skapas genom kredit, ja, då äro vi på samma linje, ty det betyder, att kunna *enskilda* skapa arbetstillfällen genom kredit, kan även det *allmänna* göra det.

Herr Bagge har också förvånat sig över att jag till och med vågade säga, att detta ingripande från det allmännas sida skall vara till för att åstadkomma en större rörlighet och anpassning i näringslivet. Ja, om herr Bagge finner den tankegången förvånande, skulle jag vilja säga, att det är ingen tankegång, som är egendomlig för mig och mina arabesker i finansplanen. Jag får säga, att jag stöter på den överallt runt om i den ekonomiska litteraturen i världen och vid resonemang med praktiskt folk. Man har klart för sig, att vi kommit in i en period, då det ekonomiska livet har stelnat genom de stora organisationerna, genom monopolprisbildning på olika områden, genom att prisernas anpassning icke sker så hastigt efter det ekonomiska livets förändringar, som vore önskvärt, att räntorna icke anpassa sig så hastigt och framför allt skulderna icke anpassa sig så hastigt.

Det är lätt sagt, att för att man skall få större rörlighet skola utgifterna, priserna, räntorna och skulderna ned. Är det någon, som tror, att vi för närvarande ha en sådan rörlighet i samhället? Nej, svara alla. En sådan rörlighet finnes icke. Då ställer jag upp de bägge alternativen, icke som en särmening hos mig — det vore ju högst meningslöst — utan som en uppfattning, som går igenom hela den stora diskussionen överallt i världen i detta ögonblick: Kan man tro, att man kan vända tillbaka till den gamla, fria prisbildningen fullt och helt, med fria marknader, fria priser, där löner och räntor äro alldeles rörliga, och där arbetskraft och kapital hur som helst kunna flyttas? Kan man tro, att man kan vända tillbaka dit? Ja, herr Bagge har sagt, att denna gamla liberalism tror ingen människa längre på, och jag är ense med honom i det, men då sitta vi fast i detta i vissa avseenden förstelnade näringsliv. Och man frågar sig: Hur skola vi kunna komma ut ur det? Då stiger denna tanke upp som den enda möjliga, att det kan endast ske genom att samhället söker kontrollera alla dessa olika moment i produktionsmekanismen, ser till, att de justeras efter varandra på ett så snabbt sätt, som omständigheterna medgiva utan alltför stora olägenheter för de olika människorna.

Jag skall taga ett litet exempel. Här i vårt land ha vi under långa tider resonerat om att arbetslönerna icke äro tillräckligt rörliga, och det, som ständigt kommer fram, är att man skall se till, att arbetslönerna hastigt skola kunna *sänkas*, när det behöves. Det är ett ganska anmärkningsvärt faktum, att när samma problem diskuteras av mycket vederhäftiga och ekonomiskt sakkunniga, t. ex. i Förenta staterna f. n., frågar man sig: Hur skall man kunna åstadkomma, att lönerna under en uppåtgående konjunktur tillräckligt hastigt anpassa sig efter den ökade produktionsförmågan för att därigenom förebygga de olycksaliga verkningarna av alltför orimliga spekulationsvinster? Jag menar sålunda, att den tankegången ligger i tiden, vilket man finner, om man ser sig runt om i världen, och jag är övertygad, att här finnes tillräckligt mycket folk i denna kammare långt utanför socialdemokraternas leder, som i grund och botten, då det gäller en *ekonomisk* diskussion, äro fullt eniga med oss om att vägen framåt ligger icke i ett återvändande till detta gamla s. k.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

helt fria näringsliv, utan den ligger i riktning mot ökad organisation, driven fram av enskilda eller driven fram av det allmänna, men där man är på det klara med att det allmännas åtgärder äro oundvikliga. Jag behöver ej visa på vad som för ögonblicket tilldrager sig i Förenta staterna. Jag behöver icke hänvisa till att den s. k. liberale franske premiärministern i detta ögonblick går in på vägar, som heta näringslivets organisering under statens ledning för att, som det heter, förebygga överproduktion. Det är, som jag sagt i finansplanen, en olycklig väg, att man skall, så fort det gäller samhällets ingripande, säga, att det skall ske för att inskränka produktionen. Vår uppfattning är tvärtom, när vi vilja samhällets ingripande, att detta skall ske för att öka produktionen, icke för att binda de produktiva krafterna, icke för att binda företagsamheten och initiativet, utan för att skapa sådana förhållanden, att denna företagsamhet och detta initiativ skola komma till sin rätt. Vår svenska höger får komma ihåg, att i det stora föregångslandet England, som i flera år varit mönstret för krispolitiken, har missnöjet med den passiviteten, som den nationella regeringen intagit, blivit starkare för varje dag. Det var icke så många dagar sedan den stora tidningen Times, som icke representerar några vänstersinnade socialister, icke några arbetare, icke någon liberalism, utan endast representerar den upplysta opinionen hos den stora engelska överklassen, så tydligt, som det överhuvud är möjligt, gav sitt missnöje tillkänna med den uppfattning, som regeringen gett uttryck åt, när den skickade sin rapport om de offentliga arbetena till Genève, och förklarade med ganska tydliga ord, att på den vägen ligger olyckan och väntar, icke bara för regeringen utan för landet. Man är sålunda där likaväl som på andra håll, trots herr Bagges invändningar, på det klara med att, även om man fått en konjunkturförbättring, är tiden icke förbi för samhällets ingripande, och det är ingenting annat, som regeringen gett uttryck åt i de ord, som äro skrivna i finansplanen.

När man hänvisar till att detta leder till skadliga monopol o. s. v., skall jag till sist bara säga ett ord om den utveckling, som *annars* väntar oss, *om* icke det allmänna ingriper. Där väntar oss icke frihet, där väntar oss monopol, men där väntar *privat* monopol. När herr Nilsson i Gränebo uttalade sin förkastelsedom över monopolen, skulle jag vilja ställa den frågan till honom lika väl som till hans partivänner, om de därmed åsyfta det svenska smörexportmonopolet, som jordbrukarna skapat, smörexportmonopolet, som för närvarande från dem, som skulle vilja vara deras bundsförvanter eller som herr Nilsson i Gränebo tydligen skulle önska att ha till sina bundsförvanter, målas ut som ett sådant uttryck för det mest hänsynslösa monopolväsen, så att man från det hållet anropar statsmakterna om hjälp för att stävja framfarten hos detta enskilda monopol. Ja, däremellan ligger valet. Den gamla fria konkurrensen komma vi ej tillbaka till. Man strävar efter organisation, man ser, att endast på organisationens väg kunna vi skapa bättre villkor, och vad vi stå inför är valet om dessa monopol skola ligga i enskilda händer eller kontrolleras av det allmänna till det allmännas bästa.

Herr Westman: Om man jämför den remissdebatt, som nu pågår, med de överläggningar, som förut hållits i liknande ämnen, kan man nog icke undgå att märka en olikhet. En hel del av de bekymmer, som förut kommit till uttryck över den ekonomiska politik, som regeringen driver med riksdagens fullmakt, ha i dag icke framförts i den skarpa form, som de förut erhållit. Det måste kännas som en mycket stor lättnad för många av kammarens ledamöter att ha blivit befriade från en hel del av de oroskomplex för Sveriges ekonomiska situation, som förut har besvärat dem.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Visserligen kvarstå ej blott enligt deras utan också enligt min mening alltför många viktiga bekymmer för våra statsfinanser. Budgeten är onekligen hårt spänd. Största delen av statens besparingar ha tagits i anspråk vid dess uppgörande. Skatterna äro tryckande. Den ekonomiska konjunkturen såväl i vårt land som i utlandet är osäker. Men för tillfället kan man likväl draga andan.

Statskrediten har ej blivit undergrävd genom en »lätsinnig lånepolitik». Arbetslöshetspolitiken har icke lett till den ruin för statsfinanserna, som blivit förespådd. Det har lyckats finansministern att nedskära utgifterna för arbetslöshetens bekämpande, så att han kunnat balansera budgeten utan att, som förut varit fallet, späda på den genom lån till improduktiva ändamål.

Trots alla förutsägelser har arbetslöshetspolitiken icke läst fast de arbetslösas antal på det sätt, som angivits, utan detta antal har nedgått. Den 31 oktober 1934, den sista dag, för vilken det föreligger en siffra, var de hjälpsökande arbetslösas antal 84,000 gentemot dubbelt så många, eller 165,000, samma dag 1933 och samma dag 124,000 1932. Det är en kraftig nedgång, som måste glädja alla dem, som betänka, vilket stort antal svenska hem som räddats ifrån nöd och bekymmer genom denna nedgång i de arbetslösas antal. Andra siffror bestyrka, att en förbättring inträtt på arbetsmarknaden, även om man, såsom redan de siffror jag anfört ge vid handen, måste erkänna, att allt långt ifrån ännu är bra, och att ännu icke allt statsingripande på detta område kan anses överflödigt.

Man hade vidare förespått, att de nya lönedirektiv, som 1933 beslötos av riksdagen, skulle medföra en rent oskäligen lönestegring vid reservarbetena. Denna har emellertid uteblivit. Medellönen steg visserligen under hösten 1933 till 4.98 kronor i september och 4.95 kronor i oktober, medan siffrorna för 1932 voro för de båda månaderna 4.30 och 4.33. Men 1934 visade motsvarande månader en nedgång. Siffrorna ha gått ned till 4.75 i september och 4.67 i oktober. Anledningen till nedgången har varit dels de nya direktiven, som medförde en lönerevision, vilken trädde i kraft den 1 maj, och dels har anledningen också varit att söka i att de nya reservarbetsplatserna ha förlagts till sådana kommuner, där arbetslönerna varit mycket låga.

De, som ha anfallit riksdagens beslut om lönedirektiven, för att dessa skulle leda till alldeles orimliga belopp, ha tydligen överdrivit. De hade gjort klokt i att lyssna till de röster, som manade dem till lugn och besinningsfulla omdömen. Av många tecken att döma är emellertid söndringens tid i det här fallet förbi. Om en och annan styvfingrad trumslagare här och där ännu slår en virvel efter de gamla noterna, får man nog räkna med att han kommer att bli avknackad och nedtystad av kapellmästaren, som leder orkestern i dess helhet från sin upphöjda plats på podiet. I själva verket är det också utan tvivel mest fruktbarande, om alla goda krafter samverka till att åstadkomma, att det nu bestående arbetslöshetshjälpssystemet utformas på ett sådant sätt, att *de* erhålla hjälp, som verkligen förtjäna hjälp, och erhålla hjälp på det rätta sättet, medan man förebygger missbruk, såvitt detta kan vara möjligt.

En god grundval för ett dylikt arbete erbjuder det utredningsyrkande, som riksdagen 1933 beslöt på särskilda utskottets enhälliga förslag och som framfördes till Kungl. Maj:t i det årets stora skrivelse rörande arbetslöshetens bekämpande. Där begärdes utredning om reglering av förhållandet mellan den egentliga arbetslöshetshjälpen i dess olika former samt den allmänna fattigvården. Där förklarade riksdagen, att förhållandena i avseende på den kommunala, icke statsunderstödda arbetslöshetshjälpen i många avseenden vore otillfredsställande. Detta gällde särskilt frånvaron av enhetlig reglering och kontroll. Riksdagen begärde ett klarläggande av kommunernas lagliga rätt

Statsverkspropositionen. (Forts.)
att lämna arbetslöshetshjälp utan fattigvårdskaraktär. Riksdagen begärde vidare bland annat utredning rörande en rationell planläggning av kommunala arbeten, därvid man jämväl skulle taga upp spørsmålet om den kommunala fondbildningen. I sin arbetslöshetsproposition till 1934 års riksdag meddelade socialministern, att man på ett par punkter hade satt i gång utredningar inom departementet med anledning av riksdagens skrivelse. Sedermera har ju här i kammaren kravet på att riksdagens yrkanden skola föranleda praktiska resultat framförts. Man har emellertid ej ännu fått se några sådana, men man vågar väl hoppas, att när vi få de propositioner, som vi ha att vänta från socialministern, han då skall ha visat sig beakta riksdagens önskemål, så att dessa propositioner åtföljas av förslag, som äro ägnade att på det mest effektiva sätt utforma detaljerna i programmet för arbetslöshetens bekämpande.

Mycket pengar har emellertid utan tvivel runnit bort som vatten förbi kvarnen, medan mjölnaren har funderat. Men vi äro ju här i riksdagen vana vid våra regeringars — det gäller regeringar av olika färg — långsamma utredningslunk, vilken gör ett pittoreskt intryck i motorismens tidevarv.

I anslutning till vad som här under debatten förekommit, skall jag tillåta mig att säga några ord om den hållning, som en svensk regering i allmänhet och den nu sittande i synnerhet anser vara tillåten i fråga om de skrivelser, vari riksdagen för regeringen framlägger sina önskemål.

Ser man på justitieombudsmannens förteckning över oavgjorda riksdagskrivelser, finner man, att åtskilliga av dem fått sova under något departements vård i någon av dess skrivbordslädor så länge, att de uppnått myndighetsåldern, några t. o. m. så länge, att de hunnit till motboksåldern. Ibland intränger av någon nyck en äventyrslysten departementschef och väcker en sådan sovande ur dess Törnrosasömn, förser den med utredningsskrud och presenterar den för riksdagen. Men många avlida under den långa sömnen i departementen, och riksdagen får aldrig se någon verkan av sina framställningar. I många fall avvaktar riksdagen med ett oändligt tålmod utgången av de skrivelseförsök, som den givit sig in på. Understundom händer det, att en motionär uppträder och vill ge regeringen en påstötning för att väcka dess handlingskraft till liv. Alla ledamöter, som sitta i utskott, veta, att det då i utskottet uppstår en mycket finkänslig diskussion, under vilken man överväger, huruvida det kan vara passande att efter så kort tid som tre eller fyra år ge regeringen en påstötning, eller om man inte skäligen bör vänta sju eller åtta år eller ännu längre, innan riksdagen på nytt skriver till Kungl. Maj:t i samma ärende.

För min del har jag ibland undrat, om det inte skulle vara lämpligt, att man återvände till den praxis, som förekom under ständernas tid, nämligen att regeringen meddelade resolution för varje riksdag på samtliga de besvär, som den riksdagen hade framfört till regeringen.

Emellertid är det inte min mening att nu diskutera, huruvida det finns några konstitutionella invändningar att göra mot det sätt, på vilket Kungl. Maj:t velat enligt gammal praxis behandla riksdagens framställningar i *administrativa* frågor utan politisk räckvidd. Men däremot måste jag säga några ord om den ytterst viktiga frågan om det sätt, varpå regeringen har att behandla riksdagens framförda önskemål av *politisk* betydelse.

Svaret på den frågan blir naturligtvis alldeles olika, ifall man bekänner sig till parlamentarismens lära eller till någon annan mer eller mindre modern statsrättslig teori. Statsministern har ju mer än en gång bekänt sig till parlamentarismen. Jag utgår därför ifrån, att statsministern önskar, att man skall diskutera denna fråga med parlamentarismen som utgångspunkt.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Till en början skall jag något beröra regeringens hållning till den önskan, för vilken riksdagen i fjol gav uttryck, nämligen att riksdagen måtte beredas tillfälle att redan under år 1934 få taga ståndpunkt till ett av regeringen framlagt förslag rörande tredje mans rätt. Vid debatten i riksdagen i våras hemställde, som bekant, statsministern, att riksdagen icke måtte uttrycka en önskan om urtima riksdag. Statsministern led, såsom vi veta, på denna punkt ett nederlag. Det blev emellertid i verkligheten, såsom vi veta, icke någon urtima riksdag. För min del hade jag i riksdagsdebatten framhållit, att riksdagens beslut på intet sätt var imperativt för regeringen. Vid bedömandet av regeringens underlåtenhet att sammankalla urtima riksdag måste man naturligtvis taga hänsyn till de skäl, som anfördes för regeringens ståndpunkt. Dessa skäl ha vid olika tillfällen varit olika.

I den officiella kommuniké, som statsministern den 29 september 1934 utfärdade och vari det för första gången officiellt gavs till känna, att det icke skulle bli någon urtima riksdag, meddelade han, att sedan yttranden från organisationer och myndigheter slutligen inkommit, hade man vid en beräkning av den tid, som återstod för regeringen och lagrådet, funnit denna vara för kort för att urtima riksdag skulle kunna medhinnas.

Till en sådan förklaring kan man icke knyta några principiella betraktelser. Ur administrativ och praktisk-politisk synpunkt skulle man visserligen kunna framhålla, såsom jag också i god tid gjorde, att om regeringen förkortat den onödigt långa remisstiden, kunde en urtimasession ha medhunnits. Men vad skulle det nu tjäna till att försöka övertyga regeringen om att den kunde hava haft en handlingskraft, som den själv inte ansåg sig äga!

En mycket stor principiell betydelse måste man däremot tillmäta den tankegång, som fick ett uttryck i statsministerns tal den 14 augusti, ett tal som statsministern höll under valrörelsen. Detta tal har så mycket större betydelse, som jag hyser en viss fruktan för att en likartad tankegång ligger bakom statsministerns yttrande i konseljen den 31 december 1934, då den stora ekonomiska arbetsfredsutredningen tillsattes, varom så mycket har talats. Till den saken skall jag återkomma senare.

Jag har mycket svårt att förstå, att statsministerns tal den 14 augusti gav uttryck åt parlamentariska grundsatser. Statsministern hade, såsom vi veta, avrått riksdagen från att uttala ett önskemål om sammankallande av en urtima riksdag. Under sådana förhållanden skulle väl vid en sträng tillämpning av den parlamentariska principen uti anda och sanning statsministern hava sökt att på allt sätt visa en önskan att tillmötesgå riksdagen; men i stället gjorde statsministern ett uttalande av det innehåll, att han till en början konstaterade, att frågan om urtima riksdag spelade en mycket ringa roll i valrörelsen. »Detta förslag» — fortsatte han — »har aldrig varit populärt ute bland folket och för övrigt inte ens bland dem, som medverkade till riksdagens uttalande. Det var rent taktiska, för att inte säga valtaktiska synpunkter, som i riksdagen gävo en för övrigt tvivelaktig majoritet åt urtimatanken. Detta ger icke något starkt underlag för dem, som vilja göra det nära nog till en parlamentarisk förpliktelse för regeringen att sammankalla riksdagen i höst.»

Rent principiellt sett är det väl högst egendomligt, att statsministern gör giltigheten av riksdagsbeslutet beroende av dylika synpunkter. Om riksdagen har fattat ett beslut, och detta sedan spelar en ringa roll i valrörelsen, kan det väl icke förringa beslutets auktoritet. Lika litet kan man väl använda metoden att gå omkring bland folket och fråga, om ett riksdagsbeslut är populärt. Om man då kommer till det resultatet, att beslutet inte är populärt, kan man väl ändå inte — åtminstone när man är svensk statsminister — förklara, att eftersom beslutet inte är populärt, behöver regeringen inte fästa

Statsverkspropositionen. (Forts.)

mycket avseende vid det. Vidare kan man väl ändå inte göra ett riksdagsbesluts giltighet beroende av de skäl av mindre aktningvärd natur, som man antar hava förelegat hos beslutets förespråkare. Slutligen kan man väl inte taga sig för att räkna om riksdagsmajoriteten och säga, att denna majoritet för det och det beslutet varit tvivelaktig, och att beslutet därför icke tillmättes det värde, som det har ur formell synpunkt.

Tillämpar man denna taktik i större utsträckning, kommer detta naturligtvis att ur parlamentarisk synpunkt leda till högst betänkliga konsekvenser. Den rättsliga synpunkten måste alltid vara den, att ett riksdagsbeslut gäller som ett uttryck för det svenska folkets vilja, till dess att detta beslut av riksdagen i författningsenlig ordning blir ändrat.

Man talar så mycket — såsom herr Hamrin erinrade om — i våra tidningar och i diskussioner om demokratin. Men man talar ofantligt litet om vårt statskicks utformning efter demokratiens allmänna grundsatser. Man diskuterar ytterst litet, vilka regler som böra anses gälla i vårt statsliv såsom återgivande den svenska parlamentarismens grundsatser. Det är inte utan, att detta har sina faror. Det kan hända, att författningen kan komma in på vägar, som icke äro önskvärda, om man inte i tid gör klart för sig, hur vår författning bör utformas för att på det mest effektiva sätt fastlägga en demokratisk styrelse för vårt folk. Det skulle därför vara synnerligen tacknämligt, om hans excellens herr statsministern ville klargöra, hur han uppfattar förhållandet mellan regeringen och riksdagen enligt parlamentarismens lära, och då även ange det värde, som regeringen bör tillmäta ett av riksdagen fattat beslut.

Jag tror, att ett sådant uttalande från statsministerns sida skulle få större praktisk betydelse och större intresse, om hans excellens herr statsministern vid sitt uttalande ville beakta inte bara detta fall om urtima riksdag, som numera saknar praktisk betydelse — förlorad tid kan man inte återvinna — utan även ett par mer aktuella fall, som jag skall tillåta mig i det följande beröra.

Ett av dessa fall är det, som redan tagits upp i diskussionen genom flera föregående talares anföranden, nämligen det beslut, som regeringen fattade den 31 december 1934 med anledning av riksdagens skrivelse rörande en utredning beträffande arbetsfreden. I denna riksdagens utredningsskrivelse angavs ju ett klart uppdraget och begränsat lagstiftningsprogram, som riksdagen ville ha utredningsvis belyst. Regeringen har mött detta krav med en utredning från en allmän, principiell synpunkt. Här föreligger en tydlig motsättning. Riksdagen har utgått från den grundsatsen, att människornas sammanlevnad i detta land skall vara fri och att man skall göra inskränkningar i denna frihet endast i den mån, som det visar sig vara nödvändigt för det allmänna bästa.

I det sammanhanget kan jag svara herr statsrådet Wigforss på den fråga, som han riktade till dem, som tillhöra bondeförbundet, om den uppfattning de hade rörande det berättigade i mjölkmonopolet. Jag vill då säga, att jag är övertygad om, att inte bara jag utan även åtskilliga andra inom den riksdagsgrupp, som jag tillhör, betrakta detta som en inskränkning i den medborgerliga friheten, vilken har blivit nödvändig på grund av tidens exceptionella förhållanden och att vi med tillfredsställelse motse den dag, då en sådan inskränkning icke är behöblig.

Ur borgerlig synpunkt ligger saken till på det sättet, att de inskränkningar i den medborgerliga friheten, som vi gå med på, betrakta vi såsom uttryck för en *stäljfjäderspolitik*, vilket innebär, att så fort det tryck lättas, som har framkallat inskränkningarna, skola de i samma mån gå tillbaka. Men från regeringens synpunkt ter sig saken, som man kan se av detta utredningsbeslut, på

Statsverkspropositionen. (Forts.)

ett annat sätt. Regeringen utgår ifrån, att man skall göra en allmän, allt omfattande planritning, som skall fastställa såsom *det primära* det allmännas reglering av livet på det ekonomiska området, och sedan skall man i det sålunda inrutade systemet passa in de enskildas verksamhet, sedan man tillskurit denna verksamhet på ett sådant sätt, att den passar in i systemets rutor. Här förefinnes naturligtvis en *dissonans* emellan riksdagsmajoriteten och regeringen. Men jag tillägger, att det ännu så länge är en dissonans av *teoretisk* natur i vad beträffar detta utredningsbeslut. Det finns i vår författning icke något medel för riksdagen att med politisk verkan konstatera en dylik teoretisk dissonans mellan regeringen och riksdagen. Vi ha här i vår riksdag för vana att blott fästa avseende vid riksdagens förhållande till regeringen ur *praktisk-politisk* synpunkt. Regeringens förhållande till de politiska utredningar, som riksdagen har begärt, blir alltså en brännande fråga, först när regeringen i handling korsar riksdagens planer. I fråga om arbetsfreden blir detta fallet, så snart regeringens stora allmänna utredningsplan leder till att riksdagens krav på utredning utan dröjsmål rörande arbetsfreden inte går i uppfyllelse. Detta kan ske på två sätt, nämligen dels så att utredningen av det område, som intresserar riksdagen, onödigtvis förhalas så att kravet, att den skall ske utan dröjsmål, inte uppfylles, dels också på det sättet, att den sakliga utredning, som riksdagen önskar få till stånd för att få en grundval för sitt handlingssätt, icke verkställles.

Nu säger någon: Har inte regeringen fullmakt att fritt sköta alla administrativa ärenden? Enligt parlamentarismen har regeringen principiellt sett fått en sådan fullmakt genom att regeringen har accepterats av riksdagen. Men det är tydligt, att fullmaktsgivaren inte kan utan vidare lämnas ur sikte, utan regeringen måste naturligtvis söka bevara möjligheten till samarbete. Vidare måste väl regeringen finna sig i de önskemål om sättet för användningen av fullmakten, som fullmaktsgivaren kan anse sig hava anledning att uttala. Naturligtvis kan det här uppstå konflikter av praktisk betydelse. Då regeringens och riksdagens majoritet ha olika samhällsåskådning, fordras det givetvis mycken takt och vilja till samarbete, för att statsarbetet skall gå utan slitningar dem emellan på parlamentarismens grund.

Det föreligger också ur en annan synpunkt en svårighet för mig att förstå, att regeringen riktigt tillämpat parlamentarismens princip. Jag syftar då på det sätt, på vilket regeringen år efter år behandlar frågan om skytteanslaget. Är efter år har riksdagen beslutat, att ett skytteanslag skall utgå. Är efter år utelämnar regeringen detta anslag ur budgeten. Är detta verkligen parlamentariskt riktigt? Det skall jag be att få fråga. Om man kan förutsätta, att den parlamentariska församlingen har en konstant viljeriktning i en viss fråga och denna församling har visat regeringen denna viljeriktning genom att mot regeringens åsikt hävda sin egen, är det inte då i överensstämmelse med parlamentarismens grundsatser, att den regering, som sitter, handlar i enlighet med riksdagens uttryckliga önskan och sålunda vid uppgörandet av statsbudgeten utgår ifrån, att i densamma skall ingå den post, för vilken riksdagen så tydligt och entretaget har uttalat sig? Här föreligger tydligen en motsats mellan mig och regeringen i fråga om parlamentarismens innebörd. Skälen för min ståndpunkt äro klara och påtagliga och kunna återfinnas i alla framställningar av parlamentarismens innebörd. Därför skulle det vara av så mycket större intresse att höra de skäl, som föranlett regeringen att handla på det sätt den gjort.

En av de mest betydelsefulla frågor, som skola behandlas vid denna riksdag, en fråga, som kommer att ställa regeringens och riksdagens vilja till samarbete på ett allvarligt prov, är lagstiftningen rörande tredje mans rätt.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

En av riksdagens viktigaste uppgifter — kanske dess allra viktigaste ur inrikespolitisk synpunkt — är att den skall söka utjämna de motsatser och de strider, som naturligtvis alltid måste uppstå i ett folk mellan olika kategorier av medborgare, vilka på grund av skilda levnadsförhållanden ha olika intressen att tillvarataga. Det kommer nu att bli en verklig prövosten för vårt parlamentariska styrelsesätts effektivitet, om det skall lyckas riksdagen att fylla denna sin uppgift under samarbete med regeringen, om vi alltså vid denna riksdag kunna få till stånd en lagstiftning rörande tredje mans rätt, som blir så uppgjord, att den icke ensidigt tager hänsyn till den ena eller andra klassens intressen, utan får det innehåll, att den inte bara åsyftar utan även innebär en sådan reglering av människornas sammanlevnad i vårt land på detta område, som är rättvis och gagnande för vårt folk i dess helhet.

Vi ha i dag lyssnat till allvarsord i försvarsfrågan. Ingen torde kunna bestrida sanningen i den skildring av världens oro, som här har lämnats av flera talare, bland andra av ledamoten av försvarskommissionen herr Hamrin. Helt säkert ha också de maningar, som av flera talare riktats till oss att lyfta försvarsfrågan över partistriderna, här i kammaren vunnit stark genklang. De flesta av oss vänta helt säkert med växande otålighet på försvarskommissionens arbetsresultat, som redan dröjt allt för länge. Försvarsfrågan hade dock varit föremål för studier, innan försvarskommissionen trädde i verksamhet. Jag instämmer på det livligaste i de önsknings, som av flera talare framförts därom, att försvarsfrågan måtte bli så beredd, att den kan föreläggas nästa års riksdag. Jag ber också att få rikta den vädjan till regeringen, att den besinnar, att när det gäller rikets försvar, har regeringen det stora ansvaret och plikten att ställa det krav på uppoffringar av folket, som rikets säkerhet kräver.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman, mina herrar! Efter finansministerns yttrande nyss saknar jag anledning att deltaga i diskussionen om vissa ekonomiska frågor, om budgeten och den ekonomiska politiken överhuvud taget. Jag kan därför omedelbart tillmötesgå den önskan, som den siste ärade talaren uttalade, att jag här skulle ange min uppfattning om parlamentarismen, d. v. s. om förhållandet närmast mellan regering och riksdag. Den ärade talaren glömde emellertid alldeles bort, att det också finns en tredje part, nämligen det väljande folket.

När det gäller allmänna parlamentariska principer, skulle jag inte tro, att någon verklig skillnad föreligger mellan min uppfattning och den, som kom till synes i herr Westmans anförande. Under en parlamentarisk ordning kan en regering icke sitta utan stöd i riksdagen. Under de senare åren ha vi haft minoritetsregeringar, men något fast block har icke kunnat bildas för stödjande av regeringen. Dessa minoritetsregeringar hava självfallet för sin existens varit beroende av sin förmåga att i särskilda fall från riksdagens sida vinna stöd när det gällt frågor av större betydelse; där regeringen icke kunnat uppbringa ett sådant stöd, har den fått taga konsekvenserna och lämna plats för en annan regering.

När den nu sittande regeringen vid 1933 års riksdag för första gången stod inför folkrepresentationen, gav jag tydligt uttryck åt regeringens avsikt att ordna sitt arbete så, att detta kunde ske under samarbete med så stora delar av riksdagen som möjligt. Jag tror mig berättigad att konstatera, att regeringen väl har infriat de utfästelser, som från början gavs. Jag tror mig också våga konstatera, att ingen regering under de senaste femton åren för det väsentliga i sin politik haft en så stark och fast anslutning hos riksdagen som den sittande. Detta har gjort, att frågan om förhållandet mellan regering och

Statsverkspropositionen. (Forts.)

riksdag icke har behövt under dessa år ventileras. Skulle denna regering i sin politik komma i konflikt med riksdagens majoritet, har den att överväga de två utvägar, som modern parlamentarism anvisar för sådana situationer: den ena är att lämna plats för en regering, som bättre kan samarbeta med riksdagsmajoriteten, den andra är att — om situationen därtill skulle föranleda — ge tillfälle för folket i val att ge uttryck åt sin mening rörande den politik, som skall föras. Jag antar, att herr Westman är tillfreds med dessa principiella deklamationer rörande parlamentarismen.

Man kommer sedan in på frågan, hur en regering från sådana utgångspunkter har att ställa sig till de önskemål av olika art, som kunna från riksdagens sida uttalas. Herr Westman har själv erinrat därom, att under alla regeringar ha inkommit skrivelser från riksdagen, som antingen icke föranlett någon åtgärd från regeringens sida eller också fått vila en avsevärd tid. Det är uppenbart, att regeringen icke kan avsäga sig sin provningsrätt. I varje statskick finnas två statsmakter, regering och riksdag, med sina befogenheter angivna i grundlagen. Jag tror, att om man vill en utveckling av den demokratiska parlamentarismen, skall man vara ganska aktsam, då det gäller förhållandet mellan dessa båda statsmakter. Lika litet som vi böra önska oss en regering, som handlar i trots mot riksdagen, lika litet skola vi önska oss en regerande riksdag, som förvandlar regeringen allenast till en expeditör för allt vad riksdagen kan uttala. Gå vi den senare vägen, rubba vi betänkligt de grundsatser, på vilka hela vår konstitution är uppbyggd. När det gäller framställningar av allvarligare betydelse, är det uppenbart, att regeringen har att tillmötesgå riksdagsmajoriteten. Om den icke anser sig kunna göra detta i frågor av avgörande vikt för rikspolitiken, har regeringen att taga konsekvenserna.

Om jag efter dessa allmänna deklamationer går över till de speciella fall, som herr Westman har berört, vill jag först uppehålla mig vid frågan om urtiman. Om den frågan någonsin har haft aktualitet, saknar den i detta ögonblick alldeles en sådan. Men den kan vara av intresse just ur de synpunkter, som herr Westman här har lagt på den. När förslag framställdes från andra lagutskottet om ett uttalande av önskemålet att riksdagen skulle sättas i tillfälle att redan under förra året taga ställning till ett förslag till lagstiftning om skydd för tredje mans rätt, deklarerade jag inför riksdagen regeringens uppfattning, att det ej förelåg tillräckligt saklig grund för en sådan forcering av ärendet. Men jag tillkännagav samtidigt, att jag naturligtvis måste betrakta riksdagens uttalande i en sådan fråga såsom ett mycket betydelsefullt faktum. I enlighet med vår grundlags föreskrift förbehöll jag emellertid åt Kungl. Maj:t den fullt fria provningsrätten, när det gällde att träffa det slutliga avgörandet.

Det har icke framförts någon anmärkning mot att regeringen icke inkallade en urtima riksdag. Anmärkning har framställts mot den motivering, som herr Westman trodde ha varit regeringens. Han åberopade därvid det uttalande, som jag gjorde under ett föredrag i Sundbyberg den 14 augusti i fjol. Jag har däri tillåtit mig konstatera det faktum, att urtima riksdagen spelade en mycket ringa roll i valrörelsen. Jag har tillåtit mig konstatera såsom ett andra faktum, att tanken aldrig varit populär ute bland folket och icke ens i riksdagen. Jag har vidare tillåtit mig konstatera, att ståndpunktstagandet i riksdagen säkerligen berodde på taktiska hänsyn och i många fall valtaktiska. Nu citerade herr Westman detta, och sade i fortsättningen av sitt citat, att statsministern därefter uttalade, att allt detta icke var något starkt underlag för dem, vilka efteråt ville göra det nära nog till en demokratisk och parlamentarisk förpliktelse för regeringen att i höstas sammankalla en urtima riksdag. Det skulle ha sett trevligare ut i protokollet, om jag inte hade be-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

hövt fästa herr Westmans uppmärksamhet på att han gjorde sig skyldig till en ganska överraskande strykning i det citat, som han anförde. Den sats, som jag sist har åberopat, lyder nämligen så, att jag efter mina konstateranden säger: »Detta ändrar ingenting i det faktum, att riksdagen gjort ett uttalande.» Längre ned understryker jag ytterligare betydelsen utav att riksdagen har gjort detta uttalande. Om herr Westman hade velat uppmärksamma detta, skulle han av vad jag sagt ha dragit den slutsatsen, att trots min personliga uppfattning om urtiman och motivet för framställandet av riksdagens önskemål, anser jag, att regeringen har skyldighet att taga all hänsyn till den omständigheten, att riksdagen har uttalat detta önskemål. Vid avgörandet i regeringen har också denna hänsyn tagits, men bestämmande för regeringens ståndpunktstagande har varit de omständigheter, som man kunde förutse redan vid den förra riksdagen, nämligen att det icke skulle bli praktiskt möjligt att bereda riksdagen tillfälle att taga ståndpunkt till frågan om skyddet för tredje mans rätt redan vid en urtima riksdag.

Herr Westman har här anfört, att om det funnits verkligt intresse för saken, kunde regeringen ha begränsat remisstiden. Redan innan riksdagen fattade sitt beslut, lät jag riksdagen veta, att regeringen icke hade för avsikt att på det sättet påskynda de myndigheter och organisationer, som skulle höras. Jag vet inte, om detta sades i första kammaren, men jag är viss om att det sades i andra kammaren.

Det har också visat sig, att regeringen bedömde läget rätt; detta problem är av så komplicerad natur, att det inte tillät en brådstörtad behandling. Fastän remisstiden var så lång som den var, inkommo flera myndigheter och organisationer med sina uttalanden efter den fastställda tidpunkten. Det var inte endast Landsorganisationen, som inkom med sitt utlåtande senare än den utsatta remissdagen. Lantarbetsgivarna kommo den 3 september, Svenska redareföreningen kom den 6 september, Svenska fastighetsägarnas förbund den 13 september, länsstyrelsen i Västerbottens län den 7 september, Hyresgästernas riksförbund den 13 september, socialstyrelsen den 7 september, kommerskollegium den 3 september, länsstyrelsen i Uppsala den 5 september o. s. v. Det visade sig alltså, att om man hade gjort en betydande begränsning av remisstiden, så skulle man ställt myndigheter och organisationer i ett sådant läge, att de icke hade haft tillräcklig tid för den sakliga prövningen av det ärende, varom regeringen begärde deras yttrande.

Denna försening ledde till att en samling av remissyttrandena i tryckt form kunde föreligga tidigast den 25 september. Regeringen hade redan dessförinnan börjat sina diskussioner om förslagets utformning, men det visade sig härunder, att ytterligare ett par frågor, som hade kommit upp under tiden, behövde gå på remiss till vissa myndigheter. Dessa remisser skedde den 26 september med föreläggande för vederbörande att inkomma med svar den 10 oktober. Under oktober månad utarbetade regeringen det förslag, som sedan den 2 november remitterades till lagrådet. I den tidtabell, som vi sökte uppgöra för att bedöma möjligheten att sammankalla en urtima, hade remissen till lagrådet satts till den 1 november. Den verkställdes en dag senare. Vi hade räknat med att lagrådet skulle behöva tre veckor, allra högst en månad, för att avge sitt yttrande över det remitterade förslaget. I så fall skulle lagrådets yttrande ha förelegat i slutet av november eller början av december, och vi satte då en så kort tid för slutjusteringen av regeringsförslaget, att urtiman skulle kunna sammanträda den 5 december. Jag förmodar, att ni äro med mig ganska ense därom, att det hade varit, för att använda ett milt uttryck, meningslöst att vid den tidpunkten inkalla en riksdag. Det visade sig emellertid ånyo, att problemet var så komplicerat, att de tider, som man kal-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

kylerat med, fortfarande inte kunde hållas. Lagrådet kom icke in med sitt yttrande vare sig efter tre veckor eller en månad, utan först ett gott stycke in i januari. Jag har svårt att tänka mig, hur man skulle ha klarat den komplikation, som skulle ha uppstått, därest regeringen hade sammankallat urtiman i början av december och lagrådet hade nödgats förklara, att det icke hade fått tillräcklig tid på sig för att granska ett så viktigt förslag.

Jag kan alltså med full rätt göra gällande, att praktiska hinder omöjliggjorde ett tillmötesgående av riksdagens önskan, och jag upprepar att — trots min personliga mening — någonting annat icke har varit avgörande vid regeringens ställningstagande.

När det gäller frågan om den stora utredningen rörande arbetsfreden, framgick det inte fullt klart, huruvida herr Westman hade den uppfattningen, att regeringen i det stycket hade satt åsido riksdagens önskan. I andra kammaren har man emellertid uttalat, både att regeringen på ett upprörande sätt åsidosatt riksdagens önskan och att regeringen har nonchalerat den. Av en anteckning från herr Johanssons i Fredrikslund tal har jag inhämtat, att han uttalade den åsikten, att man i mitt yttrande till statsrådsprotokollet den 31 december icke kan återfinna någonting om arbetsfreden. I det senare fallet kan jag inte finna någon annan förklaring än att herr Johansson icke har läst mitt yttrande. Detta inledes nämligen med en mycket lång redogörelse för den behandling, som ägnats arbetsfredsfrågorna hittills, en klar sammanfattning av de önskemål, som riksdagen har framställt, och senare i yttrandet förekommer en hänvisning till dessa frågor såsom ingående i den samling av spörsmål, som man här vill ställa under omprövning på en gång.

När regeringen haft att taga ställning till denna riksdagens framställning, har den inte kunnat underlåta att beakta, vilka svårigheter som ha mött vid försöken att lagstifta på detta område, och vilka stridigheter som städse ha uppkommit kring dessa problem. Det förhåller sig ju inte på det sättet, att dessa problem äro av ett sent datum. Utredningar och diskussioner ha pågått under årtionden, och det har suttit regeringar av olika färg, som icke ha kunnat komma tillrätta med problemet. När man klandrade regeringen särskilt hårt från högerens sida i andra kammaren, tillät jag mig där att erinra om att vi från 1928 fram till mitten av 1930 hade en högerregering med amiral Lindman i spetsen. Hos denna regering liksom hos alla regeringar under senare år lågo framställningar från riksdagen om lagstiftning på detta område. Den lindmanska regeringen tog icke något initiativ till lagstiftning. Den gick en, enligt mitt förmenande, mycket klokare väg. Den sammankallade den bekanta arbetsfredskonferensen, och där gävo statsministern och socialministern starka uttryck för den meningen, att den lyckligaste utvecklingen på detta område skulle följa, om parterna i samverkan kunde åstadkomma en sådan avspänning och en sådan reglering, att de irriterande momenten på arbetsmarknaden försvunno.

Ingen kan undgå att se, att lagstiftningsförsöken ha väckt en stark misstro, särskilt inom arbetarvärlden och numera också inom vissa grupper av bondebefolkningen. Ingen har kunnat undgå att märka, att inom arbetarvärlden den uppfattningen har uppstått, att försök här göras att ensidigt binda de organisationer, som ha till uppgift att tillvarata arbetarnas intressen mot andra, i många fall övermäktiga ekonomiska intressen.

Nu kan man säga, att denna uppfattning är oriktig, att den bygger på missförstånd. Men den finns där ändå, och det betyder, att om man i den stämningen skall gå till ensidiga avgöranden beträffande arbetsfredsfrågorna, kunna dessa avgöranden icke träffas, utan att stora delar av folket resa sig däremot och känna vad som göres såsom ett övergrepp från en kanske ganska ringa

Statsverkspropositionen. (Forts.)

majoritet inom folkrepresentationen. I samförståndets tider kan det icke vara klokt att driva fram lagstiftningsåtgärder under sådana förhållanden. Vilja vi bevara vår demokrati och en naturlig möjlighet till samarbete inom denna, få vi utan någon eftergift med avseende på samhällsintressets överhöghet verkligen bemöda oss att under hänsynstagande till olika samhällsgrupper sammanjämka de särskilda gruppintressena med samhällsintresset. Det hör inte till en god demokratisk ordning att utnyttja en majoritet mot en mycket stark minoritet och försätta den senare i den ställningen, att den måste känna sig vara på ett orättfärdigt sätt behandlad.

Under de överväganden, som från sådana utgångspunkter kommit till stånd, sade vi oss i regeringen, att om man överhuvud taget skall få någon möjlighet till en samförståndsbehandling av dessa problem, måste man se till, att uppläggningsen blir sådan, att alla klart se, att det här icke är fråga om någonting annat än en opartisk undersökning av vilka kontrollåtgärder och andra ingripanden från det allmännas sida, som äro nödvändiga för tillgodoseendet av ett av alla erkänt samhällsintresse. Det var då ganska naturligt att sammanställa arbetsfredsfrågorna med hela det stora problemet om samhällsfreden, så att undersökningen fick avse, inte blott hur man skulle kunna binda vissa ekonomiska krafter vid en rörelsefrihet, som icke gick samhällsintressena för nära, utan också hur man skulle kunna åt dessa grupper, i den mån man minskade deras möjligheter att genom organisation bevara sina intressen, giva tryggheten till arbete, tryggheten till utkomst, tryggheten till existens. Är det inte en ganska rimlig tanke, denna?

Man kan då invända, att ingenting hindrar, att man jämsides tar upp dessa problem, att en sammankoppling inte är nödvändig. Man kan hänvisa till att samhället på många områden ingripit reglerande, i många fall till arbetarklassens bästa, genom skyddslagstiftning, lagstiftning om arbetstid o. s. v. Man kan hänvisa till att vissa ekonomiska krafter, som inte representeras av arbetarna, redan ha fått känna på statens reglerande hand. Om man gör detta, skulle jag endast vilja, att man fortsatte tankegången. Om man en gång har erkänt, att det är nödvändigt, att staten ingriper reglerande, bör man ju inte bli så förskräckt, om det finns kvar människor, som mena, att det är nödvändigt med mera ingripanden och mer kontroll. I det fallet äro vi socialdemokrater inte ensamma. Jag hänvisade i andra kammaren till att folkpartiet i sitt valmanifest 1934 förklarade sig vilja verka för att truster och andra monopolbildningar verksamt kontrolleras samt att bestämmelserna om granskning av industriella och andra ekonomiska sammanslutningars förvaltning bliva effektiva. Och i en valskrift, som sammanfattade folkpartiets krav under den sista valrörelsen, hette det bland annat: »Verksam kontroll över banker, truster eller andra monopolbildningar.» Bondeförbundets valprogram 1934 innehåller bland annat följande: »Storfinansens övermakt, som visat sig äventyrlig och ödesdiger för vårt näringsliv, måste i folkets intresse brytas.» Det förhåller sig alltså uppenbarligen så, att stora folkgrupper även utanför vad vi kalla den socialistiska världen, äro medvetna om att det alltjämt råder förhållanden på det ekonomiska området, som motivera ingripanden från det allmännas sida.

Man har svarat i andra kammaren med en hänvisning till att det redan skett en del ingripanden, men jag förmodar, att när folkpartiet och bondeförbundet i 1934 års valprogram ta upp dessa saker, är det därför, att de anse frågorna alltjämt aktuella och nya ingripanden nödvändiga.

Det är från den utgångspunkten vi ha tagit upp problemen. Vi ha sagt oss: vi finna det naturligt, att en ekonomisk makt sådan som fackföreningsrörelsen underkastas samhällets kontroll och ingripanden, där det är nöd-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

vändigt, men vi finna det lika naturligt, att man undersöker vad som i det avseendet behöver göras även i fråga om *andra* ekonomiska krafter. Och vi ansågo det vara en klok ordning att ställa dessa frågor i ett sammanhang för att därmed göra klart, att vad man här vill är en opartisk och oväldig samhällspolitik gentemot de ekonomiska krafterna.

Att fackföreningsrörelsen skulle ha givit anledning till alldeles speciella ingripanden, kan jag för min del icke medge. Fackföreningsrörelsen har varit av stor samhällelig betydelse. Den har inte bara lyft upp arbetarklassen till en bättre ekonomisk och social ställning. Den har även varit en av de starkaste krafterna vid framarbetandet av den demokratiska samhällsordning vi äga. Fackföreningsrörelsen företräder i detta ögonblick ingen annan strävan än den gjort under tidigare år. Den respekterar också på ett särskilt sätt nödvändigheten av lugn inom produktionen och på arbetsmarknaden. Jag skall inte uppehålla mig därvid längre, men jag vill nämna några siffror, som jag tycker kunde vara tankeställare även för åtskilliga av fackföreningsrörelsens belackare.

Jag lät taga reda på vilka avtal som hade utlöpningsstid under slutet av förra året, och hur de till Landsorganisationen anslutna fackföreningarna därvidlag hade förfarit. Det var av så mycket större intresse, som denna period var en tid av uppåtgående konjunkturer, då man kanske skulle finna det naturligt, att fackföreningsrörelsen utnyttjade möjligheterna att förbättra ställningen för sina medlemmar. Det resultat, som jag kom till, visar, att 3,094 avtal, omfattande 287,707 arbetare, som utlöpte under månaderna september och december, prolongerades automatiskt utan uppsägning. 98 avtal, omfattande 68,438 arbetare, blevo visserligen uppsagda men ersattes av nya utan konflikt. 137 avtal, omfattande 20,446 arbetare, ha uppsagts och icke ersatts med nya avtal, men ha ännu icke föranlett konflikter. Till dessa hör avtalet inom träindustrin, i fråga om vilket det väl är berättigat att hoppas, att arbetsfred kommer att råda. Uppsagda avtal, som ersatts med nya efter konflikt, är *ett* avtal, omfattande en arbetsgivare och två arbetare.

Jag anför dessa siffror endast för att fastslå, att vi icke ha att göra med en fackföreningsrörelse utan ansvar för de samhälleliga intressena. Vi ha att göra med en fackföreningsrörelse, som väl känner sitt ansvar även inför det allmänna, och vi ha all anledning att beakta detta, när vi gå att behandla för denna rörelse ömtåliga frågor.

Det är en annan sak, i vilken mån genom den uppläggning, som regeringen givit utredningen, riksdagens önskemål om en skyndsam behandling av frågan om arbetsfreden kan bli tillgodosett. Det har icke varit regeringens avsikt med dess uppläggning av saken att undanskjuta de aktuella frågorna. Vi ha därför gått den vägen, att vi till en början tillsatt en mindre kommitté för att kartlägga området och på kort tid inkomma med principyttrande, varpå man kan basera beslut om fortsatt utredningsarbete. Jag kan därvid mycket väl tänka mig, att vissa utredningsmän ägna speciell uppmärksamhet åt vad vi i allmänhet kalla arbetsfredsfrågorna, att andra utredningsmän behandla kontrollproblem av annan art och att man alltså genom en sådan fördelning av arbetsuppgifterna kan vinna den hastigare takten, samtidigt som man genom en sammanhållande delegation upprätthåller utredningens syfte att lämna möjligheter till opartiskhet vid ingripanden på de områden, där sådana äro befogade. Även om regeringen i sin utredning gått längre än riksdagen har uttalat önskemål om, har regeringen tagit upp riksdagens önskemål. Men regeringen är icke förhindrad att taga egna initiativ, att samtidigt också låta sin egen uppfattning om det för samhället lyckligaste komma till uttryck.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Det har ofta talats om samförstånd. Regeringen har försökt avvärja och kommer att försöka avvärja en utveckling, som skulle klyva nationen i tvenne halvkor. Den risken finns, om man går ovarsamt fram. Den risken måste snart sagt till varje pris avvärjas. Det har också sagts, att det där samförståndstalet många gånger endast är ett tal, och herr Trygger hade ju så bråttom att ge den meningen tillkänna, att han måste utnyttja sin ställning som ålderspresident för att uttolka vad jag sagt i mitt anförande till statsrådsprotokollet på det sättet, att jag visserligen talat demokrati och samförstånd men att det till sist inte blir någonting annat än en ensidig och enögd socialdemokrati, en klar och skär klasspolitik. Det är inte bara herr Trygger, som har givit uttryck åt sådana meningar, och det kan ju vara anledning att ett ögonblick dröja vid dessa uppfattningar.

Jag skall då anknyta till en ganska, jag höll på att säga sällsam företeelse. Landshövding Hamrin fyllde sextio år häromdagen, och hans tidning, Svenska Morgonbladet, hade uppvaktat honom för en intervju, som publicerades. I denna intervju fann jag följande karakteristik av herr Hamrin: »någon utpräglad klasspolitiker är landshövding Hamrin inte». Jag vet inte, om uttrycket »utpräglad» har slunkit med av misstag, men det står där som en liten erinran om att vi kanske skola vara litet varsamma vid bedömningen av varandra. Det är kanske så, att intervjuaren från Svenska Morgonbladet rent av inte tycker, att herr Hamrin är tillräckligt ren från klasspolitik. Det fel, som oftast begås, är nog, att både herr Hamrin och kanske ofta även vi andra tycka, att vi själva äro alldeles för rena. Vi äro så övertygade om vår egen förträfflighet, att vi, när händelsevis någon annan ser på ett annat sätt på problemen, ha alltför lätt att misstänka, att den mannen inte är tillräckligt ren, att han inte har tillräckligt redliga avsikter eller menar riktigt vad han säger. Skulle vi inte kunna sluta upp med den trafiken?

Om jag talar samförstånd, gör jag det av en djup övertygelse, att en demokratisk ordning icke kan bestå utan samverkan mellan olika krafter inom samhället. Jag tror också, att jag är berättigad att säga, att jag inte har endast talat. Jag har också handlat, och jag tycker det är ganska mycket funnet, då jag lyckats övertyga praktiskt taget hela mitt parti om att samförståndets politik är den riktiga. I regeringens arbete har också samförståndsviljan varit den dominerande, och den har också möjliggjort ett samarbete av mycket omfattande art med majoriteten i riksdagen.

Jag vet inte, om vi skola tala om de för övrigt obefintliga rullgardiner i kanslihuset, som herr Hamrin under valrörelsen hade funnit neddragna, varmed han ville antyda, att regeringen förde en politik, som brast i öppenhet. Regeringen har uppehållit sitt samarbete på ett sätt, som icke kan ge anledningar till anmärkning. Regeringen har trätt i förbindelse med representanterna för de partier, som ha visat intresse för en samarbetspolitik. Jag förmodar, att herrarna från högern inte begära, att ni, sedan ni gått ut i kampen för ett systemskifte och fått folkets svar på er ställda fråga, omedelbart därefter skulle ha inviterats till en överläggning om deltagande i regeringen. Jag ansåg det naturligt, att dessa överläggningar skedde med de grupper, som hade samarbetat i riksdagen och burit uppe den välfärdspolitik, som har förts. Redan någon gång under sommaren hade herr Hamrin och jag ett litet friluftsmöte på en och en halv timma nere i Borgholm, där vi genomdiskuterade frågornas läge. Efter valet har jag sökt kontakt med ledarna för folkpartiet och bondeförbundet, med dem genomdiskuterat de problem, som anmälde sig till den stundande riksdagen och till och med bestått en promemoria i saken till dessa partiets ledning.

På ett bättre sätt kan man väl inte visa, att man önskar samarbete och

Statsverkspropositionen. (Forts.)

samförstånd, och skulle något ytterligare behöva upplysas, kan det gärna vara riksdagen och det svenska folket bekant, att ehuru valutslaget inte givit någon anledning att taga upp frågan om regeringens sammansättning, så ställdes uppriktigt till de nämnda partierna även frågan om huruvida man ansåg, att genom förändringar i regeringen en fastare och varaktigare grundval skulle kunna skapas för den politik, om vars huvudlinjer vi voro ense. Det är en i praktisk gärning ådagalagd vilja till samverkan.

Denna samverkan måste emellertid taga hänsyn till olika grupper. Socialdemokratiska partiet har skyldighet att taga hänsyn till andras önskemål, de andra grupperna ha skyldighet att taga hänsyn till vad som rör sig i de stora folklager, som socialdemokratien representerar. Om man inte vill visa en sådan hänsyn, blir samarbetstalet och samförståndstalet meningslöst. Vi ha visat oss mäktiga den hänsynen. Andra grupper ha svarat med att visa sig mäktiga samma hänsyn. Resultatet har blivit ett omfattande och för vårt folk lyckligt samarbete, som jag hoppas att riksdagen det år, då den firar sitt femhundraårsminne, ytterligare skall befästa, till gagn för en fredlig utveckling och till gagn för den svenska demokrati, som är oss alla så dyrbar.

Herr Westman erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Statsministern gjorde ett uttalande med anledning av ett citat, som jag anförde ur hans anförande den 14 augusti. Jag är så mycket vetenskapsman, att jag avskyr vilseledande citat, och jag ber därför att få för kammaren klarlägga, hur det förhåller sig med citatet i fråga.

Jag citerade alldeles fullständigt utan att utelämna någon som helst punkt det stycke, vari hans excellens anförde åtskilliga grunder, vilka kunde förminska betydelsen av riksdagens beslut, och därav drog den slutsats, som jag angav i mitt anförande, att beslutet utgjorde en svag grund för dem, som ville göra det till och med till en parlamentarisk förpliktelse för regeringen att sammankalla en urtima riksdag. Där stannade jag och citerade inte det följande stycket av det skälet, att i den knapphändig avfattning, vari statsministerns anförande förelåg i telegrambyråns referat, var det omöjligt att förstå, att tankegången i detta stycke var den, som hans excellens nu utförligt utvecklade i sitt anförande här i kammaren.

Att jag inte citerade hans excellens in extenso, kan från hans sida kanske så mycket mindre göras till föremål för en anmärkning, som han själv, när han citerade Svenska Morgonbladets uttalande om herr Hamrin, inte återgav Svenska Morgonbladet in extenso utan endast en punkt därur.

Jag ber vidare att få säga, att jag inte har någon som helst konstitutionell anmärkning att göra mot hans excellens uttalanden vare sig i debatten i kammaren i våras eller i den officiella kommunikén av den 29 september och ej heller mot vad statsministern har sagt här i dag. Mina anmärkningar voro uteslutande riktade gentemot formuleringen i talet den 14 augusti, vilket jag i den punkten har fullständigt återgivit.

Jag vill slutligen påpeka, att min anhållan om närmare upplysningar om excellensens parlamentariska åskådning inte var knuten närmast till frågan om regeringens hållning med avseende på urtimans sammankallande, utan den knöts, vilket jag särskilt framhöll, till tvenne aktuella politiska problem.

Då tiden nu var långt framskriden och flera talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att till aftonsammanträdet uppskjuta den fortsatta överläggningen i förevarande ärende.

Herr statsrådet *Vennerström* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 23, angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord;

nr 24, angående förstärkning av femte huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga;

nr 25, angående förstärkning av fjärde huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga; samt

nr 26, angående försäljning av ett kronan tillhörigt markområde i Åkers socken av Södermanlands län.

Dessa kungl. propositioner föredrogos var för sig och blevo därvid på begäran bordlagda.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 28, av herrar *Hammar skjöld* och *Petrén*, om anslag till en personlig professur åt docenten A. H. Olivecrona;

nr 29, av herr *Nilsson, Johan*, i Kristianstad, om ökat anslag till svenska brandkårernas riksförbund;

nr 30, av herr *Nilsson, Johan*, i Kristianstad m. fl., om ökat anslag till kulturhistoriska museet i Lund;

nr 31, av herr *Lindley*, angående den civila personalens vid »Underrättelser för sjöfarande» tjänsteställning m. m.;

nr 32, av herr *Bergström*, angående pensioner eller understöd åt vissa f. d. båtsmän;

nr 33, av herr *Hammar skjöld*, om tilläggspension åt f. d. länsveterinären G. H. Bergengren; och

nr 34, av herr *Lindley*, om åtgärder till ernående av ökad säkerhet till sjöss.

Kammaren åtskildes kl. 5.25 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Torsdagen den 17 januari e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Fortsattes överläggningen rörande Kungl. Maj:ts proposition nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1935/1936.

*Statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

Herr Gustavson, John: Herr talman! Denna remissdebatt har, kan man säga, präglats av de inträdda förbättrade konjunkturerna på olika områden. Det har ju blivit en betydande lättnad i arbetslösheten och i avsättningsmöjligheterna beträffande jordbrukets olika produkter och olika slag av industriprodukter. Jag skall här dock något erinra om en befolkningsgrupp, som inte kan finna att tillståndet för den har förbättrats. Det är den icke obetydliga grupp av näringsutövare, som utgöres av fiskarbefolkningen i detta land. Vi ha en fiskarbefolkning här i landet på i runt tal 70,000 människor. Av dessa 70,000 äro 50,000 rena yrkesfiskare och de övriga 20,000 s. k. binäringsfiskare. I Bohuslän, den trakt jag närmast känner till, ha vi något över 7,000 fiskare, varav 6,000 rena yrkesfiskare. Om man räknar med att var och en av dessa i medeltal har fyra personer i sitt hushåll att försörja, så förstå vi, att det blir en ingalunda liten grupp människor, som skall leva på detta yrke. På grund av den isoleringspolitik och den mur av skyddsåtgärder, som olika länder rest upp under de senare åren, befinna sig emellertid dessa människor, i synnerhet västkustfiskarna, vilkas inkomster äro baserade till huvudsaklig del på export av fisk, i ett svårt läge. Medan andra länder sätta ganska höga skyddstullar på fisk, vilket i hög grad försvårar importen därav, får utlandet hit exportera fisk i oerhörda kvantiteter. Sålunda infördes det under år 1933 till Sverige 44 miljoner kg. fisk, medan det endast exporterades 18 miljoner kg. Det uppstår ju då ett importöverskott på 26 miljoner kg. Vad beträffar enbart Bohusläns fiskarbefolkning uppgår värdet av dess båtar och fiskredskap till bortåt 5 miljoner kronor. Dessa redskap och båtar skola underhållas, vilket drar avsevärda kostnader.

När det vid fjolårets riksdag föreslogs en tull på hummer och skaldjur, avsågs denna framställning av riksdagen med, bland annat, den motiveringen, att det i jordbruksdepartementet pågick arbete med utarbetande av förslag till åtgärder, som på annat sätt skulle bringa stöd och hjälp åt fiskarbefolkningen. Ja, det har gått ett år sedan dess, och riksdagen har återigen samlats. Men vi äro fortfarande i okunnighet om vartill detta förberedande arbete har lett. Vi veta lika litet nu som vi visste för ett år sedan om vad som komma skall ifrån jordbruksdepartementet och som i någon mån skulle kunna bringa stöd och hjälp för dessa fiskare. Jag beklagar, att det skall möta så stora svårigheter, när det är fråga om skydd och hjälp åt denna näring. Det handelspolitiska skäl, som åberopas, då det gäller att vidtaga åtgärder, som skulle kunna bringa någon hjälp, är egentligen endast att någon tull icke kan på sättas på grund av handelspolitiska förhållanden — en sådan kunde medföra repressalier ifrån andra länder och skada någon annan export från Sverige. Ja, man får så ofta höra dessa skäl åberopas. Litet längre fram i fjolårets riksdag anslogs det 750,000 kronor att delas ut i form av kontantunderstöd

Statsverkspropositionen. (Forts.)

till fiskare. Det må ju vara gott och väl med dessa kontantunderstöd, men det gäller nog för fiskarna som för andra, som komma i den situationen att de behöva kontantunderstöd, att dessa äro de mest osympatiska av alla slags hjälpåtgärder. Fiskarbefolkningen kräver ingenting annat än att den skall kunna få möjlighet att bedriva sin näring och få avsättning för sina produkter till sådana priser, att de få så pass betalt för sitt mödosamma, strävsamma och riskfyllda arbete att de kunna försörja sig och de sina eller, med andra ord, kunna göra var man rätt. Vi förstå ju, att kontantunderstöd är en mycket tillfällig hjälp, som naturligtvis inte går att använda i längden. För övrigt få vi enligt den föreliggande statsverkspropositionen inte veta någonting om huruvida det även i år kommer att bli något kontantunderstöd; ett sådant är ju alltid bättre än intet. Ett flertal kommuner ha för övrigt också gjort ansökan om kontantunderstöd, och jag kan nämna, att det t. ex. från en kommun i Bohuslän ligger en ansökan inne hos regeringen om icke mindre än 26,000 kronor till understöd åt fiskare inom den lilla kommunen. De 750,000 kronor, som föregående års riksdag anslog, torde icke på långt när förslå.

Det har från fiskarnas organisationer kommit upprepade framställningar till statsmakterna med anhållan om stöd och bidrag i deras strävanden för att kunna draga sig fram på sin näring. Fiskarna hälsa med tillfredsställelse det förslag, som nu ligger på riksdagens bord, i fråga om försäkring av fiskeredskap. Även om fiskarna ha väntat under fem år på detta förslag — det var nämligen 1930 års riksdag, som enhälligt begärde en utredning i detta avseende — äro vi, som jag nämnde, tacksamma för att detta förslag nu har förelagts riksdagen. Det har också i dagarna i en skrivelse begärts, att en fiskeristyrelse skulle tillsättas, som skulle ersätta den för närvarande under lantbruksstyrelsen sorterande fiskeribyrån, och jag skulle verkligen vilja rikta en särskild hälsning och en särskild vädjan till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, att detta krav verkligen beaktas och att i denna styrelse, som fiskarbefolkningen livligt hoppas kommer att tillsättas, yrkesfiskare ifrån olika grupper, västkustfiske, östersjöfiske och insjöfiske bliva representerade, så att de olika, i många fall skilda intressen, som dessa representera, bliva i tillbörlig grad tillgodosedda genom detta statliga organ. Jag skulle också vilja förutskicka att det vore önskligt, att det vid innevarande års riksdag framkomme sådana förslag ifrån jordbruksdepartementet, som i någon mån bringade stöd och hjälp åt denna näring, som, om den icke erhåller något som helst stöd, i en mycket snar framtid kommer att befinna sig i rent nödtillstånd.

Jag skall bara anföra ett exempel ifrån en liten kommun på västkusten. Det finns där 150 fiskare, och ingen av dessa kommer över en årlig inkomst av 1,100 kronor; ett mycket stort antal av dem hade förlidet år en årsinkomst av 350 å 400 kronor. Vi kunna ju lätt räkna ut, att om det inte finnes något sparad kapital att tära på, finnes det ingen annan utväg för dessa människor att dra sig fram än att anlita krediten. Så länge de få lov att låna och skuldsätta sig, svälta de inte ihjäl, men då kreditvägen är stängd, måste samhället, i första hand det kommunala samhället, fattigvårdsstyrelsen, taga hand om dem.

Jag har vid detta tillfälle velat bringa dessa förhållanden till statsmakternas, till regeringens och riksdagens kännedom, och jag skulle vilja sluta med en varm vädjan till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet att verkligen behärta fiskarbefolkningens krav. Den kräver ingenting annat än att få utöva sitt yrke, att få utföra sitt arbete för en sådan betalning, att den kan försörja sig och de sina och göra rätt för sig, och detta måste väl anses som ett mycket billigt och rättvist krav.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr Bergman: Herr talman, mina herrar! Då jag hörde hans excellens statsministerns tal före middagspausen, kunde jag icke undgå att göra följande reflexion: hur skulle man ha reagerat, om rollerna hade varit ombytta, d. v. s. om en regering av annat parti hade suttit, och om den på sätt som nu skett i någon fråga av så eminent betydelse som de båda av herr Westman berörda skulle ha uraktlåtit att tillmötesgå riksdagens begäran, i det ena fallet helt och hållet uraktlåtit, i det andra begravt frågan i en evighetskommitté av så stor omfattning, att man icke vet när utredningen kan bli färdig? Är det sannolikt, att socialdemokratiens målsmän i riksdagen då skulle underlåtit att giva sitt missnöje till känna under återopande av parlamentarismens krav? Och när man bland skälen till den passiva hållningen en anför, att den förstnämnda frågan knappast spelat någon roll i valrörelsen, vem är det då, som anlägger valtaktiska synpunkter? Jag yttrar mig här icke om de sakliga skäl, som hans excellens anför, men jag föreställer mig, att riksdagsmajoriteten, när den begärde den urtima riksdagen, utgick från den förutsättningen, att regeringen med god vilja ej saknade förutsättningar för ett påskyndande av förberedelserna, utan att sakens reella beredning behövde äventyrats.

Det var emellertid icke detta, som föranledde mig att begära ordet; jag hade begärt det långt innan hans excellens hade sitt anförande. Det stora tal *pro aris et focis*, som finansministern förut höll, föranleder till eftertanke över skiljelinjerna mellan nutida svensk socialdemokrati och vad socialdemokraterna bruka kalla borgerlig vänster. Åtskillnaden framträder ganska påtagligt, när man i statsverkspropositionen eller i andra skrifter eller här i kammaren iakttagert vad nuvarande statsrådet och chefen för finansdepartementet säger — eller underlåter att säga — om statsekonomiska principer.

Både statsministern och finansministern ha i varma och bevekande toner gjort gällande önskvärdheten av endräktig samverkan i avseende å de stora folkvälfärdsfrågorna, och i denna önskan instämmer jag för min del synnerligen livligt, men man kan givetvis icke samverka längre än dit, där de nyssnämnda skiljelinjerna gå. Vi tro oss nämligen kunna lika effektivt och i själva verket ännu effektivare åstadkomma den folkvälfärd, som vi å båda sidor eftersträva, på andra vägar än genom den socialisering, som regeringen ytterst syftar till. Båda vänstergrupperna — så vill jag åtminstone se saken — äro eniga om samhällets plikt att i möjligaste mån göra hela vårt folk delaktigt av kulturens andliga förmåner och livets materiella goda. Med andra ord: vi vilja bereda bildning åt alla och välstånd åt alla. Vi vilja avskaffa klasskillnaderna på dessa båda vägar. Målet kan naturligtvis på grund av ofrånkomliga hinder icke uppnås i sin fullkomlighet, men jag föreställer mig, att vi äro ense om att undanröja alla hinder, som äro möjliga att undanröja utan att skada andra vitala intressen för samhället och dess medborgare, och särskilt att undanröja alla hinder, som äro, så att säga, av privilegienatur, sådant som skiljer människorna i klasser, av vilka den ena är privilegierad, den andra icke. Jag menar, att var och en, han må vara född i koja eller palats, skall få tillfälle att i mån av sin flit och sin begåvning skaffa sig bildning, och var och en skall få fri väg att genom eget arbete bereda sig bärning och välstånd; var och en skall kunna gå i bägge dessa avseenden så långt han kan, utan att samhället lägger några andra hinder i vägen för honom än de som vållas av andras lika goda rätt.

Men om vägarna till det allmänna folkvälståndet, som bägge vänstergrupperna eftersträva, äro vi inte ense. Där går den stora skiljelinjen. Socialismen vill kollektivera, socialisera produktionen och egendomen. Vi däremot vilja bevara den enskilda fria äganderätten och det självständiga initiativet.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Demokratien, till vilken vi båda bekänna oss, avser att skapa välstånd för alla, och vi tro på samma sätt som Englands liberaler, att detta bäst sker på det sättet, att kretsen av självägare, av dem som äga någonting eget, blir mer och mer utvidgad, d. v. s. att vägen går genom arbete och sparsamhet. Vi vilja icke, att samhället skall kollektivt övertaga egendomen och göra oss alla så att säga till sina livegna. Vi vilja bevara den betydelsefulla sporre till arbetsamhet och välstånd, som ligger i utsikten att få något eget och att förkovra sin ekonomiska ställning. Och allt sådant, som motverkar sparsamheten, bör avlägsnas, ty ju allmänare sparsamheten blir, desto större blir folkets välstånd i det hela.

Vår tid har många lyten, men den har också åtskilliga förtjänster i jämförelse med förgångna tider. Till dessa hör den mer och mer utvecklade känslan av plikt att taga sig an dem som på grund av ålderdom, sjukdom, arbetslöshet eller fattigdom icke kunna reda sig själva. Forna tider försummade i hög grad dessa plikter eller anvisade dem åt den enskilda välgörenheten. Vår tids väg är i detta fall den rätta vägen, och vi böra fortsätta på den, ty mycket återstår givetvis ännu, innan vi i dessa avseenden fått samhället sådant det bör vara. Men under vandringen på den vägen möta vi svåra hinder. De resurser, som samhället har till sitt förfogande, räcka ej till. Vi måste således antingen skaffa oss rikare och fullt tillräckliga samhällsinkomster, eller också måste vi inskränka samhällets hjälpsverksamhet. Kan det sistnämnda överhuvud ske, utan att samhället sviker sina plikter mot nödställda medborgare? Det tror jag knappast vara möjligt. Men det finns en möjlighet att på praktiskt och hederligt vis minska samhällets utgifter till vissa av dessa viktiga sociala ändamål, såsom fattigvård, arbetslöshetshjälp, sjukvård o. s. v.

Denna möjlighet ligger däri, att samhället ordnas så, att *behovet* av dylik hjälp minskas. Detta, att skapa sådana samhällsförhållanden, att det ofrånkomliga behovet av hjälp minskas, det är uppgiften för en verklig statskonst. Den uppgiften är svår, men den måste lösas, annars kommer samhället till sist, och kanske snart nog, att digna under bördor, som bli det övermäktiga. Samhällets stora uppgifter äro sålunda bl. a. att i möjligaste mån avskaffa fattigdom, arbetslöshet, sjukdom och brottslighet och annat sådant. Fattigdomen bör avskaffas genom skapande av arbetstillfällen, helst i den normala produktionen, genom ständiga och i möjligaste mån konfliktfria arbetsmöjligheter för alla, genom sådana åtgärder, som främja den enskildes sparsamhet, företagsamhet och välstånd. Sjukvårdskostnaderna böra minskas genom oavslätliga, klokt och systematiskt planlagda åtgärder för främjande av folkhälsan och avlägsnandet av sjukdomsalstrande faktorer. I detta avseende har det väckt beklagande hos dem som i många år verkat i denna riktning, att man finner så litet intresse både på ena och andra ytterkanten, både inom socialdemokratien och inom högern, för en sådan systematisk strävan till folkhälsa, som t. ex. den folkliga nykterhetsrörelsen innebär. De understöd, samhället ger till detta verk, i den mån detta kan praktiskt medföra resultat, äro, kan man säga, ett slags utgifter för samhällets kapitalökning, om man ser saken i stort.

Emellertid måste vi ju utgå ifrån, att dessa åtgärder för att sålunda minska behovet av en sådan hjälp, som jag talat om, innebära en verksamhet på lång sikt. Man kan icke nöja sig enbart med ett sådant recept, utan man måste givetvis också tillgodose de för dagen föreliggande behoven. De nämnda åtgärderna på längre sikt bära icke omedelbart frukt, och även när de visa sina verkningar, kunna de säkerligen icke restlöst avskaffa fattigdom, sjukdom eller alla dessa andra företeelser, som framkalla sociala hjälpbehov. Det gäl-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

ler därför även att öka samhällets hjälpmöjlighet genom att öka dess inkomster. Men hur skall nu detta ske? Ja, där har socialdemokratien en anvisning, som vi ej kunna gå in på. Den hänvisar till att i stor utsträckning konfiskera enskilda medborgares sparade kapital och att genom ökande av statens och kommunernas skulder övervältra allt tyngre bördor på kommande släkten. Nu säger man visserligen, att för närvarande, för kommande budgetår, har man ej behövt tillgripa vare sig ökade skatter eller lån till improduktiva ändamål. Nej, man har ej behövt göra det formellt, men man har dock, som av andra talare redan påpekats, gjort det i realiteten, på det sättet, att man tagit befintliga besparingar, som samhället haft i en gång uttagna skattemedel, och man tömmer den ena kassan efter den andra, därmed banande väg för nya lånebehov i en näralliggande framtid.

Man vänder sig ju, liksom i fjol, i mycket stor utsträckning även till det enskilda sparade kapitalet, vilket naturligtvis kan tåla vid och bör tåla vid åtskilligt. Men man får därvidlag ändå icke gå så långt, att man inbjuder till kapitalflykt, minskar statens kreditvärdighet och skapar ett hot mot vår valuta som alltjämt sjunker. I den mån en demokratisk majoritet slår in på sådana vägar, gör den ju sig skyldig till ett maktmissbruk, som ställer den demokratiska styrelsen i fara, ifall man under normala tider fortsätter på den vägen.

Nu var det särskilt en sak i vad som anfördes av herr finansministern, som jag ville uppehålla mig litet närmare vid. Han talade om direkta och indirekta skatter, och det ser ut som om han skulle vilja göra gällande — liksom det också ser ut så i hans skriftliga framställningar — att det är en förtjänst, att man inte ökat skatterna, framför allt icke de indirekta skatterna. Men man förbiser nu i år, som man gjort förut, den särdeles viktiga och betydande skillnad, som finnes mellan olika slag av indirekta skatter. Det finns indirekta skatter på nödvändighetsvaror, som naturligtvis böra i största möjliga mån undvikas. Indirekta skatter däremot på onyttiga och skadliga varor äro icke blott socialt oantastliga, utan de äro också, särskilt när det gäller för folkhälsan skadliga varor, t. o. m. önskvärda och verka folkuppfostrande. Om man ökar skatterna på sådana varor, som icke äro nödvändiga utan tvärtom skadliga, avhåller ju en sådan skatt först och främst många från att bruka dessa onödiga och skadliga varor eller inskränker åtminstone deras förbrukning av dem, och det är ju bara en fördel, och för det andra skaffar en sådan skatt ändå staten ökade inkomster. Det visar sig påtagligt i andra länder, där man försökt detta system. Det är särskilt i England och Danmark, som man gjort sådana försök i stor skala, och där ha de medfört båda effekterna, både en väldig ökning av statens inkomster och samtidigt en stor sänkning av den skadliga konsumtionen och därigenom medfört en förbättring av folkhälsan och arbetsförmågan. Kan man för resten tänka sig ett bättre skattesystem än när endast den som själv vill får betala skatten? Det är ju fallet med sådana här skatter, t. ex. på sprit och tobak. De som inte vilja betala de skatterna, de som inte konsumera de varorna, och det kan ju vem som helst låta bli, behöva ju ej betala dessa skatter. De slippa först och främst undan denna utgift — det befördrar deras välbstånd — och de gagna för det andra sin egen hälsa och arbetskraft. Det uppmuntrar till det arbete som befördrar både hälsa och välbstånd, såsom det stod i den gamla katekesen, som förmodligen nu många ha glömt men som innehöll många gyllene ord.

Man invänder kanske, att om man lägger ökade skatter på sådant som här åsyftas, minskas konsumtionen därav så mycket, att staten får minskade inkomster. Detta dementeras fullkomligt av erfarenheterna från andra länder och även av erfarenheten från vårt eget land. Omsättningsskatten och ut-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

skänkningsskatten t. ex. inbragte under budgetåret 1930—1931 c:a 40 miljoner kronor, 1931—1932 nära 45 miljoner — då hade man ökat skattesatsen litet — 1932—1933 67 miljoner, 1933—1934, då en liten ytterligare ökning tillkom, 78 miljoner, och för innevarande budgetår beräknas den till 82 miljoner. Och det är ändå mycket lindriga öknningar, vi infört varje gång, men vi se, hur ofantligt mycket penningar, de dock inbringat. Samtidigt sjunker konsumtionen från mellan 4 och 5 till mellan 3 och 4 liter per individ, men icke desto mindre får man dessa stora tillskott i statsinkomster. Jag förstår icke, varför man är så likgiltig för en försiktigt fullföljd fortsättning av ett skattesystem, som har så uppfostrande karaktär, som befordrar både välstånd och folkhälsa? Jag rekommenderar det till herrar statsfinansiärer ännu en gång, som jag gjort förut.

Jag har en särskild anledning att göra dessa erinringar nu, då finansministern den här gången fortsätter på samma konfiskeringsväg, som han började för ett par år sedan, då han tog fyra femtedelar av den s. k. rusdrycksmedelfonden, som innehöll mera än 100 miljoner kronor. Det var ju en statens sparade fond, som då fanns som tillgång för staten och som var mycket värdefull att ha dels för det ändamål, som var avsett, dels i allmänhet som en tillgång för staten. Den spolierade man 1933 till fyra femtedelar, så att det blev allena 20 miljoner kvar. Nu föreslår finansministern, att man ytterligare skall beröva den 8 miljoner kronor, så att det skall bli endast 12 miljoner kvar. Meningen är väl, förmodar jag, att man till slut skall ta den helt och hållet. För att kompensera denna åtgärd har man föreslagit en i och för sig mycket förnuftig bestämmelse, nämligen en förändring i stadgarna för fondens användning. Där står i 1 § enligt det nya förslaget: »Statsverkets fond av rusdrycksmedel är avsedd att, på sätt nedan sägs, bereda medel till åtgärder, ägnade att främja nykterheten genom understödande av nykterhetsnämndernas verksamhet och genom undervisnings- och upplysningsverksamhet.» Ja, detta är mycket bra. Förut har det varit så, att denna fond har varit avsedd att användas inte bara till dessa saker utan också till två andra viktiga ändamål, nämligen uppdragande av olovlig tillverkning eller införsel av spritdrycker m. m. och i detta mångtydiga »m. m.» har man inlagt bl. a. alkoholistanstalternas driftkostnader. Dessa uppgifter ha krävt så mycket penningar, att anslagen för innevarande budgetår äro upptagna till 665,000 kronor. Då kan man förstå, att det inte blir mycket över till själva det positiva nykterhetsarbetet. Det är sålunda en stor fördel, om man får den ändring i stadgan till stånd, som finansministern här föreslår. Finansministern räknar emellertid med att fonden efter en sådan ändring ej behöver vara så stor som 20 miljoner utan att man kan minska den till 12, och den skulle då räcka till för de i den nya stadgan angivna ändamålen. Nej, det gör den säkert icke. Den gör det visserligen för nästa år, men det är väl meningen, när man ändrar stadgan, att den skall gälla för framtiden. Här har ju nyss en stor kommitté avlämnat ett vidlyftigt utlåtande — det var ingalunda dikterat av förbudsvännerna, utan den stora kommittén var praktiskt taget enhällig i denna punkt — som går ut på att i mycket väsentlig grad omlägga nykterhetsnämndernas verksamhet, så att den kommer att få en vida större social innebörd än hittills. Denna omläggning kommer att kosta så mycket, att redan när den skall sättas i verket torde man till en början ha omkring 250,000 kronors utgifter att räkna med, mot de nuvarande 90,000. Saken kommer väl före nästa år, antager jag. Om man nu bestämmer, att fonden i dess tilltänkta, starkt beskurna skick skall användas även till nykterhetsnämndsverksamheten, som redan den kommer att kräva flera hundra tusen kronor, uppstå uppenbarligen samma svårigheter som förut, nämligen att det icke blir mycket över för den undervis-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

nings- och upplysningsverksamhet, som ju enligt riksdagsmajoritetens mening bör vara huvudsaken i nykterhetsarbetet.

Nej, skall även nykterhetsnämndernas vittomfattande verksamhet inryckas bland de uppgifter, till vilka fondens avkastning skall användas, då går det ej an att spolia den på hela 8 miljoner.

Men då säger man: Var skola vi taga dessa 8 miljoner, som behöva avsätas för förlusterna på Kreditkassan av 1922? Vi ha ingenstans att ta dem. Jo, det var utvägar därtill, som jag anvisade nyss. Det går an att företaga en även av andra skäl önskvärd höjning av spirituoskatten, och vi ha för resten också möjlighet att öka maltskatten. De små höjningarna av den, som i Sverige försökts ha varit mycket lindriga, mycket, mycket lindrigare än t. ex. i England, där maltskatten fyrdubblats på några få år. Den har visserligen där nyligen satts ned något, men den är i alla fall mångdubblad i jämförelse med utgångsläget. Här i Sverige inbringade den skatten 1932—1933 c:a 20 miljoner, 1933—34 23 miljoner, och nu beräknas den till 26 à 27 miljoner innevarande år. Den har visat en stadig ökning, och det är på samma sätt, blott i ännu högre grad, med spritskatten. Dessa skatter kunna ju icke jämföras med de oerhört höga skatter, man infört i vårt grannland Danmark och i England. Men någon lindrigare höjning ytterligare här i Sverige skulle räcka gott till att ge dessa 8 miljoner, och de räcka nog ett stycke till också, om det skulle erfordras. Jag föreslår därför, att man avslår det föreslagna borttagandet av 8 miljoner av rusdrycksmedelsfonden, men däremot accepterar finansministerns av angivna skäl välbetänkta ändring i avseende å paragrafen för användningen. Det blir då ungefär lagom medel i fonden att ge en avkastning att använda till de uppgifter, han i detta ändringsförslag anger.

Jag skall ej längre uppehålla mig vid denna sak. Det var också mycket annat, som finansministern i sitt anförande var inne på. Han talade bl. a. om de påtänkta nya monopolen. Vi veta, vilken oppositionsstorm som för närvarande blåst upp mot dessa förslag. Nu kan man ju säga, att vi varit med om monopol förut — spritmonopolet och tobaksmonopolet. Det är riktigt, men de monopol, som nu föreslås, äro i allmänhet av en helt annan typ än de förutvarande. De förutvarande gällde vissa varor, som i och för sig äro obehövlige eller t. o. m. skadliga, och där det ingalunda är av någon vikt att de bli så billiga, utan där det tvärtom ligger i statens intresse att få ett bekvämt skatteinstrument för att taga ut skatter, som staten ansett behövlige och kanska även ur folkuppfostringssynpunkt nyttiga. Men de nya monopol, som nu planeras, göra uppriktigt sagt intryck av att vara inkörsport till den allmänna socialisering, som regeringspartiet ytterst åsyftar. Där är man på god väg över den skiljelinje, som skiljer den s. k. borgerliga vänstern från socialdemokratien, och man får därför inte undra på om vi opponnera oss. Man har motiverat dessa monopol med att varorna skulle bli billigare. Men, tillåt mig fråga, har man någonsin gjort den erfarenheten, att införande av monopol gjort varorna billigare? Man blir ju då fullkomligt beroende av staten. Det finns ingen konkurrens. Staten kan utnyttja monopolet så långt den vill. Behöver staten pengar, tar man ut dem genom höjning av priset på monopolvarorna. Det är ett praktiskt sätt, när det gäller varor som böra göras svåråtkomliga. Men skall man nu få sådana monopol på nödvändighetsvaror, så blir det nog ett bekvämt sätt att skaffa penningar, men vem betalar dessa penningar? Den stora allmänheten. Här har man i dag med en viss stolthet påvisat, att man icke velat höja skatterna, och samtidigt planerar man den i verkligt stor stil gående höjning av skatterna, som ligger i en beskattning av hela folket genom det ena monopolet på nödvändighetsvaror efter det andra. Det blir en folkbeskattning, måhända större och mera omfattande än någon föregående. Man

Statsverkspropositionen. (Forts.)

får sannerligen icke undra på att vi opponera oss emot ett sådant allt annat än demokratiskt system.

Men nu kan det vara på tiden att lämna finansministern. Jag skall nu gå över till ecklesiastikdepartementet. Då får jag säga, att medan det förra året var åtskilligt att anmärka på departementschefens åtgöranden i avseende på åttonde huvudtiteln har man däremot nu anledning att i det stora hela vara relativt belåten med honom. Detta beror väl delvis på att tiderna äro något gynnsammare nu och att ecklesiastikministern därför ansett sig kunna föreslå något större belopp till vissa viktiga ändamål, anslag som han förra året icke blott bibehöll vid depressionstidens status utan t. o. m. drog in ännu mer på ett sätt, som riksdagen även i dåvarande tryckta ekonomiska läge fann orimligt och korrigerade. Denna gång har ecklesiastikministern icke blott accepterat riksdagens mening från i fjol utan t. o. m. i flera fall visat längre gående välvilja, för vilken man bör uttrycka sin erkänsla. Detta innebär visserligen icke att man ej på en och annan punkt kan finna giltig anledning till kritik. Jag vill särskilt peka på en viss njugghet beträffande sjömansvärden, men jag skall nu icke uppehålla mig vid några särskilda detaljer i detta avseende.

Det är angenämare att kunna ge erkännaden för vissa värdefulla initiativ. Vi veta, att en ganska ingripande omläggning av läroverksväsendet genomfördes år 1927. Man förklarade då, att detta skulle bland annat medföra avskaffande av extralärarsystemet, som ju redan då tagit stor omfattning, men det blev tvärtom. Resultatet blev i själva verket, att vi aldrig haft en sådan uppsjö på extralärare som efter 1927. Så hög som extralärarsiffran är nu har den aldrig varit förr. Och medelåldern för befordran till ordinarie adjunkter överstiger nu 40 år. Det är glädjande, att ecklesiastikministern nu efter en utredning av denna fråga föreslagit en avveckling i ganska stor utsträckning av extralärareprovisoriet och därigenom tagit konsekvenserna av 1927 års beslut. Den riksdagsmajoritet som genomdrev detta beslut hade icke beräknat, att dess konsekvenser skulle bli så kostsamma, ehuru vi redan då påpekade faran, vi som inte tyckte, att beslutet i alla avseenden var så välbetänkt. Att det blev så stort behov av nya extraordinarie lärarkrafter berodde ju i huvudsak på tillströmningen av den ofantliga massan av flickor, som numera trängas i samma läroverk som gossarna. Vi ville naturligtvis, att flickorna skulle få lika god och gedigen undervisning som gossarna, vi också, men vi tyckte det skulle ha varit bättre och klokare att i huvudsak bibehålla de förutvarande flickskolorna och ge dem större understöd än att pressa in flickorna i de allmänna läroverken med dessas för pojkarnas utbildning, anpassade struktur och traditioner. Men det är en sak, som man nu icke kan göra någonting åt, åtminstone icke omedelbart; man får se på verkningarna av det nya systemet och så småningom justera vad som kan visa sig olämpligt. Själva huvudprincipen kan nu icke ändras. Emellertid, det är detta stora tilllopp av flickor i läroverken som blivit huvudorsaken till det ofantligt stora behovet av nya lärare, vilka av brist på tillgängliga medel måst tillsättas som extra. Nu har ju, som sagt, ecklesiastikministern framlagt förslag om ett stort antal nya ordinarie lärostolar och det är ju ingenting annat än gott att säga därom, därest nu riksdagen, som jag hoppas, vill taga den ekonomiska konsekvensen. Kostnaden blir icke så avskräckande, som man kanske tror, enär extralärarne i viss utsträckning hittills ju fått en viss kompensation för sin långa väntan på befordran, en höjning av sitt arvode, vilken höjning nu i sammanhang med inskränkningen av extralärarnas antal skulle bortfalla, då utsikterna till snabbare befordran till ordinarie plats ökas. Jag tror därför knappast, att riksdagen behöver tveka att gå in på detta förslag.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

En annan åtgärd, som givetvis måste tilltala mig och som överhuvud taget mottagits med erkännande, är den förbättrade ställning, som förberedes för den klassiska bildningen genom införande av fyra s. k. klassiska linjer, där man får studera de antika språken grundligare än man här i Sverige fått göra under de senaste tiderna. Därigenom fylles en länge kännbar lucka i den högre bildningen i vårt land.

Överhuvud taget vill jag således, som sagt, konstatera, att de kraftiga admonitioner, som både riksdagen i sin helhet och enskilda representanter ägnade ecklesiastikministern förra året, tydligen ha haft verkan, på samma gång som han haft turen att kunna röra sig med något större resurser; det bör erkännas, att ecklesiastikhuvudtiteln i årets upplaga, liksom den är mycket mera kvantitativt omfattande än fjolårets, också är betydligt bättre än då, kvalitativt sett.

Med dess ord, som således vad denna huvudtitel angår närmast utgöra en komplimang till regeringen, skulle jag kunna sluta detta anförande, men jag måste dock tillägga en anmärkning av större räckvidd. Det finns en punkt på åttonde huvudtiteln, där en förbättring är i hög grad påkallad. Vi veta, att för några år sedan från frisinnat håll genomdrevs ett bidrag till kommunerna på ej mindre än över 8 miljoner kronor till utjämning av folkskoleväsendets omkostnader. Detta bidrag har på initiativ av den sittande regeringen högst väsentligt minskats; endast något över fem och en halv miljon föreslogs och beviljades förra året, och i år föreslås samma starkt reducerade belopp oförändrat. När det nu snart — av alla tecken att döma — skall bli en fullständig omläggning av folkskoleväsendets finansiering, som skall gå ut på att staten övertager en väsentligt större del av den, verkar det ganska otidsenligt att inför en sådan omläggning år efter år minska det efter nuvarande grunder utgående provisoriska bidraget. Det är säkerligen en allmän önskan i kommunerna i landet, att man måtte åter få denna post ungefär i dess förutvarande storlek. Nu torde man väl invända, att detta kostar ju mellan två och tre miljoner, och var skall man taga dem? Jag har förut i detta anförande anvisat utvägar i detta avseende. De källor, jag anvisat, ha hittills icke visat någon benägenhet att sina och det har sin nytta i alla avseenden att använda dem. Jag rekommenderar statsutskottet att taga i övervägande, om man icke kan tillmötesgå önskningarna inom de hårt beträngda kommunerna på ett något effektivare sätt. Att detta icke påtänkts av regeringen är den väsentligaste anmärkning, jag har att framställa mot åttonde huvudtiteln, som den nu föreligger. För övrigt vill jag upprepa min erkänsla i huvudsak till ecklesiastikministern för vad han presterat i år.

Herr Hamrin: Det ligger i ett avseende en obestriddlig fördel i att ha en socialdemokratisk ministär — den reflexionen har jag gjort under dagens lopp — ty remissdebatterna äga då rum i det goda gemytets tecken, och lugnet bevaras på ett helt annat sätt, än då vi ha en borgerlig ministär. Jag vill visst inte bestrida att förtjänsten härav i dag i mycket stor utsträckning ligger på deras sida, som ifrån regeringsbanken ha yttrat sig, men jag gör dock gällande, att man, när rollerna äro ombytta, i varje fall inte kan påräkna samma lugn och sans över remissdebatterna som under nuvarande förhållanden. Dock föreställer jag mig att detta nu kommer att tagas till intäkt för ett lovprisande av regeringen i regeringspressen, och det är inte något att säga därom heller. Oppositionen kommer naturligtvis att i den pressen betraktas såsom fullkomligt lamslagen, under det att regeringen och dess parti har vunnit en lysande seger.

Ja, herr talman, det där påminner mig bara om vad jag läste en gång om att

Statsverkspropositionen. (Forts.)

det i det gamla Aten fanns en hel del människor, vilkas enda uppgift var att prisa idrottsmännen och dem, som gingo i spetsen under tävlingarna där. På samma sätt finns det också i vårt land en grupp människor, som fattat sin uppgift så, att de skola prisa allt vad som kommer ifrån en regering och kritisera den opposition, som uppträder.

Statsministern har nu i dag före middagen på ett rent mästertligt sätt försökt övertyga kammaren om sin villighet till samarbete. Det är just denna fråga jag skulle vilja upptaga till litet mera ingående behandling och belysning. Samarbete kan ju inte åstadkommas utan att det blir en anpassning och eftergifter ifrån båda hållen, när det finns tvenne parter, som äro av olika mening om en sak. Men hur förhåller det sig i själva verket på den punkten? Har man ifrån regeringens sida gjort några som helst eftergifter beträffande oppositionens krav? Jag vågar göra gällande, att ingen kan påstå, att några sådana eftergifter gjorts, och hava de gjorts — jag återkommer till den saken — innebär det, att man inte talar rent språk och säger varjt man syftar. Jag vågar karakterisera denna vilja till samarbete från regeringens sida genom att åberopa det gamla ordstävets: »Giv mig det jag skall ha och väl det, och så giv grannen det han skall ha och knappt det, så är jag belåten.» Nej, som jag sade, kan jag inte finna att regeringen på en enda punkt sökt göra gällande, att den frångått sina egna synpunkter i samarbetets tecken och det är också på den punkten som det skär sig. Detta gör det framför allt då det gäller frågan om arbetsfreden och de krav, som riksdagen därvidlag framställt. Vad hade varit naturligare än att regeringen just i samarbetets tecken sagt, att den visserligen inte är glad åt en sådan framställning men att den tror på möjligheten och — för att gå ett stycke längre — på riktigheten av att en sådan lagstiftning kommer till stånd. Men icke ens så långt går man, att man gör det medgivandet, att man i samarbetets tecken säger: »Vi skola sätta i gång denna utredning, vi skola ställa oss till efterrättelse riksdagens krav, just för att visa vår vilja till samarbete.»

Jag kan inte tänka mig att hans excellens herr statsministern menar, då han talar om samarbete, att några eftergifter gjorts på andra punkter. Det kan väl aldrig vara fråga om jordbrukshjälpen? Jag föreställer mig, att den kommit till stånd alldeles oavsett om man ifrån socialdemokratisk sida fått något som vedergällning för andra intressen eller ej; jag föreställer mig, att jordbrukshjälpen skulle ha framlagts ändå om icke i samma utsträckning så i varje fall så, att man hade beaktat jordbrukarnas svåra och tryckta läge. Jag skall inte, herr talman, draga fram socialdemokratiens ställning till jordbrukshjälpen år 1932. Jag tager ad notam herr statsministerns ofta upprepade förklaring, att den utdragna krisen och det försvårade läget för jordbrukarna gjorde, att man ändrade mening och satte in en kraftig aktion för att stödja och rycka upp jordbruket. Men jag fortsätter då och säger, att icke kan det vara någon eftergift på den punkten ifrån regeringens sida, som åsyftas, då regeringen talar om samarbete, utan allt som regeringen framlägger, föreställer jag mig att regeringen gör gällande har framlagts därför att regeringen ansett förslagen i och för sig vara nödvändiga, behövliga och gagneliga för land och folk. Och vad går herr statsministerns anförande ut på annat än det, att bara de, som tillhöra oppositionen, äro snälla, skall man samarbete.

Nu vill jag erinra herrarna på regeringsbanken och socialdemokratiska partiet om att vi ifrån det läger, som jag här representerar, alltid ha varit redo till samarbete — jag höll på att säga framför allt med socialdemokraterna. Jag samarbetade som ung man, första åren jag var röstberättigad, intimt med socialdemokraterna i min hemstad både i kommunalpolitik och i rikspolitik

Statsverkspropositionen. (Forts.)

för vissa gemensamma mål: för genomförande av rösträttsreform, demokrati, en rättvisare och rättfärdigare fördelning av skattebördorna och på en mängd olika områden. Vi hade gemensamma mål, gemensamma intressen, vi voro besjälade av samma strävan efter rättfärdighet emot de stora folkgrupperna i landet, och detta förenade oss. Men nu göres det gällande, att man befinner sig på högerflygeln eller att man ändrat ståndpunkt, därför att man inte i andra frågor vill samarbeta under de förutsättningar och betingelser, som statsministern här synes utgå ifrån.

Jag tillåter mig säga ännu ett ord om jordbrukshjälpen. Skulle det vara så — vilket jag inte alls vill påstå — att den hjälpen skulle vara en nödtvungen åtgärd ifrån regeringens sida, vill jag bara fråga: hur skulle det då gå för landets jordbrukare, om den dagen inträffade, då socialdemokraterna här i riksdagen äro bestämmande, utan något sådant samarbete, som man här talar om?

Herr finansministern har också talat om samarbete i vissa ekonomiska hänseenden i övrigt, d. v. s. han har erinrat om de monopol som vi ha, och han undrade, varför inte vi, då vi redan varit med om dessa monopol, skulle kunna samarbeta jämväl i fortsättningen för utvidgande av monopolsträvandena? Jag tillåter mig då att inom parentes säga, att när herr finansministern sätter likhetstecken mellan tobaksmonopolet och de monopol, som nu äro uppe, är detta fullkomligt missvisande, ty tobaksmonopolet var en ren skattehistoria. Det var då icke fråga om annat än att lägga utgifter på konsumenterna — det var ju förutsättningen och det har man gjort i betydligt högre grad än vad man ursprungligen avsåg — men här är det fråga om åtgärder, som skola, menar man, icke drabba konsumenterna utan som innebära att man skall taga ifrån massor av folk de utkomstmöjligheter som de nu ha för att tillföra staten inkomster.

Hans excellens herr statsministern talade också om program och valmanifest och tog detta som utgångspunkt för att vädja till oss om samarbete. Han läste upp en passus även ur det sista valmanifestet från folkpartiets sida. Jag skriver naturligtvis under vad som där står, och jag skulle vilja tillägga, att jag är mycket tacksam var gång som några politiska motståndare — om man nu tar detta ord i sin vanliga bemärkelse och inte skärper uttrycket — läsa upp något ur vårt program; det har naturligtvis den allra största betydelse, då hans excellens herr statsministern citerar något därur. Men då kanske statsministern tillåter mig att också citera program och utfästelser. Jag har särskild anledning att göra det efter det anförande, som har hållits av honom i dag. Jag har här i min hand ett program, som herrarna väl känna till, förmodar jag. Här kommer jag tillbaka till vad jag förut sade, att åtskilligt av det som förekommer i de direktiv, som statsministern dikterat till statsrådsprotokollet och som avse den påbörjade utredningen, återfinnes i detta program, och det klandrar jag icke. Jag skall senare behandla detta ifrån den utgångspunkten. Det socialdemokratiska partiet syftar till bland annat att i samhällets ägo överföra »naturrikedomar, industriföretag, kreditanstalter, transportmedel och kommunikationsleder» och kräver »sammhällelig kontroll över företag, som kvarstå i enskild ägo». Här ha vi en punkt, som står i tydlig och klar förbindelse med det utredningskrav, som satts i gång. Och för att taga ännu ett programkrav, heter det vidare: »Större jordbruksegendomer överföras i samhällets ägo.» Det där är ju de s. k. grundsatserna för det socialdemokratiska partiet, och jag har inte hört talas om att de blivit upphävida. Skulle så emellertid ha skett eller skulle socialdemokratien ha ändrat sin inställning till hela samhällskonstruktionen och ändrat kurs så att säga med avseende på framtiden och dess utveckling, ja,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

då skulle jag vilja rikta en vördsam vädjan till statsministern att ge oss en sådan deklaration, ty då skulle många av de farhågor, som jag och mina meningsfränder hysa, vila på lösan sand. Vi skulle då komma varandra närmare och skulle mera ingående kunna diskutera även de ekonomiska problemen.

Jag skall nu inte tala om andra programpunkter, som ligga mer i periferien: konfessionslös religionsundervisning, statskyrkans avskaffande, republikens införande och allt detta. Det är inga aktuella saker och ännu har man inte sett några som helst ansatser från regeringens sida att förverkliga dem — åtminstone inte från ecklesiastikministern, som nog är den siste att vidtaga några åtgärder för att realisera dessa socialdemokratiska grundsatser.

Men när det gäller det ekonomiska området måste jag göra gällande, att regeringen slagit in på de vägar vi här talat om för att realisera sina programpunkter. Jag stryker ännu en gång under, herr talman, att detta är ingen anmärkning från min sida. Det är fullkomligt riktigt att den gör så. Men vi skola vara öppna och ärliga mot varandra, det framför allt skapar förutsättningar för ett gott samarbete. För tre eller fyra år sedan — jag vill minnas att det var från regeringsbanken i andra kammaren — erbjöd jag mig att diskutera socialismens införande och vad den egentligen syftar till. Jag tror det var den nuvarande finansministern som replikerade och förklarade, att man inte begärde att vi då skulle resonera om socialismens införande och det socialistiska samhällsskicket utan att vi kunde hålla oss inom trängre gränser. Men det har fallit mycken snö sedan dess, och nu stå vi vid den punkt, där vi inbjudas att beträda en väg, som är om icke kungsvägen så dock en ganska rak väg fram emot ett mål, som vi icke vilja komma till och som vi därför måste opponera oss emot att man slår in på.

Det är naturligtvis så att man blir misstänksam i många avseenden när man ser en utveckling, som pekar hän mot ett mål, till vilket man icke vill komma. Jag vågar, herr talman, göra ett mycket djärvt tankeexperiment och säga, att om vi här i landet i stället för den socialdemokratiska regeringen hade en nationalsocialistisk regering, som befunde sig i samma predikament och alltså vore en minoritetsregering, så föreställer jag mig att statsministern och jag och våra respektive meningsfränder och grupper i kamrarna skulle ha mycket lätt för att samarbeta i syfte att hålla ett mycket, mycket vaksamt öga på de personer, som innehade regeringsmakten. Jag föreställer mig vidare att åtskilliga förslag skulle komma även från en sådan regering, som vi skulle kunna vara med om att bifalla. Jag finner till min ganska stora överraskning att finansministern i sin uppläggnings åberopar förhållandena i det nationalsocialistiska Tyskland och talar om vissa saker, som där gått utmärkt bra. De äro inte så oförståndiga, de heller, utan de slå in på samma vägar som finansministern gör, och det ger han sitt erkännande. Jag förmenar, för att återkomma till mitt tankeexperiment, att så skulle vi i vissa fall handla. Men så snart en sådan regering ville försöka leda oss in på vägar, som skulle förkväva vår personliga frihet och skada medborgarrätten och den medborgerliga yttranderätten, då skulle vi tillsammans slå alarm och vägra vårt stöd åt varje åtgärd, som pekade i en sådan riktning, även om det i och för sig från början skulle vara fråga om ganska obetydliga ansatser.

Det är detta som är utgångspunkterna för mig, när jag så starkt vänder mig mot de ansatser, som här göras. Och jag upprepar ännu en gång, att är det så, att man lämnat vad jag betraktar som fantasierna om ett socialistiskt system, så komma vi genast varandra mycket närmare och kunna resonera på ett helt annat sätt än vi nu kunna göra. Det finns inte något område, där förhållandena äro sådana, att de icke under vissa betingelser kunna rubbas.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Det ligger i varje fall i demokratiens väsende, och det ligger framför allt inom ramen för ett framstegspartis politik att medverka till gagneliga reformer, till framsteg på det andliga, kulturella och ekonomiska området.

Statsministern talade för någon tid sedan, jag tror det var dagarna efter valet, om solidaritet, och han gjorde gällande att samhället måste vila på solidaritetens grund. Ja visst, det är riktigt. Men, ers excellens, det beror också på hur man skapar den solidariteten. Jag vågar ta några drastiska exempel: det var i solidaritetens namn som Stefanus stenades, Huss brändes och tyskarna föras till koncentrationsläger. Nu vet jag mycket väl, att i den svenska socialdemokratiens väsen icke finns några tankar eller planer, som peka i en sådan riktning. Men det behövs inte bara fysiskt våld för att skapa en sådan solidaritet, utan det kan också finnas andra åtgärder, som man tror sig böra använda för att skapa solidaritet. Vi reagera mot varje sådan åtgärd, som tar sig uttryck i att skapa solidaritet med tvång och våld.

En annan talare — och därmed slutar jag, herr talman — har också berört frågan om samarbete de borgerliga emellan. Jag vill säga, att för mig är sådant samarbete icke det primära. Ha vi samma synpunkter när det gäller de stora ekonomiska problemen i framtiden, då blir det samarbete utan några som helst deklarationer och proklamationer. Och i ett sådant samarbete vill jag inrymma hela det svenska folket, även det socialdemokratiska partiet.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag skall inte ta upp någon diskussion om hur herr Hamrin, jag och andra skulle göra under en regim, där de svenska nationalsocialisterna sutte vid makten. Jag misstänker, att vi inte skulle ha möjlighet att göra någonting alls i den situationen. Men däremot kunna vi diskutera, hur det bör gå till under en demokratisk ordning, där ännu friheten finns kvar och där människor kunna få säga sin mening och handla efter sin övertygelse.

Jag undrar, om inte herr Hamrin i någon mån har missuppfattat frågan om samarbete. Han talade om eftergifter på sådant sätt, som om samarbete vore bytesaffär. Man skulle gå till varandra och säga: får jag det, så får du det. Och detta exemplifierades ytterligare med den gamla historien, att »bara jag får mitt och litet till och grannen sitt och knappt det, så är det bra». Jag har aldrig uppfattat samarbetet på detta sätt. Jag har nämligen trott, att vi hade vissa gemensamma intressen av att skapa goda förhållanden i landet, och att dessa gemensamma intressen framför allt skulle leda oss till insatser för att förbättra ställningen för dem, som ha det svårast. Om någon säger till mig, att här är en som visserligen har det svårt och som behöver hjälp, men om du avstår från att hjälpa honom så skall du få en kompensation på annat håll, måste jag naturligtvis förklara, att jag måste försöka hjälpa honom, helt enkelt därför att det är rättfärdigt att hjälpa honom. Jag kan inte för någon betalning låta bli att göra det som jag anser vara riktigt.

Om man håller sig till det samarbete, som har förts, så vet jag ju visserligen att man från vissa håll, även från herr Hamrins sida, har betecknat samarbetet mellan socialdemokrater och bondeförbundare och större delen av folkpartiet som en kohandel, och man har på många håll till och med sagt, att det var en omoralisk bytesaffär. För min del har jag alltid opponerat mot den karakteristiken. Om vi ha ändrat ståndpunkt i jordbruksfrågorna, sammanhänger det helt enkelt med utvecklingens krav. Herr Hamrin har i så måtto rätt, att vår uppfattning om vad som var för jordbruket nödvändigt icke skulle ha influerats av det förhållandet, att vi hade eller icke hade ett visst samarbete. Men det fanns en princip i detta samarbete, den nämligen, att när samhället skall ingripa hjälpende så skall samhället komma ihåg, att det har

Statsverkspropositionen. (Forts.)

samma ansvar och samma skyldigheter inför alla. Det är ganska begripligt, att ett socialdemokratiskt parti icke kan vara med om en ensidig hjälp åt en viss samhällsklass, om denna hjälp betyder uppoffringar för andra behövande samhällsklasser, som i sin tur lämnas ohjälpta. Det är en ganska rimlig konsekvens av hela vårt betraktelsesätt, att vi, när vi förklara oss beredda att samverka för att hjälpa bondeklassen i dess nöd, också kräva beaktande för de andra samhällsgrupper, som befinna sig i ett lika svårt eller kanske ännu sämre läge. Vi kunna inte finna oss i en sådan ensidighet från samhällets sida, att man tar ut och favoriserar en viss klass. Vi kunna inte ens medverka till åtgärder, som i och för sig äro befogade, om dessa åtgärder betyda, att man försvårar läget för en grupp, som redan har det tillräckligt svårt.

Vad som möjliggjorde uppgörelsen, var att man förstod detta både på bondeförbundshåll och arbetarhåll, att det var självklart för bönderna, att i det ögonblick man anlätade samhället för en omfattande hjälp åt bondebefolkningen, måste man också se till, att de stora lager, som härjades av arbetslösheten, blevo vederbörligen tillgodosedda. Det var inte ett byte av fördel mot fördel, det var inte att låta en eftergift svara mot en eftergift, utan det var helt enkelt en gemensam ansträngning att under en mycket svår och prövande tid mobilisera samhällets resurser för att så långt som möjligt var hjälpa alla efter en rättvis måttstock.

Detta är ett samarbete av helt annat slag än en bytesaffär, där man gör något för att få en fördel eller avstår från något, för att andra skall avstå från något annat. Nu medger jag, att den synpunkten fullkomligt riktigt kan komma in utan att däri finns någonting från moralisk synpunkt att invända. Det kan nämligen förhålla sig så, att det finns möjligheter att samarbeta i de frågor, som i ett visst läge betyda det mesta för folket, men att detta samarbete kan äventyras genom att i förgrunden skjuta frågor av mindre betydelse för folket. Jag tycker, att det är en ganska rimlig ordning för den, som har att representera folkets intressen, att han överväger vad som är det väsentliga och det mindre väsentliga och att han undanskjuter sådant som splittrar, just därför att sammanhållning och samarbete i det läget är det bästa sättet att fylla representationens förpliktelser mot folket.

Det är ett sådant samarbete, som jag åsyftar. Då kommer man in på frågan: kan en borgerlig samarbete med en socialdemokrat utan att socialdemokraten först avsvärjer sig sin tro och sin lära? Frågan har ju fått ett praktiskt svar för herr Hamrins del i det meddelande han gav om sina insatser i den gemensamma kampen för allmän rösträtt, rättvisare beskattning etc. Då samarbetade herr Hamrin med precis samma socialistiska parti, som företrädes här i dag bland annat av mig, ett parti, som på den tiden t. o. m. kanske var aggressivare i sina krav än vad det nuvarande partiet är. Herr Hamrin borde redan då ha vetat, att om han förhjälppte de socialistiska arbetarna till rösträtt, så löpte han därmed risken, att folk med socialistisk övertygelse skulle få ett helt annat inflytande i samhället än de förut hade. Han drevs emellertid av sitt rättfärdighetskrav och fäste då inte avgörande vikt vid, att dessa socialister i fråga om den ekonomiska organisationen ville någonting annat än han själv. Han var demokrat, han ville ge alla rättmätigt inflytande, och han förlitade sig uppenbarligen på att den borgerliga åskådningen i konkurrens med den socialistiska skulle vara så stark, att inga verkliga risker skulle uppkomma. Tiden gick, socialdemokratien växte i inflytande, blev den starkaste fraktionen i andra kammaren, och de frisinna, eller, som det då hette, liberalerna, hade ingenting att invända mot en samregering med samma socialistiska parti. De togo oss med och gjorde oss »regeringsfärdiga», de gjorde oss ännu mera förföriska inför det folk, som skulle räddas från socia-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

lismen! Och detta fortsatte de med på det viset, att de gärna togo vårt stöd, då de behövde det, och de underhandlade så sent som år 1929 med oss om att bilda regering, en samregering av liberalerna och samma socialistiska parti, som nu plötsligt blivit en sådan förskräckelse för herr Hamrin.

Var stå vi i dag och vad gäller samarbetet? Herr Hamrin förklarade, att när han läser mitt uttalande till statsrådsprotokollet rörande utredningen om samhällsfreden, så finner han där alla de farliga ansatser, som mera uttryckligt komma fram i det socialistiska programmet. Jag vill inte försöka att på något sätt bemanla våra strävanden. Jag har aldrig gjort det. Vi äro socialist. Men jag måste ju ändå, när jag hör herr Hamrins uttolkning som socialist reagera mot uppfattningen att denna utredning skulle vara socialism.

Vad är det vi begära? Vi gå riksdagens önskan till mötes att utreda de speciella arbetsfredsfrågorna. Det förhåller sig inte så, att dessa äro undanskjutna från utredningen, de finnas där uttryckligen allesammans och till och med i viss mån i längre gående form än riksdagens skrivelse har angivit. Vi ha sammanställt dem med vissa andra frågor utifrån synpunkten, att när samhället begränsar rätten för en organisation att agera, skall samhället också se till, att de folkgruppers intressen, vilkas skyddande man på det sättet beskär, icke bli prisgivna åt andra kanske övermäktiga intressen. Vad ha vi då tagit upp? Vi ha tagit upp frågan om samhällelig medverkan vid bestämmandet av vissa löner — det har redan sedan många år pågått en utredning om minimilöner inom hemmaindustrien. Vi ha tagit upp frågan om industriell demokrati, frågan om tryggare anställningsförhållanden för arbetare och andra anställda, frågan om de sociala vådorna av rationaliseringen, där hela samhällen plötsligt finna sig utlämnade utan möjlighet att försörja sitt folk, frågan om kontroll över bankerna och även frågan, om man icke bör vid igångsättande av nya företag och utvidgning av andra skänka beaktande åt de sociala synpunkterna, så att man inte plötsligt drar samman massor av arbetare till en plats och på grund av felkalkyler lika plötsligt ställer arbetarna och det samhälle, till vilket man dragit dem, i de allra största svårigheter.

Jag frågar verkligen: är detta någonting avskräckande för en borgerlig politik, som dessutom kallar sig framstegsvänlig? Vore jag borgerlig och skulle ge någon anvisning om kampen mot socialismen, skulle jag naturligtvis vara alldeles särskilt intresserad av att samhället gjorde sin skyldighet på sådana områden, där det är ett uppenbart kränkande av samhällsintresset, att de enskilda få gå fram så, att de gång efter annan lasta över bördor på samhället och försätta stora massor av enskilda i svårigheter.

Det är ungefärligen dessa problem, som vi tagit upp vid sidan av det samhällsproblem, som i allmänhet kallas arbetsfredsproblemet. Genom denna utredning tro vi oss icke komma fram till en socialistisk ordning. Överhuvud taget tro vi inte, att man kan »utreda» sig fram till en socialistisk ordning. Vi tro, att samhället under sin utveckling kommer att antaga andra former än det nu har. liksom dagens samhälle ser mycket annorlunda ut än tidigare samhällen. Och förhåller det sig inte i själva verket så, att mitt under det att de borgerliga anklaga oss för dogmatism äro de själva så fångna i dogmer om det nuvarandes förträfflighet, att de inte orka tänka tanken, att det kan vara nödvändigt att för samhällsintressets fortsatta trygghet och för folkets försörjning och existens anlita andra former för ägande och produktion än dem som för närvarande anlitas? Detta blir ju så mycket märkvärdigare, när man själv varit med om en hel del inom samhället, som just innebär ett ökat samhällsinflytande. När herr Hamrin är särskilt överraskad över kontrollen över företag och kontrollen över banker men samtidigt är tacksam för att jag har läst upp folkpartiets program, så måste det ju bero på an-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

tingen att herr Hamrin inte riktigt har tänkt igenom sitt eget partis program eller på att jag inte har förmåga att fatta vad som är skrivet. Ty i detta program, utfärdat år 1934, säger man ju uttryckligen, att man anser det nödvändigt med en kontroll över bankerna och även över den industriella företagsamheten. En annan sak är att avväga, hur stark den kontrollen behöver vara eller hur ringa den behöver vara. Men det är ju ett likadant avvägande som bör ske i fråga om kontrollen över fackföreningarna. Hur kan man på ett område vara så absolut säker på vad som är det riktiga, under det att man på ett annat område knappast vågar tala om saken?

Nu förhåller det sig på det sättet, och jag återkommer därmed till samarbetet, att vad vi ha att taga hänsyn till är inte bara vad herr Hamrin och jag under samtal på den ena eller andra orten kunna överenskomma, eller vad det socialdemokratiska förtroenderådet och bondeförbundets förtroenderåd eller partierna sinsemellan kunna överenskomma. Det som är det grundläggande är folkets och folkgruppernas ställning. Det är inte det viktigaste, om bondeförbundet och det socialdemokratiska partiet kunna komma överens eller om folkpartiet och det socialdemokratiska partiet kunna komma överens. Det viktigaste är om de olika samhällsgrupper, som dessa partier representera, kunna förena sina krafter till gemensamma insatser. Det är att överdriva partiernas betydelse, om man talar om eftergifter mellan partierna. Partierna äro instrument för folkgrupper, för delar av folket, var och en med uppgift att söka finna de bästa utvägarna.

Även när det gäller arbetsfreden har man skyldighet att söka den bästa utvägen. Det är ett faktum, att man inom arbetarvärlden har en stark känsla av att det drives en ensidig politik i arbetsfredsfrågorna mot fackföreningsrörelsen, och detta skapar gång efter annan irritation. Jag vill erinra om de allvarliga striderna efterorstrejken, då det liberala partiet stod på det socialdemokratiska partiets sida för att förhindra främjandet av ensidiga arbetsgivarintressen, företrädna av högerregeringen, genom en lagstiftning på arbetsmarknaden. Då voro striderna skarpa. Striderna ha sedan varit lika skarpa. Ha vi verkligen något som helst intresse i en demokratisk ordning att driva det därhän, att dessa frågor nödvändigtvis skola ställa stora folkgrupper mot varandra? Är det inte en rimligare ordning, att man försöker finna en gemensam plattform och från denna söker komma till de för folket bästa resultaten?

Detta är min synpunkt på samarbetet. Jag känner mig icke här såsom någon enskild, som kan gå till vare sig den ene eller den andre och ge erbjudanden och föreslå eftergifter. Jag känner mig här såsom representant för stora delar av svenska folket. Jag talar till andra representanter för detta svenska folk, och jag säger till dessa representanter: låt oss förena våra krafter i det som nu är nödvändigt och gott!

Herr Hamrin tycks inte ha så mycket att invända mot detta. Men när han då märker, att man kanske kan komma någon vart på den punkten, så läser han det socialdemokratiska programmet och blir förskräckt och tänker: men de vilja ju också allt detta! Ja, men herr Hamrin har ju tillfälle att när helst detta andra kommer på tal göra sin opposition. Vad jag talar om är vad vi gemensamt kunna göra nu. Och det kan kanske komma en dag, om herr Hamrin lever tillräckligt länge, då också hans intresse för samhället och hans känsla för rättfärdigheten säger honom, att han inte längre kan vara med om att lämna vissa krafter ett sådant fritt spel, utan finner att samhällsintresset bjuder att vi gripa in. Det är kanske onödigt att erinra om Kreuger-afären, men i ett land, där vi ha ett sådant exempel på huru otyglad och okontrollerad enskild företagsamhet kan leda samhällen och hela landet i fara,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

där tycker jag inte, att man skall vara alltför buskarädd, om det finns någon som säger, att samhällsintresset bjuder, att samhället också övar kontroll över dessa krafter. Den omständigheten, att det är upptaget i ett liberalt partis program, att kontroll skall kunna ske, måste väl betyda, att den kontrollen kan anordnas med tillbörlig frihet för det enskilda initiativet, denna enligt mitt förmenande ovärderliga kraft i allt samhällsarbete.

Herr **talmannen** anförde: Innan jag lämnar ordet till näste talare, ber jag med anledning av att vi nu komma till användandet av de där korta genmälena eller den s. k. replikrätten att få läsa upp andra momentet i § 12 i ordningsstadgan för riksdagens första kammare på det att vi nu må inleda en praxis, som kan bli bestående i fråga om denna rätt.

Sedan man i första momentet av denna paragraf har talat om, hur ordet skall begäras etc., säger andra momentet: »Utän hinder av vad i 1 mom. stadgas, må ledamot, som under överläggningen i en fråga redan yttrat sig, kunna efter talmannens beprövande för kort genmäle, innefattande upplysning eller rättelse, i anledning av en efterföljande talares anförande erhålla ordet under högst två minuter omedelbart efter sådan talare.»

Herr **Hamrin** erhöll härefter ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Hans excellens herr statsministern har här åberopat det samarbete, som har ägt rum tidigare mellan socialdemokratien i landet och den meningsriktning, jag företräder.

Jag vill bara påpeka, att när det gäller rättfärdighetskrav, då dagtingar man inte alls med sina egna fördelar, alldeles oavsett hur det går eller vad konsekvensen blir av ens ståndpunktstagande. Det var med fullt medvetande om att vi beträffande den politiska makten skulle skjutas tillbaka, som vi dock kämpade för en utvidgad medborgarrätt och övriga reformer i samband därmed, och jag är glad över att den kampen åtminstone var avslutad i vårt land, när de stora krisåren bröto in.

Skiljegränsen mellan den borgerliga vänstern och socialdemokratien ha vi alltid angivit och sagt, att vi överskrida inte densamma. Jag menar att vi stå på var sin sida om denna skiljegräns trots allt vad hans excellens statsministern här vill göra gällande. Socialismen representerar såsom den själv deklarerar en annan ekonomisk princip än andra partier. Är det inte så? Jag tror inte på bärigheten av dessa principer, och därför vill jag försöka förhindra genomförandet av desamma.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Jag begärde ordet endast för rättande av ett par missförstånd, som ha kommit till uttryck i några från statsrådsbänken hållna anföranden.

Hans excellens yttrade nyss, att jag skulle hava sagt i mitt första anförande, att jag inte hade kunnat hitta frågan om arbetsfreden i statsministerns uttalande till statsrådsprotokollet i den stora utredning, som sattes i gång den 31 december 1934. Vad jag yttrade, det var, att jag hade synnerligen svårt att i den nya nämndens uppgifter finna riksdagens direktiv om de utredningar, som riksdagen anhållit, att regeringen skulle låta verkställa, nämligen om arbetsfred och arbetsrätt. Det var det, jag yttrade mig om, och det var inte tal om, att jag icke hade hittat själva saken. Det var regeringens direktiv, som jag ansåg inte stodo i överensstämmelse med riksdagens begäran om skyndsamhet, eller att varje i fråga om arbetsfreden upptagen fråga måtte snarast möjligt bringas till utredning och framläggande för riksdagen. Det är för övrigt en sak, som ju flera talare sedermera mera utförligt uppehållit sig vid. Om stats-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

ministern således inte har fattat innebörden av mitt uttalande, så måste det bero därpå, att hans excellens inte hörde mitt anförande.

Sedan har herr statsrådet och chefen för finansdepartementet tillskrivit mig några uttalanden, som jag måste bestrida. Herr statsrådet yttrade, att jag skulle hava sagt, att de statliga åtgärderna snarare skulle hava hämmat än främjat konjunkturutvecklingen. Vad jag emellertid har sagt, det är: att jordbrukets läge förbättrats, kan regeringen icke rimligtvis skriva på sitt eget kreditkonto, eftersom det i riksdagen funnits borgerlig anslutning för till och med längre gående stödåtgärder för jordbruket; men jag tillade: »Därmed vill jag naturligen icke underkänna regeringens insatser på detta område.» Om nu finansministern skulle syfta på en annan passus i mitt yttrande, där jag säger, att det uppsving i näringslivet, som regeringen berömmar sig av att dess politik hittills medfört, hade enligt min och mångas mening blivit avsevärt större, om icke regeringens politik i just av mig antydda hänseenden lagt hinder i vägen, så är det yttrandet inpassat i den del av mitt anförande, där jag kritiserade regeringens monopolplaner och socialiseringssträvanden. Jag håller nämligen alltjämt före, att dessa utredningar om statsmonopol och denna stora utredning om socialisering, sådan den är upplagd i excellensens stora utredningsprogram, utgöra ett hot mot näringslivet, som ovillkorligen måste utöva ett hämmande inflytande på näringslivets utveckling. Det kan inte hjälpas, att man har den uppfattningen, att näringslivet störes av dylika utredningar; låt vara att det endast ännu så länge är utredningar, men det är dock ett visst hot, som ligger bakom dessa utredningar, och därför utgöra de också en viss hämsko för den fortsatta konjunkturutvecklingen. Jag tror, att jag dess bättre inte är ensam om min uppfattning på den punkten att döma av uttalanden, som andra talare sedermera gjort.

Sedan påbördade herr statsrådet mig i sitt anförande en sak, som jag måste på det allra bestämdaste bestrida. Visserligen medgav herr finansministern, att det möjligen kunde bero på ett missförstånd, och jag kan förstå, att ett sådant missförstånd kan uppstå, ty det är ju svårt att under ett anförande göra anteckningar, om man inte samtidigt kan passa in dem i sitt rätta sammanhang. Herr statsrådet gjorde emellertid gällande, att jag hade yttrat någonting i den stilen, att åt den arbetslöshet, som nu finns, inte skall göras någonting. Det är ju fullkomligt oriktigt. Tvärtom yttrade jag: »Att i budgeten alltjämt upptages anslag för arbetslöshetens motverkande var ju att vänta», och jag tillade, att alla partier hava ju varit ense om att hjälp åt de verkligt arbetslösa bör beredas. Jag har ju själv liksom det parti, jag företräder, tidigare röstat för mycket betydande anslag för arbetslöshetens bekämpande, och det skulle för mig personligen vara mycket smärtsamt, om finansministerns uttalande på den punkten skulle få stå oemotsagt, i synnerhet som jag också i min hembygd lagt ner mycken energi för att få till stånd åtgärder mot där rådande arbetslöshet. Emellertid beror väl förmodligen detta finansministerns uttalande på ett missförstånd.

Sedan upplyser herr statsrådet och chefen för finansdepartementet med anledning av vad jag yttrade om den extra inkomst- och förmögenhetsskatten och den särskilda förmögenhetsskatten, att den förstnämnda drabbar endast sådana, som ha inkomst över 8,000 kronor, och den senare ju endast sådana, som ha en förmögenhet över 50,000 kronor. Därför menar väl herr finansministern, att det inte är så mycket att fästa sig vid. Det är ju folk, som ha råd att betala, menar herr finansministern, och därför kan man ju taga ut dessa skatter.

Jag hänvisade i mitt anförande till den försämring i inkomstläget, som har drabbat särskilt innehavare av s. k. löst kapital på grund av det fallande

Statsverkspropositionen. (Forts.)

ränteläget. Jag skall här ytterligare be att få påpeka, att den $\frac{1}{60}$ av förmögenheten, som ingår i inkomst- och förmögenhetsskatten, genom detta lägre ränteläge verkar på ett helt annat sätt än förut. Den verkar inte som $\frac{1}{60}$ utan som ett helt annat tal. Jag tilltror mig inte att kunna riktigt exakt beräkna det, men om jag vågar gissa — naturligtvis utan någon förpliktelse — skulle jag gissa på $\frac{1}{30}$ eller någonting ditåt, som denna $\frac{1}{60}$, som nu ingår i förmögenhetsskatten, i verkligheten skulle motsvara. Redan det innebär en skärpning av denna skatt liksom det naturligtvis också innebär en skärpning i fråga om den allmänna inkomst- och förmögenhetsskatten.

När herr finansministern talar om förmögenheter på 50,000 kronor och därutöver med den underförstådda meningen, att de ha lättare att betala denna skatt, så skola vi komma ihåg, att det låga ränteläget liksom andra under krisåren uppkomna faktorer har medverkat till att det nu finns förmögenheter, som till och med inte ge någon avkastning alls, som få betala denna särskilda förmögenhetsskatt. Det är dessa faktorer, som nu tränga sig fram och som måste beaktas, när man bedömer dessa skatteformer, och jag understryker, vad jag sade i mitt första anförande, att de ha av riksdagen hela tiden betraktats såsom en extra, en provisorisk anordning, en utväxt på vårt skattesystem, som man så snart som möjligt måtte få komma ifrån.

Jag fann mig också föranlåten att taga upp frågan om dessa skattesatser — det erinrade jag också om i mitt första anförande — när jag i finansplanen läste herr statsrådets och chefens för finansdepartementet principiella resonemang om skatterna. Han säger där, »att den inverkan man tillskriver förändringar i skattesatserna under en kris väl närmast är av psykologisk art. Det kan nämligen» — säger finansministern — »knappast vara tal om den rent ekonomiska betydelsen av en ökning eller minskning i enskilda sparmedel.» Jag måste säga, att denna uppfattning kan jag inte dela, det är en uppfattning, som är rakt motsatt min egen. Det betyder dock något för landets ekonomiska liv, om de enskildas sparmedel få i det allmännas intresse så långt möjligt kvarstanna hos dem, som lyckats i sparandet. Det är dock ytterst på den enskildes arbete och på den enskildes sparsamhet, som den ekonomiska grundvalen för vårt nuvarande samhälle har uppbyggts, och det är denna grundval, som man inte vill vara med om att radera för någonting nytt och oprövat, som man inte känner till.

Herr finansministern nämnde, att jag skulle hava yttrat någonting om 40 miljoner kronor. Det har jag aldrig gjort. Jag yttrade mig bara om dessa två skattesatser, som tillsammans representera ett belopp på omkring 20 miljoner kronor. Jag förmodar, att det också där är ett hörfel. De 20 miljoner kronor, som tagas ur kassafonden till arbetslösheten, har jag inte alls yttrat mig om, och när jag yttrade mig om dessa medel till arbetslöshet, framhöll jag, att jag just nu inte vill ingå på någon närmare granskning av de möjligheter, som finns till besparingar på socialministerns huvudtitel, även om jag ifrågasatte, om man inte där skulle kunna hitta åtskilligt. Jag är inte beredd just nu gå in därpå, ty vi återkomma ju litet längre fram till dessa saker, nämligen då de bebådade propositionerna ha kommit. Därmed har jag således inte, som herr finansministern förmodade, tagit någon bestämd position på den punkten.

I slutet av sitt anförande gick finansministern mycket bestämt till försvar för socialiseringen och de monopolsträvanden, som regeringen genom sina utredningar har ådagalagt, och han yttrade, att det enskilda näringslivet har stelnat i sina nuvarande former och att vägen framåt ligger i att samhället erhåller ett ökat inflytande och en större kontroll över näringslivets förhållanden. Jag upprepar, vad jag sade nyss, att jag inte kan tro annat än, att

Statsverkspropositionen. (Forts.)

dessa utredningar komma att verka störande och oroande, och jag vill ännu en gång upppepa, att erfarenheterna från andra länder, som gått långt, mycket långt i statliga organisationer, statligt ingripande och statens förmyndarskap över landets näringsliv, ha visat, att den vägen inte är lämplig att beträda.

Herr statsrådet Wigforss: Jag begärde ordet för att på en punkt bekräfta, att herr J. B. Johansson har rätt i sin mening, att det har förelegat ett missförstånd från min sida om vad han har sagt; men jag vill också begagna tillfället att påpeka, att från hans sida förelåg ett missförstånd rörande mitt yttrande om de enskilda besparingarna.

Jag har skrivit i finansplanen, att det kan inte vara tal om att dessa 20 miljoner kronor betyda något rent ekonomiskt för omfattningen av det svenska sparkapitalet under en kris, och jag har sagt, att även om borttagandet av dessa skatter skulle medföra, att sparkapitalet på ett år ökades med 20 miljoner kronor, vilket ju är mycket högt räknat, skulle i ett krisläge, där vi ha hundratals miljoner, som inte kunna komma till användning, dessa ytterligare 20 miljoner kronor ur ekonomisk synpunkt inte spela någon nämnvärd roll. Jag har emellertid därjämte sagt, att den psykologiska effekten däremot av högre eller lägre skatt kan ha betydelse, men att denna naturligtvis är långt svårare att bedöma.

Mitt missförstånd rörande herr J. B. Johanssons yttrande om arbetslöshetsanslagen hänger samman med en missuppfattning, ett hörfel, som tydligen har förelegat med avseende å hans yttrande angående de där krisskatterna och dessa tillfälliga inkomster. Jag tyckte mig höra, att herr Johansson nämnde, att om man vill spara tillräckligt mycket på femte huvudtiteln, skulle det vara möjligt att komma bort både från de tillfälliga inkomsterna och dessa extra skatter, och eftersom de tillfälliga inkomsterna och de extra skatterna gå upp till ungefär hela den summa, som under femte huvudtiteln finns upptagen för arbetslöshetens bekämpande, drog jag den slutsatsen, att då skulle alla åtgärder för arbetslöshetens bekämpande försvinna från skattebudgeten. Om det nu förhåller sig på det viset, att herr Johansson inte har nämnt de tillfälliga inkomsterna, utan endast har framställt till övervägande möjligheten att komma bort från de där extra skatterna på 20 miljoner kronor, är läget tydligen ett annat än jag förutsatt, och det är jag mycket glad över att här ha konstaterat.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag har nödgats begära ordet för att erinra om åtskilliga problem, som inte ha blivit berörda i trontalet och inte heller, försåvitt jag har förnummit, i dagens debatt i kammaren. Jag medger ju, att det är tillräckligt mycket för en riksdag att syssla med de frågor, som här varit föremål för diskussion, men min uppgift är på grund av det riksdagsmannaskap jag har särskilt för en viss landsdel att påminna något också om mina valmäns och min egen mening i några andra frågor.

Jag börjar då med *militärfrågan*. Totalutgifterna för militärväsendet äro 111 miljoner kronor. År 1934 ökades de emellertid till 125 miljoner kronor genom extra anslag för arbetslöshet m. m., och nu år 1935 skall det ytterligare tilläggas 3 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor för att man skall kunna fortsätta de där extra arbetena. Därjämte föreslås ökade anslag till spaningsflygvapnet, till bombplan och plan med torpeder. Jag vill då fråga mig: Varför göra vi dessa rustningar? Jag menar, att vi skola väl åtminstone någon gång kunna uppbringa en önskan att komma ifrån dessa rustningar i tidernas längd och inte, som för

Statsverkspropositionen. (Forts.)

närvarande sker, att de är ut och är in betraktas som ett oundvikligt öde, om vilket vi inte vidare behöva resonera.

Vi hade ju en utgångspunkt förut i Tysklands och tre andra staters avrustning genom fredstraktaterna, och till dem anknöto sig också en del svenska och skandinaviska pacifister, som förmenade, att om man anslöt sig till den avrustningen, skulle man därigenom göra ett värdigt inslag i världens vidare avrustning. Nu har emellertid Tyskland upprustat, och de små staterna, som enligt min mening borde hålla sig fjärran från denna sak, ha i utrikeskonferenser — även Sverige — såvitt jag förnummit, förordat en tysk upprustning. Vad är det för politik från svensk sida? Man kan åtminstone vara tyst och inte inlåta sig på en sådan olycka! Jag skulle då vilja säga, att när en sådan där upprustningsfeber förefinnes i världen och stödes av alla stormakterna, som inte kunna komma överens, och man frånrycker oss den väsentligt stora frukten av världskriget genom att säga, »ja, mycket gärna, stora och mäktiga granne, ni får upprusta igen», skulle man ju kunna uppställa det problemet, att om ni uppför er på det sättet, då avrusta vi ensamma. Det är nämligen ett problem, om vi inte genom det exemplet skulle ha gjort vår största insats i den nutida historien.

Nu medger jag ju, att tyskarna på grund av sin aggressiva inställning och sin arronderingspolitik hota småstaterna vid Östersjön — jag syftar nu närmast på Sönder-Jylland i Danmark och Memelområdet i Litauen. Jag förstår därför mycket väl, att det kan vara ganska randiga skäl för att för tillfället se upp på olika håll för en sådan krigsgirig makt. Det är väl också förklaringen till den lilla ökningen i försvarsbudgeten. Jag gör inget angrepp på den i och för sig, men jag har velat förklara, att den stora frågan är, om vi skola svara så där matt och tillstyrka en vidare upprustning av stormakter i stället för att säga, att då avrusta vi ensamma för att verkligen göra ett bestående inslag i fredsfrågan.

Jag kommer då till vad jag skulle vilja kalla *den europeiska pacifismens synvillia* hos regeringar, parlament och de pacifistiska organisationerna. Det är ett anspråksfullt påstående, men jag har erfarenhet på det här området och måste uttala mig om saken.

Varför inlåter sig den europeiska pacifismen i alla dessa instanser sällan eller aldrig på orsaken till rustningarna? Om man berör dem på vederbörande ställen, uppstår ofta hetsig stämning. Ja, man uppger till och med alla parlamentariska principer. Vi ha fått motionsrätt i de pacifistiska organisationerna, i interparlamentariska unionen och fredsbyrån i Bern o. s. v., men om det motioneras om de djupgående orsakerna, låtsas man inte om motionsrätten. Det förs aldrig upp på programmen, och det behandlas som luft. Det bevisar ju, att den europeiska pacifismen ledes av en synvillia, som till och med vill avskaffa parlamentarismen för att slippa komma in på de verkliga realiteterna. Jag upplevde senast ett exempel därpå från mötet i Helsingfors med det nordiska interparlamentariska förbundet, som alltid varit mest inställt på att vägra fri yttranderätt och fri motionsrätt i frågor som icke tilltala presidierna. Det är bara som ett exempel bland många. Vad syssla vi i stället med? Jo, vi syssla med det eviga problemet om minskning i rustningarna. Det kan ju också vara en bra sak, om det lyckas. Men som ni vet allesammans, kan man föra stora krig även med mindre rustningar; och det engelska förslaget innebar ju i första början, att man skulle gå ned till den rustning, som förelåg vid världskrigets utbrott. — Man kunde ju i alla fall föra ett världskrig med den utrustningen, och var är det då egentligen för betydelse att nedrusta på detta obetydliga sätt?

Vad är nu anledningen till att man vill hålla kvar militärväsendet? I ett

Statsverkspropositionen. (Forts.)

föredrag i somras i Säftele om Nordens kallelse, genomgick jag världsordningens fyra grundvalar, individen, hemmet, landet och mänskligheten. När jag undanstökat de tre första punkterna, sade jag till publiken, som bestod av folk från skilda klasser: Ni tycker väl, att mänskligheten ligger så långt ifrån Säftele, att det inte lönar sig att syssla med den saken på denna plats. Då log församlingen välvilligt. Talaren svarade: Jag skall tala om för Er med ett exempel huru nära Edra intressen ligga mänsklighetens problem. Varför, sade talaren gå Edra ynglingar och exercera på någon plats här i närheten, och varför betalar ni dryga skatter även till militärväsendet? Jo, därför att stormakterna rusta. Detta kan bli farligt. Därför måste vi också göra det. Men varför rusta då stormakterna? Jo, till stor del och ytterst därför, att de vilja behålla sina herravälden över Asien och Afrika. Alltså måste vi rusta så länge stormakterna måste göra det för att kunna behålla sitt herravälde över Asien och Afrika, eller som det också kan uttryckas: här skall vår manliga ungdom gå på övningsplatserna och exercera, och vi skola betala våra skatter för militära ändamål ända tills Asiens och Afrikas folk äro befriade. Det är den europeiska synvillan på de här sakerna som gör, att man inte vill diskutera hithörande frågor. Jag såg på publiken, att den ögonblickligen förstod sammanhanget mellan våra rustningar och frigörelsen av Asiens folk från de europeiska stormakterna, en åtgärd, varigenom även både Säftele, Sverige och Europa kunna bli lyckligare.

Så vill den europeiska pacifismen för att komma ifrån det väsentliga även ha kontroll på vapentillverkningen, men visserligen icke avskaffa den. Ja, Herre Gud, mycket gärna för mig, men så länge de olika staterna måste bedriva rustningar och måste följa med sin tid på området och skaffa sig de förnämsta förstörelseverktygen, så skaffa de sig dessa vapen, vare sig de tillverkats av enskilda eller av staterna själva, och staterna komma alldeles givet att exportera sådan material till de stater, som stå deras uppfattning om makten närmast, och göra detta hur mycket de vilja. Man kan gärna införa någon kontroll på tillverkningen, men det är väl icke meningen, att vi skola spela till den grad fromma, att vi säga: här skall inte någon svensk arbetare anlitas för att syssla med de där arbetena, och vi skola nedlägga den där tillverkningen för att köpa krigsmaterielen utifrån av stormakterna och alltså betala löner åt dessa stormaktens arbetare! Det är en falsk patriotism, ett fromleri, så det förslår. Då kunna vi lika gärna betala våra egna arbetare. Det skall i alla fall bli intressant att se vari den i trontalet bebådade kontrollen skall bestå. Antagligen blir det någonting oförargligt, som inte med en enda centimeter förlänger möjligheterna för fredstillståndet i världen.

På detta sätt syssla vi nu uteslutande med att förekomma krigsutbrott för stunden, och det är verkligen en viktig uppgift för folkförbundet. I denna uppgift hjälpa även stormakterna till. De äro naturligtvis rädda för ett nytt krig efter de sorgliga erfarenheter som de gjort och vilja ogärna ha ett sådant på nytt, komma in i ett sådant inferno igen. Men fredsarbetet i Europa bedrivs företrädesvis för stunden, och bakom lurar den stora faran, då vi ständigt dock faktiskt slå vakt om rustningarnas orsaker.

Så ha vi den stölen i Haag. Den är en internationell domstol, som skall avgöra tvister ehuru inte tvister om vitala frågor. Den kan således inte upphäva anledningarna till kriget, men där staterna ingått vissa avtal om skiljedom i detaljfrågor, är domstolen bra att ha för att juridiskt lösa dessa tvister, som uppstå på grund av de skrivna avtalen. Men inte löser den på något sätt världsfredens problem i sin nuvarande begränsade befogenhet. Vidare ha vi stormakternas herravälde och de små staternas beroende av det och gående i deras ledband — ty det göra de verkligen. Bland annat göra vi det själva,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

när vi uttala oss för Tysklands upprustning, vilket jag som sagt tycker är betänkligt. Stormakterna ha ju för mycken makt, och därför är det som de ställa till så krigiska förvecklingar. I Europa härskar fortfarande annexionspolitiken, d. v. s. att särskilda stormakter lagt under sitt herravälde territorier, bebodda av andra folkslag. Därvid har man ju för vissa sådana minoritetsfolk genom Versaillesfreden infört bestämmelser om att kontroll skall utövas, att de tillgodonjuta minoritetsskydd, fastän dessa bestämmelser upprätthållas ganska dåligt och för övrigt inte kunna upprätthållas bra. Andra sådana minoriteter ha inte ens en sådan kontroll att återopa, och därför kunna de bli föremål för ännu större hänsynslöshet från de härskande nationernas sida.

Det är ju för resten givet, att när ett majoritetsfolk får sig gränser tillagda och får bestämmande herravälde över andra nationaliteter, blir det principalernas livsintresse att försöka nationalisera dem. Och om det lyckas genom att de få tillåtelse härtill, så kan det ju om några hundra år eller kanske tidigare uppstå en nation, därför att de där minoritetsfolken tillägnat sig majoritetsfolkets språk, ty därpå hänger det. Språkfrågan är liktydig med nationalitetsfrågan och den upprör fortfarande Europa.

Jag var med själv i Washington 1925 på den interparlamentariska unionens kongress, då stormakterna ställde till ett spektakel i den vägen och de andra följde med. Förut hade i denna organisation alltid talats om »nationaliteternas rätt», men det drevs igenom, att man hädanefter skulle tala om att det gällde »staternas rätt», naturligtvis för att många stater skulle få behålla även obehöriga gränser obeskurta! Nu är det ju omöjligt att få under folkförbundets avgörande hänskjuta ett annat folkslags rätt till självbestämning, allra minst en sådan rätt i Asien och Afrika, ty en sådan fråga kallas för »inre angelägenhet» hos den härskande staten och utgör då ett spörsmål, med vilket folkförbundet intet har att skaffa. Därför fingo inte heller rikkabylerna något som helst svar från folkförbundet på sin hemställan om medling från dess sida i deras frihetsstrid med spanjorer och fransmän.

För att nu återgå till nationalitetsfrågan och språkfrågan, som sammanhänger därmed, ber jag er betänka vilket tillstånd, som råder i Balticum i alla de länder, som där finnas, och som frigjorde sig genom världskriget, Finland, Estland, Lettland, Litauen och Polen. Där talas sex olika riksspråk, vilkas representanter inte förstå varandra. När jag i somras besökte de där länderna och gjorde bekantskap med deras hittills alltför litet kända ofantliga tillit till skandinaverna och deras önskan om samarbete med dem, sade lettiska republikens president i ett samtal med mig av sig själv: »Vi måste också ha ett gemensamt språk.»

När skall här en regering sysselsätta sig med denna livsfråga för folken? När skall överhuvud ett parlament tillåta att den diskuteras med intresse? Det har dock en gång skett i detta parlament, i denna sal av flera talare. Och beslut härom fattades med avsevärd majoritet för första gången i ett parlament. Men så kom frågan till andra kammaren, och ehuru framställningen enhälligt tillstyrktes av vederbörande utskott, slogo sig herrar Engberg och Hederstierna ihop och åstadkommo att det hos den folkliga representationen blev majoritet mot beslutet. Tänk vilket oerhört viktigt inlägg i världsutvecklingen som detta innefattar!

Sedan har det gått utför, och i fortsättningen fick ett nytt förslag bara en rösts majoritet här i kammaren, och nu finns det ingen möjlighet att här få något intresse för saken. Sålunda se vi i alla fall, hur det ställer sig i världen med språkstriderna, som sammanfalla med nationalitetsstriderna. Och hur skola vi kunna till sist rida ut den finska språkstriden, en fråga, som så

Statsverkspropositionen. (Forts.)

nära berör oss? Jag hoppas, att vi inte behöva hålla någon militär för eventuella komplikationer på det området och att vi skola kunna lösa dessa på annat sätt än turkarna gjorde, då de kastade den grekiska kustbefolkningen i havet.

Efter besöket i Balticum kom jag mitt in i den stora esperantokongressen, som hölls här i Stockholm och som residerade i riksdagshuset i första och andra kammaren och deras lokaler. Det var en ganska egendomlig upplevelse. Och här fick jag tillfälle att hålla ett föredrag. Jag höll det i denna sal på esperanto, som jag lärde mig för tillfället. Då var den alldeles fullsatt med folk både i salen och på läktaren, och jag har aldrig upplevat en sådan hänförelse, som den, åhörarna lade i dagen för denna stora sak. Det var obесkrivligt, och hit hade kommit 2,200 representanter från olika delar av världen. Men i riksdagen finns det inte någon möjlighet att uppdriva något intresse för saken, utan här diskutera partiledarna vilka av dem som ha den bästa åsikten i dagslägena, och sedan får det gå den övriga världen hur det vill.

Således är samförståndet mellan småstaterna en av hävstångerna, varigenom man kan börja upphäva krigstillståndet genom att erkänna nationaliteternas självbestämningssätt i alla världsdelar, inte blott i Europa, där dessa nationaliteter kallas minoriteter, utan även i Asien, där de kallas majoriteter. Här i Europa ha vi för oss att det inte finns någon annan fråga än en fråga om europeiska minoriteter, och då jag en gång i ett stenografiskt refererat anförande hade talat om asiatiska majoriteter som voro förtryckta och en annan gång skrivit detsamma i en motion, så ändrades det i korrekturet, ty man trodde, att jag hade skrivit fel, och man förvandlade asiatiska »majoriteter» till asiatiska »minoriteter».

Efter denna skumplöjning i en av de största frågorna vill jag nämna, att det finns andra samhällsklasser än de, som stå bakom bondeförbundet och socialdemokraterna, som äro ohörda för närvarande i svensk politik, därför att de inte ha någon och än mindre någon mäktig representation i den svenska riksdagen. Den ena är småbönderna med otillräcklig jord. Den stora frågan om att utvidga deras ägovälde genom att tillägga dem odlingsmark och husbehovsskog, som var en stor fråga förr i världen och som då även i jordkommissionerna omfattades av både höger, liberaler och socialdemokrater, är nu avförd från dagordningen. Här konfiskerar man det lösa kapitalet genom beskattning och inkomst genom beskattning. Men man motsätter sig att i överensstämmelse med detta av alla partier på den tiden omfattade program — åtminstone i kommittéutredningarna — tillåta att vederbörande genom expropriation, således mot ersättning åt ägaren, kunna få fyllnadsjord, om detta inte godvilligt medgives vilket nästan alltid kommer att ske, om man har en expropriationslagstiftning, och låta denna fyllnad utgå av det lilla tillskott, som ligger i oodlad jord och husbehovsskog. Detta anses nu av alla partier vara en fråga, som inte hör till dagordningen. Och det värsta är ju, att bondeförbundet inte intresserar sig ett spår för dessa småbönder, ty bondeförbundsrepresentanterna äro de främsta att sätta upp motstånd mot en sådan expropriationslagstiftning. Socialdemokraterna ha ju numera såsom förut sagt, att det är nödvändigt att anlita den, men det göres ej en stor sak av frågan, då inte partierna kunna ena sig ens om en sådan sak. Men däremot är man ense om att konfiskera löst kapital och inkomster hur mycket som behövs och utan ersättning.

En annan sådan bortglömd jordägarklass är arrendatorsklassen. Den är ju beroende av enskilda jordägare och det har ju varit en uppgift för denna klass att söka skapa möjligheter till större oberoende. En programpunkt har varit att bereda dem rätt att genom tvångsavlösning förvärva sig jord med full

Statsverkspropositionen. (Forts.)

äganderätt, således genom statens bistånd när de önskat det. Men all sådan lagstiftning är nu avförd från förhandlingarna utom mina. Även arrendatorernas krav på att få en vidgad lagstiftning till skydd för sin besittning och för att kunna få sina arrenden bestämda och jämkade efter konjunkturen avvisades av kammaren i fjol, fastän jag hade bakom mig dessa arrendatorer. Motionären stod fullkomligt ensam i denna fråga, som dock varit en huvudfråga för alla partier förut. Vad är det för ödestimma som nu vilar över parlamentarismen?

Det finns många och andra frågor än de två nu sist omnämnda som beröra *tredje mans rätt*, som böra komma upp vid riksdagen. Ingen skall tro, att det bara gäller den tredje mans rätt, som det nu tvistas om, fastän jag medger att den är särskilt aktuell och därför måste tilldra sig en större uppmärksamhet. Men de andra tredje männen måste också observeras.

Jag har här redan talat om samhällsklasser och länder och världsdelar, som ha rättighet att bli kallade tredje man och som man måste ta hänsyn till. Jag skall ta upp en annan sak. Här är det mycket diskussion i pressen om ändringarna i *tryckfrihetsförordningen*. Första kammaren beslöt på en motion av mig år 1933 att åtminstone ta itu med det nuvarande processförfarandet, som förut alla ansett vara oeffterrättligt. Den socialdemokratiska regeringen har tillsatt en kommitté, som avgivit ett förslag, och nu gå diskussionen vågor höga, om det inte vore bättre att ha kvar den gamla lagstiftningen. Ja, gärna för mig, såvida man vill ha kvar den i de stora tvisterna mellan pressen och den officiella statsmakten både inom och utom landet. Men det finns en annan part, och den har också kommittén tänkt på, nämligen den stora allmänheten. Vi alla som arbeta med god vilja för realiteterna få vårt arbete ofta saboterat och förlöjligt genom missbruken av tryckfriheten för pressen. Redan 1910 framhölls det i en motion av mig, att tryckfriheten numera är monopoliserad för tidningsredaktörer och bokförläggare. Den kommitté som då satt för att revidera tryckfrihetsförordningen sade i sitt betänkande 1912, att det låg nog åtskilligt under detta. Jag har hemma hos mig en massa av så kallade urklippböcker, som jag i familjekretsen kallar för mina utskällningsböcker. Där förekomma alla möjliga illvilliga och falska framställningar till allmänhetens vilseledande. Och på så sätt går det alltid, när en viss maktfaktor erhåller ett monopol att okunnigt utnyttja tryckfriheten.

Nu menar jag: här är det väl bäst att begära revision av tryckfrihetsförordningen även på den punkten. För mig är idealet, att sådana tvister avgöras genom en förtroendenämnd, som är lagfäst, där regeringen utser en ordförande, och pressen gärna själv får sörja för den övriga rekryteringen. Och denna nämnd skall vara väsentligen kostnadsfri. Redan nu finns en liten ansats till en sådan förtroendenämnd. Den är inrättad av pressen, tillträdet kostar tjugu kronor, men den är inte officiell och kan inte vinna någon tillit och inte heller verka med någon kraft. Detta lofvärda uppslag från pressens sida bör emellertid som sagt utvecklas.

Och slutligen är det ett problem som ligger på botten av alla andra frågor. Liberalismen kämpade ju för den politiska friheten, och socialismen kämpade och kämpar fortfarande för den ekonomiska friheten. Men friheten liksom alla gudomligheter är treenig, och det tredje slaget är den *andliga friheten eller människornas herravälde över sig själva*. Den kommer alltid igen, folket kommer igen till densamma. Jag har föreställt mig, att man skulle kunna undervisa ämbetsmännen och även i skolorna ge vägledning i social etik och individuell levnadskonst, som de gamle i Orienten och i Medelhavets klassiska värld uppförde på sitt program. Jag interPELLERADE verkligen ecklesiastikministern därom förra året, men han svarade inte. Hur är det med demokra-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

tien, när inte ens interpellationsrätten upprätthålles, och man inte får svar på sina frågor? Utrikesministern svarade inte på 18 frågor, och justitieministern inte heller, så det var tre statsråd, som underlätto att svara på interpellationer i viktiga dagspolitiska ämnen, ty några andra kommer jag inte fram med. Jag menar således, att *från liberalismen genom socialismen och till humanismen* är den politiska utvecklingslinjen, och jag, herr talman, vill från denna plats — och det har varit mitt huvudsyfte i dag — fästa uppmärksamheten på denna framgångslinje, som jag anser det vara småstaternas och i all synnerhet de baltiska småstaternas kallelse att främja. Må de i Genève och anorstädes gå in för *humanismens tillblivelse i världen*.

Under detta anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr andre vice talmannen.

Herr Larsson, Sam: Herr talman! Jag har begärt ordet för att i all korthet säga ytterligare något rörande arbetsfredsfrågorna. Det är den skildring av läget, som hans excellens statsministern för en stund sedan lämnade, som har föranlett mig att söka ge en i viss mån annan belysning åt dessa problem.

Hans excellens skildrade förhållandena så, att man kunde få det intrycket, att riksdagsmajoriteten, som förra året begärde en utredning om vissa särskilt angivna frågor rörande fackföreningsrörelsen och arbetsmarknaden, skulle med denna sin framställning ha avsett att förinta eller lamslå fackföreningsrörelsen. Då jag för min del bidrog till det beslut som förra året fattades, vill jag bestämt säga, att någon sådan avsikt förvisso inte låg bakom detta beslut. Jag kan för min del nästan ord för ord instämma i de uttalanden om fackföreningsrörelsens betydelse, som hans excellens statsministern här gjorde. Jag har för min egen del den bestämda meningen, att fackföreningsrörelsen inte blott har varit av utomordentligt stor betydelse för arbetarklassens höjande ekonomiskt och socialt, utan också att den haft en mycket stor betydelse även ur samhällets synpunkt. Det är nämligen för samhället självfallet till fördel, att den stora arbetarklassen står på högsta möjliga nivå ekonomiskt och socialt. Men även i övrigt menar jag, att man genom fackföreningsrörelsen har bringat ordning och reda på många områden, där förut kaos och oreda rådde, och att denna rörelse på många andra sätt har utfört en samhällsgagnande gärning. Men detta får givetvis inte hindra att man — hur samhällsnyttig denna rörelse än kan vara — förbehåller sig rätt att rikta kritik mot förefintliga brister och fästa uppmärksamheten på missgrepp och övergrepp, som även en aldrig så nyttig rörelse kan göra sig skyldig till.

När statsministern skildrade läget på arbetsmarknaden, kunde man nästan av hans ordalag få det intrycket, att det rådde fullkomligt paradisiska förhållanden i vårt land, praktiskt taget utan några egentliga slitningar och tvister eller åtminstone konflikter. Vi hörde alla herr statsministern berätta om de utlöpta arbetsavtalen, hur de för så och så många hundra tusen arbetare inte hade uppsagts, för så och så många andra hundra tusen arbetare hade uppsagts och förnyats utan konflikt, och så kom till sist den verkliga klimaxen: beträffande en enda arbetsgivare med två arbetare hade konflikt uppstått. — Nu är det väl ändå så, herr talman, att man inte behöver gå längre än till redogörelsen för de arbetsinställelser som ha förekommit i vårt land under de senare åren för att få en helt annan bild av hur läget är. Jag behöver bara erinra om vad kammarens ledamöter säkert känna till, nämligen att under åren närmast före den nuvarande krisen var det så gott som varje år mellan två- och trehundra arbetskonflikter, ett år berörande upp till 70,000 arbetare. Och ser man på de förlorade arbetsdagarna, så kommer man för ett år som ligger

Statsverkspropositionen. (Forts.)

oss så nära som 1928 fram till inte långt ifrån fem miljoner förlorade arbetsdagar. Låt oss säga att man räknar med — jag tar siffran fullkomligt genomsnittligt och godtyckligt, och jag vet inte om den är för hög eller för låg — en krona i timmen för industriens arbetare, så representerar bara detta enda år en förlust för de svenska arbetarna av nära fyrtyo miljoner kronor på förlorade arbetsdagar. Man får således, menar jag, för att få en riktig bild av läget, inte bortse ifrån, att här har förekommit och förekommer alltså en sådan myckenhet av stridigheter, att det ur samhällets synpunkt måste sägas vara angeläget och viktigt att vidta åtgärder, som kunna vara ägnade att minska dessa stridigheter och i större utsträckning åstadkomma verkligt lugn på arbetsmarknaden.

Nu förefaller det som om regeringen inte skulle önska vara med om några åtgärder för främjande av arbetsfreden, om de inte ställas in i ett stort sammanhang och bli utredda tillsammans med en mängd i och för sig viktiga och betydelsefulla ekonomiska problem. Det förefaller som om man önskade lägga alltsammans i en enda stor utredningskvarn. Det förhåller sig måhända så, att alla dessa frågor förtjäna utredning. Många av dem, som äro omnämnda i statsministerns diktamen till statsrådsprotokollet på nyårsafton förra året, äro av den stora vikt och betydelse, att de äro särskilt väl ägnade att göras till föremål för en noggrann undersökning. Men detta borde enligt mitt förmenande icke hindra, att en del av de frågor, som riksdagen förra året förde fram såsom särskilt väl ägnade att medföra lugnare och bättre förhållanden på detta område utan att, såvitt jag förstår, behöva medföra någon utpräglad irritation på arbetarsidan, skulle kunna lösrytas ur den stora utredningshärvan och enligt riksdagens önskan snabbare göras till föremål för lagstiftning. Jag förbiser inte alls det önskvärda i att en lagstiftning på ett så ömtåligt område som detta så långt sig göra låter genomföres i samförstånd med och under medverkan av dem, som lagstiftningen närmast skall gälla. Jag har tvärtom den mycket bestämda övertygelsen, att det är i samhällets intresse, att man så långt sig göra låter söker uppnå ett sådant samförstånd. Men jag måste säga mig, att detta argument har förlorat åtskilligt av sin betydelse, när man tänker på det intensiva motstånd, som mötte 1928 års lagstiftning på ett liknande område, nämligen avtalslagstiftningen och lagen om arbetsdomstol. Det torde väl knappast finnas exempel på ett mera intensivt upprivet motstånd än det som då fördes fram gentemot *det* förslaget att genomföra en arbetsfredslagstiftning. Jag kan å andra sidan inte dölja för mig, att det inte dröjde så värst länge, innan man på alla håll insåg, att den lagstiftningen var till nytta för arbetsfreden i vårt land.

Jag har, herr talman, den säkra förvisningen, att man står på fast grund och med gott samvete kan gå till lagstiftningsåtgärder även på så ömtåliga områden som detta, om man nämligen upprätthåller den bestämda förutsättningen, dels att åtgärderna skola vara påkallade av ett verkligt samhällsintresse, och dels att de bli utformade på ett så allsidigt och rättvist sätt, att de tillgodose de önskemål man vill tillgodose. Till någon annan lagstiftning än en sådan som uppfyller dessa krav vill jag för min del inte medverka.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. proposition till statsutskottet, varjämte densamma remitterades, i vad den angick pensionsväsendet samt riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, till bankoutskottet, samt, såvitt propositionen rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 14, av herr *Petrén*, om reglering av lönerna för sysslomannen och de underordnade läkarna vid Serafimerlasarettet;

nr 15, av herr *Petrén* m. fl., om rätt för hantverkaren vid Restads sjukhus A. Thedin att för ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;

nr 16, av herr *Thein*, om anordnande av en manlig studentklass vid folkskoleseminariet i Växjö m. m.; samt

nr 17, av herr *Holstenson* m. fl., om skyldighet att inmontera vedeldningspannor i landstings- och kommunala byggnader, som uppföras med bidrag av statsmedel.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda av herr *Karlsson*, *Oscar Gottfrid*, väckta motioner:

nr 18, om pension åt f. d. furiren P. G. Lundberg;

nr 19, om understöd åt förre grenadjären C. J. Kraft; samt

nr 20, om understöd åt förre grenadjären F. O. Hertz.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott herr *Lindhagens* motion, nr 21, om återställande av vägfreden i landet genom tillrättaliggande medelst lag och samhällelig kultur av motorfordonens privilegier och fotgängarnas rättslösheter.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet herr *Lindhagens* motion, nr 22, om Svinesunds trafikfrågor — landskommunikationer och världsförbindelser.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott herr *Ehrnbergs* motion, nr 23, om lagstiftning angående kringföringshandeln.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 24, av herr *Pettersson*, *Anton*, m. fl., om lagstiftning rörande fiskets skyddande mot förorening av vattnet i vattendragen; och

nr 25, av herr *Johansson*, *Johan Bernhard*, m. fl., om anslag till fyllnads-lån till eignahemslån åt härför kvalificerade sökande med stor familj.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet den av herr *Andersson*, *Werner*, väckta motionen, nr 26, om inskränkning i rätten att använda rabarber vid vintillverkning.

Föredrogs och hänvisades till ett tillfälligt utskott den av herr *Sjödahl* m. fl. väckta motionen, nr 27, om beredande av möjlighet att i byggnadsordning för stad införa bestämmelser om obligatorisk gemensam brandmur i tomtgräns m. m.

Föredrogs och godkändes kanslideputerades memorial nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Herr *Sandén* väckte en motion, nr 35, om ökat anslag för kapitalökning av studielånefonden.

Motionen blev på begäran bordlagd.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 10.40 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 18 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.; och dess förhandlingar leddes av herr andre vice talmannen.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 23, angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord;
nr 24, angående förstärkning av femte huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga; samt
nr 25, angående förstärkning av fjärde huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 26, angående försäljning av ett kronan tillhörigt markområde i Åkers socken av Södermanlands län.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:
nr 28, av herrar *Hammar skjöld* och *Petrén*, om anslag till en personlig professur åt docenten A. H. Olivecrona;
nr 29, av herr *Nilsson, Johan*, i Kristianstad, om ökat anslag till svenska brandkårernas riksförbund;
nr 30, av herr *Nilsson, Johan*, i Kristianstad m. fl., om ökat anslag till kulturhistoriska museet i Lund; och
nr 31, av herr *Lindley*, angående den civila personalens vid »Underrättelser för sjöfarande» tjänsteställning m. m.

Föredrogos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:
nr 32, av herr *Bergström*, angående pensioner eller understöd åt vissa f. d. båtsmän; och
nr 33, av herr *Hammar skjöld*, om tilläggspension åt f. d. länsveterinären G. H. Berggren.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott herr *Lindleys* motion, nr 34, om åtgärder till ernående av ökad säkerhet till sjöss.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet herr *Sandéns* motion, nr 35, om ökat anslag för kapitalökning av studielånefonden.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 36, av herr *Trygger*, om förstärkning av arbetskrafterna å överståthållarämbetets kansli;

nr 37, av herr *Andersson, Anders*, om statsbidrag till avlönande av vissa befattningshavare vid ålderdomshem, sinnessjukanstalter och hem för kroniskt sjuka;

nr 38, av herrar *Bergqvist* och *Carlström*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande folkundervisningen i rikets nordligaste gränssorter; samt

nr 39, av herr *Andersson, Per*, angående ändrad ordning för inhämtande av vissa uppgifter enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.05 f. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 19 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 2 e. m.

Herr statsrådet *Undén* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 27, angående förstärkning av åttonde huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga;

nr 28, angående anslag ur kyrkofonden under budgetåret 1935/1936 för biträde vid handläggning av ekklesiastika boställsärenden och vad därmed äger samband; samt

nr 29, angående ytterligare medel för budgetåret 1934/1935 till statliga och statskommunala reservarbeten.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 36, av herr *Trygger*, om förstärkning av arbetskrafterna å överståthållarämbetets kansli;

nr 37, av herr *Andersson, Anders*, om statsbidrag till avlönande av vissa befattningshavare vid ålderdomshem, sinnessjukanstalter och hem för kroniskt sjuka; samt

nr 38, av herrar *Bergqvist* och *Carlström*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande folkundervisningen i rikets nordligaste gränssorter.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet den av herr *Andersson, Per*, väckta motionen, nr 39, angående ändrad ordning för inhämtande av vissa uppgifter enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete.

Föredrogs och bordlades på begäran Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 27—29.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 40, av herr *Akerman* m. fl., om ökat anslag till svenska skyddsförbundet;
nr 41, av herr *von Geijer* m. fl., om anslag till utredigering och tryckning av framlidne revisionssekreteraren Nils Anderssons samlingar av äldre svensk folkmusik;

nr 42, av herr *Westman* och herr *Karlsson, Oscar Gottfrid*, om ökat anslag till landsarkivet i Vadstena;

nr 43, av herr *Rahmn*, angående tillämpandet av gällande bestämmelser för undervisning å det differentierade gymnasiet;

nr 44, av herr *Norman*, om befrielse från erläggande av lagfartsstämpel för vissa fastigheter, som överförts från församling till kommun;

nr 45, av herr *Nilsson, Bernhard*, om befrielse från viss skattskyldighet för Davidssonska donationen för jordbrukets främjande i Västbo härad;

nr 46, av herr *Johanson, Karl August*, om årligt understöd åt Selma Kristina Appelfeldt;

nr 47, av herr *Johanson, Karl August*, om höjd pension åt förre lokomotiveldaren J. E. Berg;

nr 48, av herr *Norman*, om pension åt f. d. soldaten J. A. Bergman;

nr 49, av herr *Heüman*, om pension åt f. d. soldaten A. E. Ödén;

nr 50, av herr *Heüman*, om anslag till lindring i vissa N. V. Andersson och I. W. Rahm åliggande befordringsavgifter;

nr 51, av herr *Wohlin* m. fl., om uppställande av legala kompetensvillkor för rätten att idka hantverk m. m.;

nr 52, av herr *Wohlin* m. fl., om ökade anslag till statens veterinärbakteriologiska anstalt;

nr 53, av herr *Löfvander* m. fl., angående transporten av vissa jordbruksprodukter till förädlingsstället eller konsumtionsorten;

nr 54, av herr *Svensson, Martin*, och herr *Nilsson, Bernhard*, om ökade anslag till mejerikonstuler;

nr 55, av herr *Sköldén* m. fl., om anslag till biskötselns befrämjande;

nr 56, av herr *Holstenson* m. fl., om ökat anslag till kurser i trädgårdsskötsel;

nr 57, av herr *Frändén* och herr *Andersson, Nils*, om statsbidrag till Jämtlands läns elektricitetsförening u. p. a.;

nr 58, av herr *Arvedson* m. fl., angående jaktvårdens ordnande;

nr 59, av herr *von Heland* m. fl., om vissa åtgärder till förhindrande av tjuvskytte;

nr 60, av herr *von Heland* m. fl., om vissa åtgärder till förhindrande av tjuvfiske;

nr 61, av herr *Gabrielsson*, angående utvidgad rätt till ersättning för skada av björn m. m.;

nr 62, av herr *Johanson, Karl Emil*, angående en rättvisare beräkning av mindre jordbrukares premier till riksförsäkringsanstalten; samt

nr 63, av herr *von Heland*, om viss ändring i den s. k. upphandlingsförordningen.

Herr **talmannen** anförde: Jag ber att för kammaren få tillkännagiva, att plena för mottagande av motioner komma att hållas nästkommande tisdag kl. 2 e. m. samt nästkommande onsdag, alltså sista motionsdagen, kl. 2 och kl. 8 e. m.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Frändén* för tiden från och med den 22 till och med den 31 i denna månad.

Anmälades och bordlades bankoutskottets memorial:

nr 1, med överlämnande av fullmäktiges i riksbanken till bankoutskottet avgivna berättelse; och

nr 2, med överlämnande av fullmäktiges i riksgäldskontoret till innevarande riksdag avgivna, till bankoutskottet avlämnade berättelse.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.10 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
